

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH**

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie



Diplomová práce

**Erika Kozielová**

**VYUŽITÍ HIPOREHABILITACE PŘI REEDUKACI PORUCH CHOVÁNÍ  
DĚTÍ A MLADISTVÝCH**

Vedoucí práce: **MgA. Stanislav Suda, Ph.D.**

České Budějovice 2011

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně na základě vlastního výzkumu a s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 25. října 2011

## **Poděkování:**

Děkuji vedoucímu diplomové práce, panu MgA. Stanislavu Sudovi, Ph.D, za jeho cenné rady a připomínky. Zejména za to, že mi vyšel vstříc, že se ochotně a především s důvěrou ujal vedení mé práce a se svým nekonečným optimismem mě utvrdil ve správnosti mého rozhodnutí.

Můj velký dík patří také Dr. Hansi Ulrichu Koppovi a Kathrin Koppové za jejich nesmírnou podporu, motivaci, cenné rady i zázemí, a to nejen pro vlastní výzkum.

Panu Reinholdu Pollingerovi děkuji za poskytnutí osobních údajů o mladistvých pro vypracování kazuistik i další cenné informace o projektu realizovaném v Německu.

Poděkovat bych chtěla také celému terapeutickému týmu Psychiatrické léčebny v Havlíčkově Brodě, zejména Ing. Magdě Škardové, Mgr. Kateřině Převorové a Bc. Martině Mrštinové za jejich nesmírnou vstřícnost a ochotu v poskytování cenných informací o průběhu a výsledcích terapií a umožnění opakované návštěvy střediska.

Za cenné rady, informace i přátelské jednání děkuji také vedoucí OS Ryzáčka paní Aleně Fritscherové.

Děkuji Františku Žáčkovi za pozvání na workshop pojednávající a dětské agresivitě a přirozené komunikaci s koňmi a také Lubomíru Huvarovi a Mgr. Petru Kubalovi z ekocentra Renata za skvělou spolupráci při demonstraci přirozené komunikace s koněm i tematickým a velice přínosným rozhovorům o této problematice.

Můj největší dík však patří mým rodičům za poskytnutí zázemí a umožnění celého studia, a také všem mým přátelům, za jejich nesmírnou emoční podporu nejen při psaní práce, ale i v životě.

A nesmím zapomenout poděkovat také všem koním, se kterými jsem měla tu čest pracovat a možnost sbírat zkušenosti a kteří mi zároveň byli i těmi nejlepšími učiteli.

**Anotace:**

Diplomová práce pojednává o možnostech využití hiporehabilitace pro reedukaci poruch chování dětí a mladistvých.

Práce stručně charakterizuje problematiku poruch chování u dětí a mladistvých a dokládá, jak je možné za pomoci hiporehabilitace pozitivně ovlivnit jejich nevhodné vzorce chování. Na základě přiblížení základů etologie koní osvětluje význam sociálního chování koní pro reedukaci poruch chování při hiporehabilitačních lekcích. Závěr teoretické části je věnován popisu amerického programu využívajícímu zdivočelé koně k resocializaci vězňů a přibližuje jeho paralely k hiporehabilitaci.

Praktická část práce se zabývá popisem vybraných českých středisek a jednoho německého. Přibližuje jejich přístup ke klientům a principy, na kterých jejich práce stojí. Efektivita hiporehabilitace je zde doložena i přiložením tří kazuistik průběhu hiporehabilitace. Závěr práce srovnává průběh lekcí u vybraných středisek.

**Annotation:**

The present thesis is focused on hippo rehabilitation as a novel technique for re-education of adult and child behavior disorders.

The work briefly characterizes issues of adult and child behavior disorders and presents how hippo rehabilitation can be used to positively influence their bad behaviour patterns. The importance of social behavior of horses for re-education of behavior disorders is clarified based on the knowledge of the horse Etology during rehabilitation lessons. In the end of the theoretical part, "American programme" that use mustang horses for re-socialization of prisoners is described and its parallels are implied to hippo rehabilitation.

The practical part of the thesis describes a few chosen hippo rehabilitation centers in the Czech Republic and one center in Germany. Therapeutic approaches to individual client needs are discussed. The positive effect of hippo rehabilitation is documented by three attached case studies describing courses of rehabilitation. In conclusion, the chosen courses of rehabilitation are compared.

## OBSAH

<b>I ÚVOD</b> .....	9
<b>II TEORETICKÁ ČÁST</b> .....	12
<b>1 ZÁKLADNÍ PROBLEMATIKA PORUCH CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLADISTVÝCH</b> ...	13
1.1 CHARAKTERISTICKÉ PROJEVY JEDINCE S PORUCHOU CHOVÁNÍ .....	15
1.2 TERMINOLOGIE PORUCH CHOVÁNÍ .....	15
1.3 KLASIFIKACE PORUCH CHOVÁNÍ .....	15
1.3.1 Sociální klasifikace poruch chování .....	15
1.3.1.1 Porucha chování se sociálním základem (disociální chování) .....	16
1.3.1.2 Asociální porucha chování .....	16
1.3.1.3 Antisociální chování, delikvence .....	16
1.3.2 Medicínská klasifikace poruch chování .....	16
1.3.3 Školská klasifikace poruch chování .....	16
1.4 PŘEDMĚT ETOPEDIE .....	17
1.5 PŘÍČINY VZNIKU PORUCH CHOVÁNÍ .....	19
1.6 AGRESIVITA .....	20
1.7 DIAGNOSTIKA PORUCH CHOVÁNÍ .....	24
1.8 ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO ÚČELY SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ PRAXE ....	24
1.9 SOUČASNÉ TRENDY ETOPEDIE .....	25
1.10 REEDUKACE PORUCH CHOVÁNÍ .....	25
1.10.1 Posilování sebehodnocení .....	25
1.10.2 Nastolení stabilního sociálního prostředí .....	25
1.10.3 Změnit negativní nahlížení okolí na jedince s poruchou chování .....	26
1.11 PORUCHY CHOVÁNÍ VE VZTAHU K HIPOREHABILITACI .....	26
<b>2 ANIMOTERAPIE PŘI PORUCHÁCH CHOVÁNÍ</b> .....	28
2.1 ANIMOTERAPIE .....	28
2.2 VÝVOJ VZTAHU ČLOVĚKA A KONĚ .....	30
2.3 HISTORIE HIPOREHABILITACE .....	31
2.4 HIPOREHABILITACE - VYMEZENÍ POJMŮ .....	33
2.5 DŮRAZ NA VÝBĚR ZVÍŘAT VHODNÝCH PRO TERAPIE, ODBORNOST PERSONÁLU A KVALITU ZÁZEMÍ .....	35
2.5.1 Výběr koně vhodného pro AVK a TVKPP .....	35
2.5.2 Zázemí střediska .....	36

2.5.3	Terapeutický tým .....	37
2.6	INDIKACE A KONTRAINDIKACE HIPOREHABILITACE .....	37
2.7	BEZPEČNOSTNÍ OPATŘENÍ A RIZIKA SPOJENÁ S HIPOREHABILITACÍ ...	39
2.8	EKONOMICKÉ ASPEKTY HIPOREHABILITACE .....	39
2.9	HIPOREHABILITAČNÍ STŘEDISKA V ČR .....	40
2.10	DOSTUPNOST LITERATURY .....	43
3	ETOLOGIE KONÍ - VÝZNAM POZNATKŮ ETOLOGIE PRO CHOV A VÝCVIK HIPOREHABILITAČNÍCH KONÍ .....	45
3.1	VLIV DOMESTIKACE NA ZMĚNU CHOVÁNÍ KONĚ .....	46
3.2	MOŽNÉ AGRESIVNÍ PROJEVY KONÍ .....	46
3.3	SMYSLOVÉ VNÍMÁNÍ KONÍ A ZPŮSOBY KOMUNIKACE .....	47
3.4	PŘIROZENÝ PŘÍSTUP KE KONI (NATURAL HORSEMANSHIP) .....	50
3.5	PŘÍPRAVA KONĚ PRO HIPOREHABILITACI .....	54
3.6	DIAGNOSTIKA V HIPOREHABILITACI NA ZÁKLADĚ ŘEČI TĚLA .....	56
3.7	TERAPEUTICKÝ PŘÍNOS DÍKY SPECIFICKÝM VLASTNOSTEM KONĚ .....	56
4	VÝZNAM TVKPP A AVK A JEJICH TERAPEUTICKÝ PŘÍNOS .....	58
5	HONOR FARM/ WYOMING/ WILD HORSE PROGRAM .....	65
5.1	ZÁMĚR PROJEKTU .....	65
5.2	PRŮBĚH PROGRAMU .....	66
5.3	VÝSLEDKY PROJEKTU .....	67
5.4	VÝZNAM PROGRAMU A PARALELY K HIPOREHABILITACI.....	68
<b>III</b>	<b>PRAKTICKÁ ČÁST</b> .....	<b>70</b>
6	METODIKA VÝZKUMU .....	71
7	POZOROVÁNÍ PROJEKTU „TIERGESTÜTZTE INTERVENTION MIT PFERDEN“ V JEZDECKÉ VÝCVIKOVÉ STÁJI STEINRINNEN (BAVORSKO) .....	73
7.1	OBEČNÁ CHARAKTERISTIKA .....	73
7.2	PODMÍNKY STŘEDISKA .....	74
7.3	TERAPEUTICKÝ TÝM .....	76
7.4	KONKRÉTNÍ PROVEDENÍ PROJEKTU .....	76
7.5	METODIKA V RÁMCI PROJEKTU .....	80
7.6	„PFERDEPROJEKT“ STEINRINNEN 2011 .....	81
7.6.1	Výzkumný vzorek .....	81
7.6.2	Průběh lekcí .....	81
7.6.3	Výsledky projektu .....	82

7.6.4 Terapeutický přínos – shrnutí .....	85
7.7 KAZUISTIKA Č. 1: CHLAPEC S VÝRAZNOU AGRESIVITOU A NERESPEKTOVÁNÍM AUTORIT .....	86
8 STŘEDISKO PIRUETA V PSYCHIATRICKÉ LÉČEBNĚ HAVLÍČKŮV BROD (DÁLE TAKÉ PL HB) .....	90
8.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA .....	90
8.2 CÍLOVÁ SKUPINA .....	90
8.3 KONĚ PRO TVKPP .....	90
8.4 HIPOREHABILITAČNÍ TÝM STŘEDISKA PIRUETA .....	92
8.5 FINANCOVÁNÍ STŘEDISKA PIRUETA .....	93
8.6 ORGANIZACE LEKCÍ PRO DĚTSKÉ ODDĚLENÍ .....	93
8.7 PRŮBĚH TERAPIÍ .....	94
8.8 KAZUISTIKA Č. 2: DÍVKA S DG. PORUCHA OPOZIČNÍHO VZDORU (PIRUETA, HAVLÍČKŮV BROD) .....	97
8.9 KAZUISTIKA Č. 3: CHLAPEC S DG. HYPERKINETICKÁ PORUCHA CHOVÁNÍ S VÝRAZNOU AGRESIVITOU (PIRUETA, HAVLÍČKŮV BROD).....	99
9 OBČANSKÉ SDRUŽENÍ RYZÁČEK .....	102
9.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA .....	102
9.2 HIPOREHABILITAČNÍ TÝM .....	102
9.3 PŘÍPRAVA KONÍ PRO HIPOREHABILITACI .....	102
9.4 AKTIVITY VE STŘEDISKU .....	103
9.5 PODMÍNKY STŘEDISKA .....	103
9.6 PROJEKTY S VYUŽITÍM AVK .....	103
9.7 INOVACE DO BUDOUCNA .....	104
10 WORKSHOP „KONĚ, DĚTI A MY“ .....	105
10.1 OBECNÉ INFORMACE .....	105
10.2 PRAKTICKÉ PROVEDENÍ .....	105
11 SROVNÁNÍ LEKCÍ A PŘÍSTUPU KE KLIENTŮM PŘI PROJEKTU VE STÁJI STEINRINNEN, STŘEDISKU PIRUETA PL HAVLÍČKŮV BROD A OS RYZÁČEK .....	108
<b>IV ZÁVĚR</b> .....	111
<b>V SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK</b> .....	114
<b>VI SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ</b> .....	115
<b>VII SEZNAM PŘÍLOH</b> .....	122

*Když Bůh stvořil koně, pronesl k němu:  
„Tobě rovného jsem neudělal, všechny poklady Země teď leží mezi Tvými očima...“  
z Koránu*



# I ÚVOD

Již od malička mě přitahovala zvláštnost vztahu člověka a koně. Postupem času jsem se od klasického jezdeckví přes práci s problémovými a agresivními koňmi dostala až k práci s problémovými a agresivními dětmi.

Blíže jsem se s touto problematikou seznámila během ročního stipendijního programu na Univerzitě v Regensburgu, kdy jsem v rámci volného času dojížděla do jezdecké stáje ve Steinrinnen u Bernhardswaldu. Díky mým více než desetiletým zkušenostem s tzv. přirozenou komunikací člověka a koně, nebo též „natural horsemanshipem“ (tj. směrem snažícím se dorozumět se s koňmi na základě porozumění jejich etologii a psychologii), se mi podařilo s majiteli tamní stáje navázat úzkou spoluprací. Právě zde mě tehdy zaujal projekt s koňmi zaměřený na pomoc dětem s poruchami chování a agresivitou.

Do té doby jsem se s podobným projektem nesečkala a i podle slov jeho iniciátorů se mělo jednat o něco ojedinělého, přestože výsledky byly dle mého tehdejšího názoru ohromující. Začala jsem se zajímat o to, proč něco takto efektivního není využíváno intenzivněji. A byl to možná také prvotní impuls od Dr. Hanse Ulricha Koppa, který mi opakovaně připomínal, že tato oblast je stále „pole neorané“ a podrobnější práce na toto téma jsou nedostatkovým zbožím.

Tato oblast hiporehabilitace de facto psychoterapeutická mě opravdu nadchla - a to nejen proto, že je zde možné velice efektivně využít přesně ty poznatky z oblasti hipologie, na níž se již mnoho let specializuji. Navíc jsem sama ze zkušeností nejen z vlastní práce s koňmi věděla, že pokud chce být člověk při činnostech s těmito zvířaty úspěšný, musí pracovat a formovat zejména své vlastní chování, uvažování i povahu. A právě metody přirozené komunikace člověka a koně se v této oblasti reedukace poruch chování dají velice dobře využít.

Protože vidím v této práci s dětmi i koňmi obrovský smysl a bohužel stále ještě velice malé rozšíření, jednak z důvodu nedostatečného finančního zastřešení, nedostatečné informovanosti o problematice, ale také stále ještě malého počtu zkušených a kvalifikovaných terapeutů, rozhodla jsem se zpracovat na toto téma svoji diplomovou práci. Navíc mám to štěstí, že v rámci této práce mohu s úspěchem využít nejen své vlastní letité zkušenosti ze svých mimoškolních aktivit, ale i znalosti ze všech oborů, které studuji - kromě pedagogiky a psychologie tedy i biologie a německý jazyk.

Bohužel je smutným faktem, že právě na agresivní děti či mladistvé s poruchami chování je někdy nahlíženo až příliš negativisticky. Veřejností bývají velice často předpojatě odsuzováni, narozdíl od jinak „postižených“ dětí, které bývají chápány jako více „pomoci-potřebné“. Klienti, se kterými jsem se v rámci mé diplomové práce setkávala já, byli většinou inteligentní mladí lidé, kteří bohužel ve velké většině případů jen neměli štěstí v dosavadním životě; buď postrádali jakékoliv rodinné zázemí, rodiče vůbec nepoznali nebo naopak od rodičů zažívali kruté jednání, které si většina z nás ani nedokáže představit. Tím nechci ale říci, že by pak např. agresivní chování dětí z nefunkčních rodin vůči okolí mělo být na základě těchto poznatků nějak tolerováno, ale člověk by se měl alespoň pokusit jejich specifické reakce více pochopit a snažit se pomoci najít fungující řešení.

Poruchy chování u dětí a mladistvých spojené s agresivitou jsou stále aktuálním a alarmujícím problémem, který nemůže společnost podceňovat. Proto je také důležité a smysluplné pokusit se hledat efektivní cesty k řešení tohoto problému.

Pro pochopení celkového smyslu a principů, díky kterým tyto činnosti fungují, se neobejdu bez vysvětlení základních pojmů a související problematiky v teoretické části, kde jednak přiblížím oblast poruch chování dětí a mladistvých, ale také vysvětlím základní pojmy z oblasti animoterapie s následným zaměřením na hipologické aktivity související s hiporehabilitací, přičemž se budu soustředit především na to, jak je možné tuto terapeutickou formu využít pro intervenci při poruchách chování. Pro lepší pochopení terapeutického přínosu se neobejdu bez vysvětlení souvisejících oblastí etologie koní a nastíním i výchovný přínos podobného programu s koňmi v jiné oblasti než je ta hiporehabilitační a s jinou klientelou, který však jednoznačně dokládá efektivitu takové práce s koňmi a ze kterého částečně i některá střediska vycházela.

Na střediscích, která jsem si pro tuto práci vybrala a která osobně považuji za nejpokrokovější, bych ráda přiblížila principy, na kterých tyto hiporehabilitační činnosti stojí, a zároveň popsala jejich praktické provedení. Příložením kazuistik o průběhu hiporehabilitace se pokusím též doložit smysluplnost těchto aktivit. Současně bych ráda přiblížila celkovou úroveň této sekce hiporehabilitace u českých středisek a srovnala ji s úrovní práce s klienty ve stáji Steinrinnen, z níž ve své diplomové práci vycházím a která mě také nejvíce inspirovala.

Pevně věřím, že tento terapeutický směr je jedním z těch, které těmto mladým lidem může dát novou šanci. Koně díky svým specifickým vlastnostem dokáží pomoci člověku formovat povahové vlastnosti, chování, nahlížení na okolí i sebe sama, dokáží mu

pomoci odhalit ty nejvnitřnější problémy, se kterými se potýká, probouzet cit a tajné touhy, jelikož kůň je zvíře, které člověka emocionálně přitahuje již od pradávna.

Domnívám se tedy, že předkládaná práce by mohla být přínosem nejen co se týče nových poznatků a zkušeností pro mě samotnou, ale i pro širší okruh lidí pohybujících se v oblasti hiporehabilitace.

## **II TEORETICKÁ ČÁST**

# 1 ZÁKLADNÍ PROBLEMATIKA PORUCH CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLADISTVÝCH

*"Naše mládež miluje luxus. Má špatné chování a opovrhuje autoritami – neproказuje úctu starším a místo pohybu a cvičení raději plácá hlouposti. Děti jsou dnes tyranské; doma vůbec nepomáhají. Už se nepostaví, když někdo starší vstoupí do místnosti. Odmlouvají a vzpírají se svým rodičům, ve společnosti mluví hlouposti, nenasytně hltají jídlo a tyranizují učitele."*

*Sokrates*

Značná část dětí a mladistvých v naší společnosti svým chováním výrazněji přestupuje akceptovatelné společenské normy. Ať už na základě nějakých endogenních psychických poruch (tj. vázaných na biologický základ), tak ovlivnění nevhodnou výchovou, špatným rodinným zázemím či nepřiměřeně náročnými životními situacemi. Tito jedinci se nejsou schopni přizpůsobit běžným požadavkům společnosti. Běžné způsoby výchovy u nich nejsou jednoduše příliš účinné.

Tito jedinci mohou mít potíže s utvářením běžných sociálních vazeb, s komunikací, s citovým prožíváním, mohou být emočně labilnější, velmi často vykazují prvky agresivity atd. Pro obtížnější vychovatelnost této skupiny mládeže vznikl nový obor speciální pedagogiky - etopedie.

Etopedie vznikla na konci 60. let dvacátého století. Název pochází z řečtiny a můžeme jej překládat jako výchovu směřující k nápravě chování a jeho zvyků. (Vojtová, 2005)

Etopedie tedy řeší nápravu nejrůznějších poruch chování. Poruchu chování je možné dle psychologického slovníku definovat jako „skupinu poruch, které se projevují opakujícím se a trvalým obrazem disociálního, agresivního a vzdorovitého chování; dělí se na poruchu chování v rodině, nesocializovanou či socializovanou poruchu chování, poruchu opozičního vzdoru a jiné poruchy chování; důvodem pro tuto dg. není dětské rošťáctví nebo adolescentní vzdorovitost ani ojedinělé výbuchy dětské zlosti či ojedinělé činy v pozdějším věku; častější u chlapců a ve spojení s neuspokojivými vztahy v rodině; typickými projevy jsou rvačky, tyranizování slabších, krutost, ničení majetku, krádeže, opakované lhaní, záškoláctví, útoky z domova, časté a silné výbuchy zlosti.“ (Hartl a Hartlová, 2010)

Dle pedagogického slovníků je však možné definovat tentýž pojem jako „*projevy chování dětí a mládeže, které nerespektují ustálené společenské normy. Vyskytují se hlavně u sociálně narušené mládeže, ale také u jedinců s jiným typem postižení. K jejich vzniku přispívá vliv nevhodného nebo nedostatečného výchovného působení a vlivy sociální nebo určité dispozice osobnosti na podkladě centrálního nervového systému (v tom případě se označují jako vývojové nebo specifické poruchy chování, ADHD, ADD). Poruchy chování můžeme hodnotit podle jejich společenské závažnosti a důsledků pro život jedince, např. dětský vzdor, záškoláctví, toxikomanie, loupež. → agresivita, drogová závislost mladistvých.*“ (Průcha a kol., 2003)

Každá z definic nahlíží na pojem z trochu jiného úhlu. Zatímco psychologický slovník zdůrazňuje aspekty ve vztahu k jedinci, pedagogický slovník vyzdvihuje souvislost se sociální sférou a zdůrazňuje i její vliv na vzniku poruch chování. V každém případě však u jedince s poruchou chování dochází k narušení jeho sociálních vztahů.

Známa je Bowerova definice poruch chování. V případě, že jedinec vykazuje ve svém chování po určitou dobu jednu nebo více z následujících pěti charakteristik, je možné hovořit o poruše chování:

1. Neschopnost učit se z jiných důvodů než jsou zdravotní, smyslové či intelektové.
2. Neschopnost navazovat uspokojivé sociální vztahy s učiteli a vrstevníky.
3. Nepřiměřené chování a emotivní reakce v běžných podmínkách.
4. Celkový výrazný pocit neštěstí nebo deprese.
5. Tendence vyvolávat somatické symptomy jako je bolest a strach ve spojení se školními problémy. (Vojtová, 2005)

Dále Bower rozlišuje pět stupňů poruch chování podle intenzity problému od chování jedince nevymykající se nad rámec normy až po pevně zafixované nevhodné chování s natolik výraznými symptomy, že není jedince možné ovlivňovat a vzdělávat v běžném prostředí školy. (Vojtová, 2005)

Bowerova definice je dnes víceméně nahrazena definicí amerického Sdružení pro Národní duševní zdraví a speciální vzdělávání z roku 1992, která zahrnuje celou škálu poruch emocí a chování (patří sem i např. děti a mladiství se schizofrenií, s úzkostnými poruchami atd.). Definuje poruchu chování jako „*výraz pro postižení, kdy se chování a emocionální reakce žáka liší od odpovídajících věkových, kulturních nebo etnických norem a mají nepříznivý vliv na školní výkon včetně jeho akademických, sociálních, předprofesních a osobnostních dovedností*“ (Vojtová, 2005)

## **1.1 CHARAKTERISTICKÉ PROJEVY JEDINCE S PORUCHOU CHOVÁNÍ**

- malá stabilita v chování
- agresivní jednání nebo sociální izolace
- provokace ostatních vrstevníků či autorit
- nebývají oblíbení mezi vrstevníky, bývají odmítáni, zažívají odcizení
- ve škole zažívají neúspěchy v učení
- málokdy se stávají přirozenými vůdci ve skupinách
- mívají malé sebehodnocení
- jejich rozhodnutí bývají impulzivní ve snaze rychle dosáhnout cíle
- předem a opakovaně se vzdávají svých aspirací
- převažuje u nich krátkodobá motivace
- vzdálené cíle nebývají schopni svým jednáním sledovat
- jejich úsilí bývá přerušováno náhodným lákavým podnětem (Vojtová, 2005)

## **1.2 TERMINOLOGIE PORUCH CHOVÁNÍ**

Terminologie poruch chování není jednotná, vzhledem k tomu že definovat poruchy chování je poměrně složité. Nejednotnost bývá způsobena relativitou očekávaného jednání či variabilitou jeho příčin. Odlišnosti v terminologii shledáváme i v souvislosti s různými obory, jiné pojmy se používají v pedagogice, jiné v sociologii i psychologii. Navíc dle Vojtové (2005) mohou být poruchy chování velmi proměnlivé v souvislosti s vývojem dítěte – např. i těžké agresivní stavy u malého dítěte mohou s postupem času odeznít.

## **1.3 KLASIFIKACE PORUCH CHOVÁNÍ**

Klasifikace poruch chování se liší v souvislosti s pohledem na tuto problematiku. Podrobněji rozeberu pouze sociální, medicínskou a školskou klasifikaci poruch chování, které jsou poměrně hojně používané a s těmito jsem se i nejvíce potýkala během svého výzkumu v terénu. Na odlišení jednotlivých poruch se soustředí medicínská klasifikace, k dělení dle důsledků dopadu na společnost se užívá sociální klasifikace.

### **1.3.1 Sociální klasifikace poruch chování**

Sociální klasifikace odlišuje poruchy podle míry narušení sociálních norem.

### **1.3.1.1 Porucha chování se sociálním základem (disociální chování)**

Poruchy jsou důsledkem narušení výchovného procesu, chování je možné zvládnout přiměřenými pedagogickými postupy za pomoci odborníků formou poradenské nebo ambulantní terapeutické péče. Chování souvisí se vzdorovitostí a negativismem a může být reakcí na nepochopení dospělých. (Vojtová, 2005)

### **1.3.1.2 Asociální porucha chování**

Chování má výrazný dopad do sociálních vztahů jedince, má větší dopad než disociální chování, může být až patologickou záležitostí. (Vojtová, 2005)

### **1.3.1.3 Antisociální chování, delikvence**

Zde se jedná již o uvědomělé protispolečenské chování kriminálního charakteru, je namířeno proti společenským normám. Míra společenské nebezpečnosti je zde nejvyšší, jedinci často vykonávají trestné činy. Bývá spojeno s velkou agresivitou a záměrným úsilím škodit. Pro děti do 15 let je užíváno termínu dětská delikvence a pro mladistvé (tzn. 15 - 18 let) termínu juvenilní delikvence. (Vojtová, 2005)

### **1.3.2 Medicínská klasifikace poruch chování<sup>1</sup>**

Poruchy dělí na tzv. hyperkinetické (kam spadá např. porucha aktivity a pozornosti, hyperkinetická porucha chování a další), na poruchy chování (např. nesocializovaná porucha chování, nesocializovaná agresivní porucha chování, skupinová delikvence, krádež s partou, opoziční vzdorovité chování, porucha chování samotářského typu...), dále sem patří smíšené poruchy chování a emocí (např. depresivní porucha chování, úzkostné poruchy, poruchy chování spojené s neurotickou poruchou aj.), dále se jedná o emoční poruchy (např. poruchy identity, sourozenecké rivality...) a poruchy sociálních funkcí (citově chladná psychopatie, syndrom ústavního dítěte atd.). (Vojtová, 2005)

### **1.3.3 Školská klasifikace poruch chování**

Dělí poruchy chování dle toho, zda vlivy směřují od subjektu ven (tj. poruchy chování s externími vlivy, kam patří např. agrese, hyperaktivity, porucha pozornosti, impulzivita), či dovnitř (tj. poruchy chování s interními vlivy; sem patří strach, komplex méněcennosti, poruchy spánku, úzkostné poruchy). Pod shrnující položku nezralé sociální

---

<sup>1</sup> Podrobnější klasifikace též na <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html> [online].



vztahy spadají poruchy jako snížená schopnost koncentrace či infantilní chování a nakonec pod tzv. socializovanou delikvenci spadá např. násilnické chování, vznětlivost či nezodpovědnost. (Vojtová, 2005)

#### **1.4 PŘEDMĚT ETOPEDIE**

Předmětem teorie etopedie je dle Vojtové (2005) výzkum morálního formování osobnosti jedince s poruchami emocí a chování v obecné rovině; zkoumá jejich etiologii, otázky jejich prevence, intervence a reedukace. Tématem je vztah mezi edukací a poruchami chování a zvláštnosti vzdělávání této skupiny žáků. Cílem je nastolení společensky akceptovatelného chování. Současně se zaměřuje i na zlepšení podmínek pro další celkový rozvoj jedince s poruchami chování a na odstranění ohrožujících vlivů z jeho okolí.

Ve vztahu k situaci jedince s poruchou chování a emocí se dle Vojtové (2005) výzkumy etopedické teorie vztahují ke třem rovinám:

1. osobnostní - individuální (zde jsou předmětem zájmu odlišnosti jedince od běžné populace zejm. ve vztahu k morálnímu vývoji, k motivacím chování a k procesu učení).
2. životní historii jedince s poruchou chování a emocí (předmětem zájmu jsou výrazné krizové situace a zkušenosti jedince, které vedou zejm. k citové deprivaci, k pocitům ohrožení, ke ztrátě sociální stability a životních perspektiv, k akademickému selhávání).
3. sociálnímu prostředí (zde jsou zkoumány především kvalita a charakter sociálního začlenění a vliv těchto faktorů na rozvoj poruch chování).

Tyto tři roviny jsou zohledňovány i v praktických přístupech k diagnostice, intervenci a reedukaci (rehabilitaci) chování jedince s poruchou chování.

Vztah teorie a praxe etopedie (Vojtová, 2005)

<b><u>TEORIE ETOPEDIE</u></b>	<b><u>PRAXE ETOPEDIE</u></b>
Výzkum <ul style="list-style-type: none"><li>➤ Sběr dat, poznatků</li><li>➤ Analýza</li><li>➤ Vyhodnocování</li></ul> Zobecnění závěrů – metodiky, didaktiky	Edukace jedinců s poruchami emocí a chování – školy, zařízení preventivně výchovné péče, školská zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu <ul style="list-style-type: none"><li>➤ Prevence</li><li>➤ Intervence</li><li>➤ Reedukace (rehabilitace)</li></ul>
Doporučení pro praxi	
Ověřování platnosti závěrů	
Studijní programy	
Další vzdělávání pedagogů	

Pro reedukaci poruch chování jsou nepostradatelné poznatky psychologie i pedagogiky. Propojením poznatků obou těchto oborů může etopedie vytvářet vlastní metody, díky kterým speciální pedagogové využívají pedagogický proces k ovlivňování interakce jedince s poruchami emocí a chování a vytváření nových vzorců chování v modelových situacích, k posilování pozitivního sebehodnocení jedince. (Vojtová, 2005)

Vrátím se ale nyní k cílům a úkolům etopedie. Etoped by se měl pokusit pomoci jedinci s poruchou chování při:

- orientaci ve vlastním chování a v reakcích okolí na něj,
- zvýšení sebedůvěry a sebeúcty,
- posilování pozitivních sociálních vztahů k sobě i k druhým a vytváření důvěry,

Dále by měl pomáhat:

- odstraňovat ohrožující aspekty v jeho sociálních podmínkách,
- zprostředkovávat nové zážitky a podněty,
- vytvářet nový systém hodnot,
- pomoci mu vidět vlastní perspektivu. (Vojtová, 2005)

## 1.5 PŘÍČINY VZNIKU PORUCH CHOVÁNÍ

*„Lhát jsem uměl dřív než se postavit. Bylo to ovšem v naší rodině  
tak samozřejmé, že si toho nikdo ani nevšiml.“*

*Mark Twain*

Jedny z příčin mohou být následky onemocnění nebo defektu různého druhu, problém může vzniknout následkem komplikací v těhotenství nebo při porodu, poraněním hlavy, či podmíněn mozkovými dysfunkcemi. (Train, 2001) Příčina vzniku poruch chování však nebývá přisuzována jedinci samotnému, nýbrž i jeho sociálnímu okolí.<sup>2</sup> Celkově převažují v působnosti etopedie jedinci s poškozením získaným až v průběhu života. Při řešení situace jedince se tedy hledají opatření jak ve vztahu k němu samotnému, tak k jeho sociálnímu okolí. (Vojtová, 2005)

Zda u jedince vzniknou některé z poruch chování, závisí i na individuálních osobnostních dispozicích konkrétního člověka. Lidé se slabší nervovou soustavou disponující nižší odolností na zvýšenou neuropsychickou zátěž mívají potom větší sklony k poruchovému jednání. Příprava pro zvládnutí takové zátěže bývá nejvíce vázaná na rodinu. Pokud právě v této oblasti dojde k selhání a dítěti není poskytováno stálé, pozitivně laděné, citové zázemí, těžko se jedinec může naučit bez větších obtíží zvládat konflikty a stres. Pak se v jejich chování mohou projevovat typické únikové nebo naopak agresivní reakce na okolí. (Bedrnová a kol., 1999)

---

<sup>2</sup> Vliv sociálního prostředí je velmi výrazným faktorem. Pobyt v nevhodném prostředí může zapříčinit, rozvíjet a fixovat nežádoucí vzorce chování. Asi nejdůležitější roli má zde rodina. Pokud ta nefunguje jak by měla, může dítě velmi rychle přejímat nevhodné chování. (Train, 2001)

## 1.6 AGRESIVITA

*“Hněv a zlost jsou přirozené emoce. Jsou způsobem, jak vybudit organismus k obraně před tím, co narušuje naši spokojenost. Problém není v citu, ale v nevhodném zacházení s energií, kterou nám tato emoce poskytuje.”*

*William Doyle Gentry*

Ráda bych v této kapitole podrobněji rozebrala problematiku agresivity, vzhledem k tomu, že právě toto jednání je velice často vyústěním různých forem poruch chování<sup>3</sup> a ve svém terénním výzkumu jsem se na něj zaměřila nejvíce. Klíčový projekt pro moji práci, prováděný ve stáji Steinrinnen, je dokonce koncipován právě na řešení agresivního chování (tzv. „Antiaggressionstraining“).

Mnoho lidí často prožívá agresivní myšlenky a impulsy a způsob, jakým tyto lidé ony myšlenky zvládají, má značný vliv nejen na jejich interpersonální vztahy, ale i vlastní zdraví.

Dle Velkého psychologického slovníku (Hartl a Hartlová, 2010) je agresivita definována jako sklon k útočnému jednání. Může jít o reakci na pocit osobního ohrožení nebo se jedná o trvalejší osobnostní rys či symptom duševní poruchy nebo choroby. Příčinou může být úzkost nebo frustrace. Může se projevovat skrytě ve fantazii, či otevřeně (např. posměch, sebepoškozující chování, kritické postoje vůči sociálnímu okolí, ironie, sebevražda).

Dle Nakonečného (2003) rozlišujeme různé druhy agrese, např. agrese fyzická, verbální (pomluva nebo nadávka), objektem může být jiný člověk, nebo také subjekt sám (autoagrese); důležité je však rozlišení zjevné a skryté agrese, kterou může být např. již zmíněná pomluva.

Atkinson et al. (2003) slovem agrese rozumí „*chování s cílem zranit nějakou osobu (fyzicky nebo verbálně) nebo zničit nějakou věc.*“ Klíčovým konceptem v této definici je záměr, podle toho jakým způsobem k určitému jednání dojde, resp. spíše co ho k němu vedlo, podle toho interpretujeme určité chování jako agresivní či nikoliv.

---

<sup>3</sup> Prothmann (2007) též uvádí, že agresivita představuje obzvlášť stabilní znak poruch chování.

Poruchy chování jsou často vyvolány prožitím nějaké traumatické události.<sup>4</sup> Pokud určitou situaci ještě hodnotíme jako neovlivnitelnou, jsou její negativní následky silnější a o to silnější stres potom může člověk prožívat. Agrese a vztek patří kromě úzkosti a apatie mezi psychické reakce na stres. Jelikož přímá agrese vůči zdroji frustrace není vždy možná, může si osoba „vybít vztek“ následně na nějakém náhradním objektu, ať už je to jiná osoba či věc. (Atkinson et al., 2003)

Emoce je dle Atkinson et al. (2003) komplexní stav vznikající v reakci na určité afektivně zabarvené zážitky. Prožívání emocionálních reakcí jako je radost, smutek, strach či hněv bývá zcela běžné. Špatná nálada nebo různé afekty jsou formy emocí, které tedy mohou v určitých situacích a u určitých jedinců vyústit až k agresivnímu jednání, pokud nedokážou (nebo také nechtějí) své emoce držet pod kontrolou.

Je třeba od sebe odlišovat emoce a následný způsob vyjádření, a toto má dalekosáhlý dopad pro výchovu. Zatímco emoce jsou dle Křivohlavého (2004) dány lidskou přirozeností a příliš se upravovat nedají, způsob jednání, jejich projev a využití nahromaděné energie je dobrou výchovou možno modifikovat.

Pokud určitý jedinec prožívá frustraci, může vzniknout mnoho různých typů odpovědí; může hledat pomoc u jiných lidí, může se stáhnout, může se otupit drogami, může se pokusit přemoci překážku ještě s vypětím více síly, může jednat agresivně. Vybere si pravděpodobně takovou reakci na situaci, která ho v minulosti zbavovala frustrace nejúspěšněji. Proto zřejmě určití jedinci mají větší sklon jednat v určitých situacích téměř zásadně agresivně. (Atkinson et al., 2003)

Agresivní chování může být i reakcí na strach.<sup>5</sup> Stejně jako zvíře v situaci, kdy se něčeho bojí, může podle okolností zareagovat útekem či útokem. U člověka má však navíc dle Křivohlavého (2004) vliv i fakt, že odhalením jeho strachu může být odhalena i jeho nedokonalost či nedostatečnost. Dle Velkého psychologického slovníku (Hartl a Hartlová, 2010) se strach vyvíjí s věkem, a to od jednoduchých úlekových reakcí až po strach ve složitějších situacích spojovaný s různými představami, což má za následek snižování sebedůvěry, zvýšení zbabělosti a je vůbec brzdou plného života. Následná obrana před ohrožením pak probíhá výrazně aktivněji.

---

<sup>4</sup> Traumatické události lze definovat jako mimořádně nebezpečné situace, které se vymykají běžné lidské zkušenosti; zahrnují např. přírodní katastrofy, války, automobilové havárie, fyzické útoky jako je např. sexuální zneužívání, násilné přepadení, pokus o vraždu apod. (Atkinson et al., 2003)

<sup>5</sup> Podle Slovníku spisovné češtiny je strach „*tísňový pocit bázně a obav vyvolaný představou či očekáváním něčeho nemilého a zlého, případně pocit neklidu vyvolaný představou ohrožení, ztráty někoho či něčeho.*“ (Filipec, 1994)

Budeme – li se zabývat podstatou agrese, můžeme dle Atkinson et al. (2003) předložit dvě zcela odlišné teorie: Freudova psychoanalytická teorie považuje agresi za pud, dle teorie sociálního učení se ale jedná o naučenou odpověď:

1. Agrese jako pud: „*Při každém zmaření úsilí člověka dosáhnout jakéhokoli cíle dojde k vyvolání agresivního pudu, který motivuje chování směřující k poškození překážky (osoby nebo objektu), jež vyvolává frustraci.*“

Jedním biologickým faktorem, který může souviset s agresí u mužů, je hladina testosteronu. Dle výzkumů měli muži s naměřenou vyšší hladinou testosteronu častěji v anamnéze agresivní činy. Existuje tedy určitý důkaz pro tvrzení, že agrese u lidí má biologické základy a je pudem.

2. Teorie sociálního učení se zaměřuje na vzorce chování, které lidé vytvářejí jako odpověď na změny v prostředí. Podle toho, zda je určité chování odměněno nebo má negativní následky, tj. podle míry posilování toho či onoho způsobu chování, si člověk nakonec vybere úspěšnější vzorec chování. Teorie sociálního učení také zdůrazňuje roli vzorů při předávání specifických modelů chování a emočních reakcí, je tedy naučenou odpovědí, podobně jako jiné druhy chování. Tato teorie je tedy v rozporu s teorií predešlou, která pohlíží na agresi jako pud.

Dle experimentálních výzkumů se lze agresi naučit nápodobou. Větší sklon k agresivnímu jednání mají opravdu děti, jejichž rodiče se např. vůči sobě chovají agresivně, které jsou nepřiměřeně přísně trestány, nebo které více sledují filmy či hrají počítačové hry s tematikou násilí (Atkinson et al., 2003; Gál, 1994). Dle Veselovského (in Gál, 1994) je též agresivní chování stejně jako zvládnutí agrese do značné míry naučené.

Agresivní jednání jedince však nemusí být vyvoláno jen na základě nevhodných vlivů prostředí, prožitím různých krizových situací apod., může být např. i důsledkem různých „významnějších“ často již endogenně ovlivněných poruch, např. pasivně-agresivní poruchou osobnosti<sup>6</sup> či asociální poruchou osobnosti<sup>7</sup> aj., patřícím již k poruchám psychiatricky diagnostikovaným a silněji narušujícím strukturu osobnosti.<sup>8</sup> (Praško, 2003)

---

<sup>6</sup> Reakcí na úzkost u člověka trpící touto poruchou je vyhnutí se konfrontaci a využití vlastní agresivity nepřímo. Takovéto jednání může mít vliv v trestání tvrdohlavosti a agresivity v dětství, což pak vede v pozdějším věku ke skrývání hněvu a až „pseudozdvořilosti“. Hněv pak může být ventilován nepřímo. (Praško, 2003)

<sup>7</sup> Porucha se vyznačuje otevřeným vzdorem a nedostatkem soucitu. (Praško, 2003)

<sup>8</sup> Poruchy osobnosti jsou variantou charakterových (tzn. ovlivněno vývojovými a environmentálními faktory) a temperamentových (tzn. ovlivněno genetickými a dalšími biologickými faktory) rysů významně se odchylojící od rysů většiny. Predispozice ke vzniku poruchy osobnosti je dána s největší pravděpodobností geneticky. Rodinné prostředí v ranném dětství má ovšem významný vliv na formování postojů dítěte. Psychosociální vlivy, jako je neúplná rodina, příliš trestající, rozmazlující, příliš emočně vypjaté rodinné prostředí, hraje výraznou roli při rozvoji dispozic k poruchám osobnosti. (Praško, 2003)

K agresivnímu jednání mívají často sklon i děti hyperaktivní, u nichž se často setkáme s narušenou emotivitou. Často mívají záporný postoj sami k sobě, což vede k odštěpení agresivity jakožto významného samostatného motivu s obrannou funkcí. V případě narušení vztahů či nemožnosti okamžitě uspokojit své potřeby pocítují frustraci, v níž reagují zlostí. Pokud například rodiče příliš potlačují vzdorovité reakce, může to v dítěti provokovat agresivitu ještě více. Ta pak zůstává nezkraceným a od ostatních citů odštěpeným projevem obrany, což se záhy ukáže jako vývojový deficit. (Šebek, 1990)

Etologové<sup>9</sup> se též snaží najít původ agrese. Zdeněk Veselovský (in Gál, 1994) zdůraznil význam agresivity u zvířat, což dále srovnává se situací u člověka. Agresivní chování může být i velmi důležité pro zachování jedince nebo druhu. Jeho úkolem je zajistit jedinci část svobody a tím jeho individualitu, a poté pro celou rodinu tzv. teritorium. U člověka je pak ale celá situace mnohem složitější, do hry vstupují nejen vlivy dědičné, ale i kulturní. Velkým problémem rostoucí agresivity je zde také velká hustota populace. Přirozeně však člověk dokáže být přítelem pouze několika málo jedincům (srov. Lorenz, 1990).

*„Nahuštění mnoha lidí v těsném prostoru vede nejen skrze vyčerpání a rozmělnění mezilidských vztahů nepřímo k projevům odlidštění, ale bezprostředně také vyvolává agresivní chování. Víme z mnoha pokusů na zvířatech, že vnitrodruhová agrese může být vystupňována zvýšením počtu živočichů v daném prostoru. Přelidnění přispívá nepřímo ke všem chorobným stavům a projevům rozpadu...“ (Lorenz, 1990)*

*„Aby si normální člověk mohl cenit sebe sama, právem požaduje zachování své individuality. Není fylogeneticky konstruován jako mravenec nebo termít, který je anonymním a zaměnitelným prvkem mezi miliony prvků absolutně podobných – takovou existenci nesnese. ... Obyvatelům kotců pro užitkové lidi zbývá jen jedna cesta, jak si zachovat sebeúctu: zapudit existenci mnoha stejných spolutrpiteľů ze svého vědomí, uzavřít se před svými sousedy do ulity. V mnoha obřích panelácích byly mezi balkóny jednotlivých bytů postaveny zástěny, za kterými se soused stává neviditelným. Člověk se s ním nemůže a nechce stýkat „přes plot“, příliš se obává, že v něm spatří obraz svého vlastního zoufalství. Žítí v masách tak vede k osamělosti a lhostejnosti vůči bližnímu.“ (Lorenz, 1990)*

---

<sup>9</sup> Etologie by mohla významně přispět k poznatkům pro rozvoj terapií různých poruch chování, jelikož by mohla pomoci psychiatrii odhalit, které prvky lidského chování jsou fylogeneticky determinovány a jsou výsledkem dlouhé evoluční historie a tím pádem i rezistentnější vůči vnějším vlivům, a naopak které jsou vzniklými vzorci chování, jež jsou více přístupné ontogenetickým modifikacím (více Fraňková a Klein, 1997).

Nerandžič (2006) ve své publikaci též podotýká význam zachování co možná nejpřirozenějších podmínek pro život člověka i ústavních zařízeních, domovech důchodců apod.: „*Klienti, kteří nemají právo na individualitu, neboť naprosto postrádají soukromí, nemají ani sebeúctu, protože si jich nikdo neváží. Proto jsou často agresivní vůči sobě i svému okolí.*“

Křivohlavý (2004) navíc zdůrazňuje, že pokud člověk nemá úctu sám k sobě, nemůže ji mít ani k druhým lidem.

Cílem vychovatelů by asi tedy mělo být vést člověka k ohleduplnosti a úctě vůči ostatním navzdory tomu, že není v moci člověka přátelit se se všemi.

## **1.7 DIAGNOSTIKA PORUCH CHOVÁNÍ**

Pro další intervenci jedince jsou nutné podrobné informace o jeho sociálním prostředí a osobnostním vývoji. Sledují se jednak vztahy uvnitř rodiny, výchovné metody rodičů, využívání trestů a odměn, dále pak reakce jedince na nejrůznější situace a reakce okolí na jeho chování, vztahy mezi spolužáky, školní úspěšnost. (Vojtová, 2005)

## **1.8 ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO ÚČELY SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ PRAXE**

*„Moudře řekl, kdo k schválení škol řekl, že jsou „humanitatis officinae“, dílny lidskosti; tím se zajisté školám praví jejich cíl, pravá povinnost právě vyjadřuje, lidi lidmi dělati.“*

*Jan Amos Komenský*

Dle Vojtové (2005) existují čtyři základní typy školských zařízení. Klasifikují se dle stupně závažnosti potíží žáků. První dva typy jsou školská zařízení a školy hlavního proudu, kde se setkáváme s dětmi, které zpravidla nemívají výraznější problémy v chování, a pedagogická praxe se zabývá především preventivními opatřeními. Dalším typem jsou zařízení preventivně výchovné péče, kde jsou již děti a mládež s výraznými problémy v chování a praxe spočívá hlavně v intervenci a dlouhodobém vedení. A dále existují školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, kde již závažnost poruch chování neumožňuje realizaci reedukace v přirozeném sociálním prostředí.



## **1.9 SOUČASNÉ TRENDY ETOPEDIE**

*"Se zavřenýma očima je žít snadné, nechápat nic z toho, co vidíme..."*

*John Lennon*

V České Republice stále převažuje trend vnímat jedince s poruchou chování negativně, zřejmě kvůli domněnce, že na rozdíl od tělesného postižení je tento typ poruch ovlivněn špatnými charakterovými vlastnostmi jedince. Tento náhled musí zákonitě ovlivnit i proces intervence. Možnosti změn tohoto pohledu na problematiku dobře nastiňuje Vojtová (2005).

### **1.10 REEDUKACE PORUCH CHOVÁNÍ**

#### **1.10.1 Posilování sebehodnocení**

Například školní hodnocení žáka ovlivňuje jeho sebereflexi. Může si tím zvykat na negativní signály ze svého okolí a vžívat se do určité role (v tomto případě do role prohrávajícího). Pokud nedostane od svého okolí pozitivní obraz o sobě samém, dostává se do bludného kruhu, ze kterého se už neumí vymanit, dostává se do stavu naučené bezmocnosti. Dochází ke snižování jeho sebevědomí a jeho sebehodnocení. (Vojtová, 2005)

Při správně vedené hiporehabilitaci je možné posílit sebehodnocení i zlepšit autoreflexi. Hiporehabilitace může být tedy prostředkem pro změny v naučených způsobech chování.

Jedinec musí být vnitřně motivován, aby viděl smysl ve svém počínání a chtěl sám od sebe své chování změnit. Pokud např. vidí šanci změnit hodnocení, posílí se i vědomí, že je schopen sám ovlivnit svou životní situaci. (Vojtová, 2005)

#### **1.10.2 Nastolení stabilního sociálního prostředí**

Téměř všechny případy, se kterými jsem se v rámci vypracovávání této práce setkala, jsou problémoví jedinci ze sociálně slabého prostředí, žijící v nevhodných rodinných podmínkách atd. Děti byly vylučovány ze škol, odmítání vrstevníky a často i samotnými rodiči, umístování do výchovných ústavů, dětských domovů se školou, psychiatrických léčeb. Už i samotné vyloučení z přirozeného sociálního prostředí ovlivňuje nahlížení dítěte na sebe sama.

Dle mého názoru by bylo ideální provádět preventivní opatření, aby se maximálně omezilo vytrhávání dítěte z přirozeného sociálního prostředí - pro tento účel se budují střediska výchovné péče. Hiporehabilitace často nabízí různé programy i pro rodiče s dětmi, aby se rodiče naučili lépe pochopit chování dítěte, jeho reakce na různé situace, a tímto se snaží zlepšit vztahy mezi rodiči a dětmi (viz např. projekty organizované v OS Bonanza - kap. 2.9 a OS Ryzáček - kap. 9.6).

### **1.10.3 Změnit negativní nahlížení okolí na jedince s poruchou chování**

Negativní projevy v chování ovlivňuje dle Vojtové (2005) i chování těch, kteří jsou s daným jedincem v interakci a kteří se podílí na jeho edukaci. Často se mohou dostávat do krizových situací, které nedokáží v dané chvíli vyřešit bez negativních emocí. Bohužel tyto subjektivní negativní pocity komplikují perspektivní přístup k řešení konkrétních problémů jedince a celý problém se v důsledku toho ještě prohlubuje, jelikož jedinci poskytují signály o jeho vnímání ostatními.

Jak je možné při kvalitním vedení hiporehabilitačních lekcí pomoci jedinci s poruchou chování i v této oblasti, podrobněji proberu v následujících kapitolách.

## **1.11 PORUCHY CHOVÁNÍ VE VZTAHU K HIPOREHABILITACI**

*„Více než kterékoli jiné umění je právě to hipologické spojeno s moudrostí života. Mnoho z jeho zásad může kdykoli sloužit jakožto směrnice pro naše chování v životě. Kuň učí člověka sebeovládání, konsequenci, schopnosti vcítit se do myšlení či pocitů jiné bytosti – požaduje tedy vlastnosti, které jsou pro naši životní cestu nesmírně důležité.“*

*Alois Podhajský*

Dle Norandžiče (2006) je nejtěžší začlenit postiženého člověka do normálního života. Pokud člověk žije v segregaci ústavu, nezná hodnotu peněz, neumí cestovat, nakoupit, jednoduše řečeno žít v normálním prostředí. Terapie se zvířaty či pobyt na terapeutické farmě pomáhá klientům přebírat odpovědnost sami za sebe a vytvořit si běžné pracovní návyky.

Dle zkušeností terapeutů hiporehabilitačních zařízení je na činnost s koňmi a práci okolo nich ve stájích poukazováno jakožto na velice efektivní a prospěšnou právě pro mládež s poruchami chování. Někteří z terapeutů, kteří využívají jak intervenci

s koňmi, tak i jinou sekci animoterapie, přesto vyzdvihují právě hiporehabilitaci pro tuto oblast klientů většinou jako nejúspěšnější. Proč je to však právě interakce s koňmi? Na tuto otázku se pokusím odpovědět v následujících kapitolách.

## 2 ANIMOTERAPIE PŘI PORUCHÁCH CHOVÁNÍ

*„Snadno může pastýř hnát před sebou celé stádo ovcí,  
býk táhne pluh bez odporu,  
ale vznešenému koni, na kterém chceš jezdit, musíš podchytit jeho myšlenky  
a nikdy po něm nesmíš požadovat nic nemoudrého, nic nerozumně.“*

*Johann Wolfgang von Goethe*

### 2.1 ANIMOTERAPIE

Nerandžič (2006) uvádí, že v českém jazyce neexistuje zvláštní pojmenování metody využití zvířat jako léčebného prostředku pro člověka. Znamé je označení z anglosaské literatury „lčení prostřednictvím domácích miláčků“. Kromě koní (kteří dle Opgen-Rhein (2011) stojí ve využívání při psychoterapiích na vrcholu) se užívá psů (canisterapie), koček (felinoterapie), ale třeba také ptáků, delfínů, hlodavců, plazů, nebo rybiček. Z živé přírody se však nepoužívají pouze zvířata, můžeme se setkat i s použitím rostlin jakožto terapeutického prostředku.

Velemínský a kol. (2007) užívá místo animoterapie pojmu zooterapie. Ten dále rozděluje typy zooterapie na základě několika kritérií: Např. dle zvířecího druhu (canisterapie, hipporehabilitace, felinoterapie...), dle metody (AAA – aktivity za pomoci zvířat, AAT – terapie za pomoci zvířat, AAE – vzdělávání za pomoci zvířat...), dle formy zooterapie (jednorázové aktivity, pobytový program...), dále dle účastníků, počtu klientů (skupinová zooterapie x individuální), dle počtu zvířat, dle klientely...

*„Zooterapie (zvířaty podporovaná terapie) je souhrnným termínem pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využití vzájemného pozitivního působení při kontaktu mezi člověkem a zvířetem.“ (Velemínský a kol., 2007)*

Člověk v dnešním světě často žije zcela odděleně od světa zvířat, v nesouladu s přírodou. Jak sám tvrdí Konrád Lorenz (1976): „Všeobecné a rychle se šířící odcizení civilizovaného člověka živé přírodě nese velký díl viny na jeho vzrůstajícím estetickém a etickém úpadku.“ Dle něj dochází v důsledku přelidnění společnosti, dále k jakési „přetechnizaci světa“ a také překotnou rychlostí člověka neustále se za něčím hnát, ke vzniku patologicky narušeného chování. Člověk v dnešní společnosti často ani nemá

možnost jednat přirozeně, jeho chování je ovlivňováno strachem a úzkostí. V důsledku toho všeho dochází k „oploštění citů“ i ztrátě vlastní individuality.

Živý organismus má jakožto bioenergetický zdroj schopnost probouzet samoléčitelenské schopnosti jiného organismu. Konkrétně u člověka zde ještě působí mechanismy antidepresivní a antistresové. „Domácí mazlíček“ zde tedy nahrazuje mnohé chybějící funkce v oblasti sociální. (Velemínský a kol., 2007)

Některé naše ústavy sociální péče a léčebny dlouhodobě nemocných zůstávají zcela neosobní a neumožňují pacientům dostat se do styku s přírodou, tím vlastně vykořeňují klienty z přirozeného prostředí. A jak tvrdí Nerandžič (2006): „*Toto vykořenění vede vždy k sociální agonii, postupně k sociální smrti a nakonec k smrti biologické.*“

Je všeobecně známé, že chov nějakého zvířete má na fyzické i duševní zdraví člověka blahodárný vliv. Majitel za něj přebírá plnou zodpovědnost, musí jej krmit, umožnit jim pohyb ve volném prostoru, vyžadují dodržování pravidelného denního rytmu, zvířata člověka nutí komunikovat a hrát si s nimi. Tím vším napomáhají jak ke zlepšení jeho fyzické kondice, tak ke větší psychické pohodě. Dle Prothmann (2007) se při hlazení zvířete normalizuje krevní tlak a srdeční frekvence, cítíme se klidněji a zmírní se napětí. Zároveň zvířata usnadňují navazování sociálních kontaktů. A v neposlední řadě jsou významnou pomocí pro pacienta nezaobírat se minulostí ani budoucností, ale dokázat se soustředit na momentální okamžik, tzv. žít „tady a teď“.

Podle Nerandžiče (2006) ztrácejí klienti ústavů sociální péče a domovy důchodců bez využití zvířat sebeúctu, chybí jim pocit uznání, nemají žádný respekt okolí, dochází k degradaci jejich osobnosti, je jim dávána najevo jejich přebytečnost. Pokud však k člověku přilne nějaké zvíře, nerozlišuje, zda je jeho majitel krásný či ošklivý, nesoudí, ale pozná, kdo jej má rád a stará se o něj, a zato se mu odvděčí svou láskou a věrností. V ústavech, kde se uplatňuje terapie prostřednictvím zvířat, klesá spotřeba antidepresiv a donucovacích i zklidňujících prostředků. „*Nejvíce těžkých psychiatrických pacientů je v ústavu proto, že přišli o něco, co se nedá koupit – jsou to lidé, kteří ztratili své sociální zázemí, zpravidla velice bohatí nebo naopak velice chudí. Všichni se léčí s depresí. Jen zvířata a příroda jim pomáhají pochopit, jaký má smysl nezištně se obětovat, Je to hodně těžké v naší uspěchané době s pokřivenými lidskými hodnotami.*“ (Nerandžič, 2006)

V ČR není doposud léčebné a podpůrné využívání zvířat samostatně legislativně řešeno. Existují však normy upravující např. chování lidí ke zvířatům, vstup zvířat do prostor určených pro praktikování zooterapie a nároky na hygienu, zákony zaměřené

na chov zvířat a volný pohyb ve veřejných prostorách atd. Kromě norem platných v celé ČR existují ještě různé místní vyhlášky platné v dané lokalitě nebo zařízení. Zároveň také zastřešující organizace provádějící zooterapii stanovují metodiky a pravidla závazné pro členské organizace a zajišťující kvalitní provádění zooterapie s minimalizací rizik. (Velemínský a kol., 2007)

## 2.2 VÝVOJ VZTAHU ČLOVĚKA A KONĚ

*„To nejkrásnější, čeho se kdy člověk zmocnil, bylo ochočení hrdého a ohnivého koně.“*

*Comte de Buffo*

Obecně je známo, že první kůň byl pro potřeby člověka zkrocen asi před pěti nebo šesti tisíci lety. Do té doby byl loven jako zdroj obživy.

Kůň míval mnohostranné využití. Konzumovalo se maso i kobyli mléko, byla vydělávána kůže, využit byl i trus jako palivo. Významné využití bylo samozřejmě k jízdě a k tahu.

V antickém Řecku a Římě byl využíván ke sportovním hrám. Díky koním se mohly rozšiřovat celé říše. Kůň byl dokonce natolik významné zvíře, že se dostal do mytologie. Vedle hledání sebe sama a projektování svých nejtajnějších přání si totiž kůň již v pradávných časech přivlastnil silný symbolický charakter. Kdo by neznal bájného Pegase, silného Kentaura nebo také trojského koně? Jako symbol čistoty, panenství, síly a lásky je znám i jednorožec. *„V hipoterapii v užším slova smyslu slouží jeho symbolický význam jako motivační činitel, v pedagogicko-psychologickém ježdění se jeho symbolický význam uplatní přímo terapeuticky a ve sportovním ježdění handicapovaných se jeho symbolická pozice zkonkrétní.“* (Hollý a Hornáček, 2005)

Kůň má své nezastupitelné místo i v pohádkách a pověstech, např. Horymířův Šemík. Jako symbol novodobé psychologie je ovšem znám také. Freud se například snaží vysvětlit masovou fascinaci koňmi u pubertálních dívek. Má pro ně být zástupným prvkem mužství, který se dívky pokouší podmanit a ovládnout. (Velemínský a kol., 2007)

V současné době je kůň chován převážně pro rekreaci a sport, v zemědělství jeho význam značně poklesnul, avšak stále je využíván v lesním hospodářství na málo dostupných místech, kde je problematické nebo nemožné využití těžké mechanizace. Obzvlášť dnes pomáhá kůň alespoň částečně utéci před extrémně industrializovaným

světem, pomáhá k obohacení citového života člověka. A v neposlední řadě samozřejmě slouží také k účelům léčebným.<sup>10</sup>

Dalo by se tedy říci, že kůň byl v dějinách vždy zvíře vzbuzující obdiv, úctu a lásku. Býval vždy nositelem těch nejušlechtlejších kvalit, symbolem svobody, síly, elegance, rychlosti a vznešenosti.

Dokonce už Xenofon ve svém díle Cyropaedia, napsaném ve 4. stol. př. Kr., vyzdvihoval kvality jezdeckví: *"V každém případě dychtím po tom, abych se mohl učit jezdit, neboť věřím, že tím se můžu stát mužem s křídly. Ze všech bytostí závidím nejvíce Kentaurům...Nyní však v sobě mohu sjednotit všechny jeho přednosti, stanu-li se jezdcem na koni..."* (<http://www.gutenberg.org/dirs/2/0/8/2085/2085.txt>, [online], překlad autora)

Zřejmě i proto, jaké si kůň nese přívlastky z historie a jak je na něj obecně pohlíženo, a tím pádem i jaké vzbuzuje v lidech emoce, je jízda na koni nenahraditelná žádným mechanickým тренаžérem, ač podobné pokusy prováděny byly.<sup>11</sup> Velice významný přínos koně je především díky jeho psychickým vlastnostem v souvislosti s hiporehabilitačními psychoterapeutickými aktivitami.<sup>12</sup>

## 2.3 HISTORIE HIPOREHABILITACE

*„Koně nosí dějiny lidstva na svých silných zádech.“*

*Lucinda Green*

Za jakýsi prapočátek léčebného využití by mohly být považovány způsoby, jakými koně používali jihoameričtí indiáni, kteří údajně nechávali své bojovníky ležet napříč přes hřbet pohybujícího se zvířete. Rytmičtý pohyb koňského hřbetu masíroval hrudní koš bojovníka a poloha napříč zase měla udržovat volné dýchací cesty. Léčebné působení spočívalo tedy v nepřímé srdeční masáži a povzbuzování dechových funkcí člověka. (Nerandžič, 2006)

---

<sup>10</sup> Hempfling (2001) a (Irwin 2004) zdůrazňují též význam koně v dnešní společnosti. Dnes již není s výjimkou několika málo případů potřeba fyzické síly koně, mnohem více však člověk potřebuje jeho sílu duchovní, aby mohl vyřešit konflikty, které dřímají uvnitř něj. Také proto jsou koně pro člověka tolik přitažliví.

<sup>11</sup> Podrobněji se problematikou zabývá např. Nerandžič (2006).

<sup>12</sup> Podrobněji rozeberu v kap. 4 Význam TVKPP a AVK a jejich terapeutický přínos.

Prothmann (2007) udává, že hipoterapie byla jednou z prvních animoterapeutických aktivit vůbec.

Už od pradávna se traduje domněnka, že zacházení s koněm i samotné ježdění má výchovnou funkci. Sám Xenofon formuloval v roce 400 př. Kr., že má jezdecké umění vysoké požadavky na disciplínu jezdce. Dobré jezdecké vedení se tedy vyznačuje chytrostí, rozvážností, odvahou a rozhledem ve všech životních situacích. O pozitivním vlivu jízdy na koni a jejích léčivých účincích se zmiňoval i „otec medicíny“ Hippokrates a Galenos z Pergamu. Vedle pozitivního vlivu na tělo přiřazoval Hippokrates ježdění také stimulující pro stav mysli. (Stoffl, 2003)

O této problematice psal i Diderot ve své encyklopedii v polovině 18. stol. Zdůrazňuje především význam pro krevní oběh. Dokonce doporučuje jízdu na koni jako spolehlivý léčebný prostředek proti trudnomyslnosti, hysterii a melancholii. V roce 1792 píše Tissot o pozitivním vlivu pohybu koně pro udržení zdraví, posílení slabých osob, pro předcházení tuberkulóze a pro léčbu bodání v hrudi a hypochondrie. (srov. Stoffl, 2003; Nerandžič, 2006)

O významu působení trojrozměrného pohybu hřbetu psal v polovině 18. století německý profesor Samuel Theodor Quellmalz. Nahrazení pohybu koně technickými přístroji se však ukázaly nefunkční. (Nerandžič, 2006)

Za zakladatele terapeutického ježdění v Německu je považován neurochirurg a psychiatr Ottfried Foerster. V roce 1904 představil jako první na kongresu lékařů možnosti terapeutického ježdění veřejnosti. (Stoffl, 2003)

Dle Lantelme (2009, <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-2-rozvoj-hiporehabilitace-ve-svete> [online]) se v 60. letech 20. století začínají objevovat první organizace a spolky, zabývající se léčebným ježděním na koni, které měly za cíl rozšiřovat znalosti do všeobecného povědomí. V roce 1970 bylo v Německu založeno Kuratorium für Therapeutisches Reiten (<http://www.dkthr.de/> [online]). Podobný vývoj proběhl i jinde v Evropě. V USA a Kanadě je hiporehabilitace na jedné z nejlepších úrovní ve světě. „V České republice má léčebné využití koní dlouholetou tradici. Jako první použil huculské koně systematicky k terapeutickému ježdění RNDr. Otakar Leiský na Zmrzlíku u Prahy.“ (Nerandžič, 2006)



## 2.4 HIPOREHABILITACE - VYMEZENÍ POJMŮ

*„Hiporehabilitací se rozumí včlenění vození se na koni nebo ježdění (hipických aktivit) do komplexu opatření zaměřených na obnovení ztracené funkce, zmírnění nebo minimalizování či odstranění fyzického, psychologického, sociálního nebo mentálního handicapu pacienta nebo klienta.“ (Hollý a Hornáček, 2005)*

Slovo hiporehabilitace je složeno ze dvou slov. První částí je řecké slovo hippos, což v překladu znamená kůň. Slovo rehabilitace má svůj původ v latině a můžeme jej chápat jako *„proces, který primárně umožní obnovení ztracené funkce, snížení újmy způsobené onemocněním, nebo umožní handicapovanému jedinci lépe se svým handicapem - hlavně společensky, vyrovnat.“ (Hollý a Hornáček, 2005)*

V České republice byla terminologie převzata z Německa v letech 1991 – 1994, kdy vznikala Česká hiporehabilitační společnost.<sup>13</sup> Přestože hiporehabilitace působí komplexně (zahrnuje oblast medicíny, psychologie, pedagogiky, sociální sféry a sportu), bývá rozdělována z hlediska jejího užívání na několik základních složek. Právě z důvodu komplexního působení se dle Hollého a Hornáčka (2005) jakékoli dělení provádí vždy z hlediska převažující aktivity a úhlu pohledu. Také proto se zde však střetáváme s problémy s terminologií<sup>14</sup>. Ještě do roku 2009 se používalo dělení na 3 základní složky (hipoterapii, léčebné pedagogicko-psychologické ježdění a sportovní ježdění handicapovaných (např. Hollý a Hornáček 2005; Nerandžič 2006 a další).

Následující členění je provedeno podle aktuálního slovníku hiporehabilitačních názvů ČHS (<http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/remository?func=select&id=31>, [online]):

**Hiporehabilitace (HR)** – zastřešující a nadřazený název pro všechny aktivity a terapie v oblastech, kde se setkává kůň a člověk se zdravotním postižením/oslabením/handicapem/se specifickými potřebami.

**Hipoterapie (HT)** – sekce hiporehabilitace. Metoda fyzioterapie využívající přirozenou mechaniku pohybu koně v kroku a pohybových impulsů při něm vznikajících,

---

<sup>13</sup> Česká hiporehabilitační společnost (ČHS) je zastřešující organizací v zooterapii a jejím nejdůležitějším cílem je zajištění odbornosti pracovišť, kde se hiporehabilitace provádí. Sdružuje lékaře, fyzioterapeuty, pedagogy, jezdecké instruktory, pro které pořádá odborné kvalifikační kurzy, klienty hiporehabilitace, ... Dále vydává odbornou literaturu, poskytuje vzdělání odborným pracovníkům, zprostředkovává kontakt mezi jednotlivými organizacemi, má zpracovány standardy a pravidla pro provozování hiporehabilitace atd. (Česká hiporehabilitační společnost, <http://chs.unas.cz> [online]).

<sup>14</sup> Nejen mezinárodně, ale i německy používaná terminologie je dosud nejednotná. (Opgen-Rhein, 2011)

k programování motorického vzoru pohybu do CNS klienta, prostřednictvím balanční plochy, která je tvořena koňským hřbetem. Cíle dosahuje postupnou adaptací klienta na tento pohyb v průběhu terapie. Výsledkem je facilitace reparačních procesů na úrovni neurofyziologické a psychomotorické. Provádějí ji terapeuti se speciálním vzděláním, kteří prošli výcvikem fyzioterapie, ergoterapie.

**Parajezdectví** – sekce hiporehabilitace, dříve pod názvem Sportovní ježdění handicapovaných. Jezdec se zdravotním postižením/oslabením/handicapem se s ohledem na svoje postižení za použití speciálních pomůcek či změněné techniky jízdy učí aktivně jezdit na koni, voltižním<sup>15</sup> cvikům nebo vede koně v zápřeži, eventuálně se zúčastňuje sportovních soutěží.

Od roku 2009 je vyřazen z hipoterapeutického slovníku název „Léčebné pedagogicko-psychologické ježdění“ – LPPJ, a je dále rozdělen na dvě dílčí disciplíny, a to na „Aktivity s využitím koní“ – AVK a „Terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků“ – TVKPP<sup>16</sup>.

*„Důvodem k tomuto rozhodnutí bylo vytvoření nových stanov České hiporehabilitační společnosti a hledání neoptimálnějšího dorozumívacího slovníčku nejen pro všechny, kteří se věnují hiporehabilitaci, ale i pro laiky. Velkým problémem se stalo pojmenování činnosti v oblasti léčebného pedagogicko-psychologického ježdění na koni, protože sdružovalo jak zdravotnickou (psychiatrie, psychologie) tak pedagogickou sféru.“* (Gošová, 2011, [http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky\\_lexikon/L/Léčebné\\_pedagogicko\\_psychologické\\_ježdění\\_\(LPPJ\)](http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/L/Léčebné_pedagogicko_psychologické_ježdění_(LPPJ)) [online])

**Aktivity s využitím koní** (pro oblast pedagogickou, sociální) (dále též AVK) – sekce hiporehabilitace, původně pod názvem Léčebně pedagogicko-psychologické ježdění (LPPJ). Metoda speciální/sociální pedagogiky a sociální práce, využívá prostředí jezdecké stáje, kontakt s koněm a vzájemné interakce s ním jako prostředek motivace, aktivizace a vzdělávání lidí se specifickými potřebami. Provádějí ji osoby se speciálním vzděláním, které prošly výcvikem – pedagog, speciální/sociální pedagog, sociální pracovník apod.

---

<sup>15</sup> Voltiž je v podstatě gymnastika na hřbetě koně. Kůň vhodný pro tuto disciplínu musí mít klidnou a vyrovnanou povahu a musí umět chodit uvolněně na lonži. Voltiž je týmový sport, hodnotí se výkon celé skupiny (Hermsen, 1997).

<sup>16</sup> Nově je v jednání označení PPK (psychoterapie pomocí koní) (Převorová, 2011, pers. comm.)

### **Terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků (dále též TVKPP)**

– sekce hiporehabilitace, původně pod názvem Léčebně pedagogicko-psychologické ježdění (LPPJ). Metoda psychoterapie, která k terapii lidí se specifickými potřebami využívá prostředí jezdecké stáje, kontakt s koněm a vzájemné interakce s ním, terapie prostřednictvím koně. Provádějí ji terapeuti se speciálním vzděláním, kteří prošli výcvikem – psychoterapeut, psycholog, psychiatr apod.

## **2.5 DŮRAZ NA VÝBĚR ZVÍŘAT VHODNÝCH PRO TERAPIE, ODBORNOST PERSONÁLU A KVALITU ZÁZEMÍ**

*„Žádný trůn neudělá prince majestátnějšího než krásný kůň.“*

*William Cavendish*

### **2.5.1 Výběr koně vhodného pro AVK a TVKPP**

Výběr koně se řídí především jeho charakterem, plemeno je až druhořadé. Kůň pro AVK a TVKPP nemusí splňovat tak přísná kritéria jako kůň hipoterapeutický. Zde je nutné přísně hodnotit nejen povahové vlastnosti zvířete, zdravotní stav, celkovou kondici, ale také exteriérové vlastnosti, např. šířku hřbetu, fyziologii pohybu (zejm. mechaniku kroku) apod., která musí přesně vyhovovat konkrétnímu klientovi. Celkový efekt však samozřejmě záleží i na momentálním rozpoložení psychiky zvířete.

Při reedukaci poruch chování se však na všechna tato hlediska nemusí dbát tak přísně. Může být použito i zvíře, které již bylo pro hipoterapii nevhodné z výše uvedených důvodů, avšak pro klienty této kategorie je dostačující, resp. na základě některých charakterových rysů dokonce vhodnější. Právě při AVK a TVKPP se často i záměrně vyhledávají koně, kteří mohou být i temperamentnějšího charakteru, nebo kteří si „nenechají vše líbit“, mohou to být i starší zvířata, která už nemají chody stoprocentně čisté, mohou být tolerovány i některé exteriérové vady, jelikož při této formě intervence není fyziologie pohybu koně prioritní. Terapeut by měl koně dobře znát, vědět, jaké hierarchické postavení mají ve stádě, dostávají-li se často s ostatními členy do konfliktu, jak reagují v konkrétních situacích. K tomuto všemu by pak měl přihlídnout při přiřazování koně k určitému klientovi.

Zvířata musí být zejména psychicky odolná vůči častému střídání klientů, jejich ne vždy zcela spravedlivému a správnému zacházení, musí také trpělivě snášet jejich nevhodné reakce při práci. Proto není pro TVKPP a AVK vhodný každý kůň. Zvíře příliš temperamentní, lekávé, lechtivé či přirozeně nervóznější by mohlo být pro práci s klienty nebezpečné.

Podle nejnovějších směrnic (viz [www.hiporehabilitace-cr.cz](http://www.hiporehabilitace-cr.cz) [online]) by měl hiporehabilitační kůň projít speciálními zkouškami a získat licenci pro práci v TVKPP. Hřebci a koně mladší šesti let jsou pro práci v TVKPP nevhodní, stejně tak koně nemocní a opotřebovaní.

### **2.5.2 Zázemí střediska**

Terapie většinou probíhá na kryté nebo otevřené jízdárně. Výhodou je, pokud jsou obě součástí střediska. Krytá hala chrání proti nepřízní počasí a nutí jak klienta tak koně více se soustředit na prováděnou činnost, protože v uzavřeném prostoru nejsou tolik rozptylování okolím. Venkovní jízdárna na druhou stranu může poskytnout přirozenější prostředí a větší kontakt s přírodou. Při provádění AVK a TVKPP bývá prospěšné měnit činnosti a případně ještě zařazovat vycházky do přírody, je-li to možné.

Součástí střediska by mělo být i sociální zařízení, šatna, popř. klubovna či místnost, kam je možné zařadit i teoretickou výuku. Samozřejmě bude-li hiporehabilitace probíhat v příjemném upraveném prostředí, které bude působit esteticky, případně budou k dispozici ještě další zvířata pro zpestření, bude-li středisko zasazeno do klidné přírodní oblasti - to vše může mít také pozitivní vliv na duševní rozpoložení klienta, jelikož se často pracuje s klienty psychicky narušenými, mívajícími sklony k depresím, agresivitě apod., kteří nezdědka strádají právě po citové a emoční stránce.

Co se týče právní formy střediska, existuje více možností. Buď může být hiporehabilitační centrum součástí psychiatrické léčebny nebo zdravotnického zařízení, anebo v případě samostatné existence je běžnou praxí založení neziskové organizace - občanského sdružení, které dále může žádat o různé dotace či granty a sponzory o finanční příspěvek na pokrytí nákladů na provoz.

### 2.5.3 Terapeutický tým

- AVK vede zpravidla pedagog, speciální nebo sociální pedagog, sociální pracovník se specializačním kurzem
  - TVKPP vedou psychoterapeuti, psychologové, psychiatři apod.
  - odborník, který provádí diagnostiku klienta a na terapii doporučí a kontroluje
  - jezdecký instruktor (cvičitel koní pro hiporehabilitaci),
  - pečlivě připravený kůň, jehož výběr je podřízen druhu postižení klienta a okruhu terapie.
- (Casková, 2009, <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-12-pedagogicko-psychologicke-aktivity> [online]).

Úspěšnost celé práce úzce souvisí se sehraností hiporehabilitačního týmu. Důležitým členem je i cvičitel koně, který je za zvíře zodpovědný během terapeutické jednotky i po ní a především má za úkol ho na ni kvalitně připravovat.

## 2.6 INDIKACE A KONTRAINDIKACE HIPOREHABILITACE

*„Potřebovali byste koně, neboť teprve jízda na koni dělá člověka dokonalým.“*

*George Bernard Shaw*

Kontraindikace v hiporehabilitaci je vyvíjející se systém. Je to poměrně mladá disciplína, a tak se i poměrně rychle mění možnosti na základě vyvíjejícího se lékařského poznání. Tendence jde směrem k redukci kontraindikací. (Hollý a Hornáček, 2005)

Terapeut musí často zvážit velké množství faktorů a zhodnotit celkový stav klienta i klinické projevy poruchy, rozhodnutí je někdy poměrně subjektivní. V rámci AVK a TVKPP nejsou kontraindikace tak přísně definované, jako v HT, ačkoli odpovědný psychiatr, psycholog nebo pedagogický pracovník musí zhodnotit, zda nemůže pacient s výraznějšími projevy v chování zapříčinit nejrůznější nebezpečné situace a jeho vystupování není celkově pro práci s koněm příliš riskantní, a to nejen pro něj samotného nebo pro zvířata, ale také pro celou skupinu ostatních klientů. Pak je lepší buď zvolit individuální výukovou jednotku, anebo zvážit, zda je pro tuto formu terapie pacient zralý či vhodný. (srov. kap. 5 Honor Farm/ Wyoming/ Wild Horse Program)

Většinou je však klient pro tento typ terapie pozitivně motivován, sám se jí chce účastnit, a proto i jeho postoj vůči koni a ostatním bývá někdy až překvapivě pozitivní.

Na druhou stranu ani není možné pacienty k interakci se zvířaty nutit. Výhodou je, že vedoucí pracovník zde může částečně ustoupit do pozadí a na formování nevhodného chování má největší vliv samotný kůň. Přítomný cvičitel, pedagog či psycholog zde spíše působí v roli rádce a často pouze koriguje chyby klienta.

Za indikace i kontraindikace zde tedy odpovídá psycholog, psychiatr, psychoterapeut, léčebný, speciální nebo sociální pedagog. Ve státních zdravotnických zařízeních písemné indikování klienta zajišťuje ošetřující psychiatr, v neziskových nestátních organizacích potom doporučuje psychoterapie pomocí koní praktický lékař současně se zprávou s pedagogicko psychologické poradny či od psychologa nebo speciálního pedagoga (Mašková, 2011, <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/sekce/1/71-terapie-s-vyuitim-koni-pomoci-psychologickych-prostedk-> [online])

AVK a TVKPP se setkává při využití v pedagogickém procesu jako psychoterapeutická metoda poměrně s úspěchem. Tuto formu léčby, rehabilitace, resocializace a socializace je možné využít u velice širokého spektra pacientů, počínaje poruchami učení, přes LDM, ADHD, autistů, ovlivnění interpersonálních vztahů, různých forem neuróz, až po těžké endogenní psychózy. Pacient prostřednictvím vytváření citových vazeb ke zvířeti nalézá svoji vlastní identitu i cestu k lidem. (Hollý a Hornáček, 2005)

Nebudu se zde zabývat konkrétním výčtem kontraindikací, které lze nalézt téměř v každé práci zabývající se podrobněji tematikou hiporehabilitace. Velice podrobný přehled najdeme i v běžně dostupných publikacích; např. Hipoterapie. Léčba pomocí koně, autorů Hollého a Hornáčka (2005), stručněji rozebrali tuto tematiku Nerandžič (2006), nebo Velemínský a kol.(2007). Chtěla bych jen zmínit, že v případě řešení různých poruch chování s využitím koně jakožto psychoterapeutického prostředku (čili sekce AVK a TVKPP) se mohou indikace i kontraindikace diametrálně odlišovat od sekce hipoterapie.

Samozřejmě kontraindikace typu alergie na koňskou srst nebo na prostředí, kde se terapeutická jednotka odehrává, se vztahuje ke všem sekcím hiporehabilitace. Ale např. strach z koně, který může mít poměrně negativní dopad při hipoterapii, kde je často nutné, aby byl pacient naprosto uvolněný jak fyzicky, tak i v dobrém duševním rozpoložení, a kde potom může velice omezit nebo dokonce i znemožnit léčebný účinek terapie, tam naopak mohou být metody AVK nebo TVKPP velice přínosné.

## 2.7 BEZPEČNOSTNÍ OPATŘENÍ A RIZIKA SPOJENÁ S HIPOREHABILITACÍ

*"Bůh stvořil koně jako druha větru a společníka bouře."*

*Johann Wolfgang von Goethe*

Ačkoli je i v tomto terapeutickém odvětví dbáno na maximální bezpečnost, přesto má činnost s koňmi svá specifická rizika, které není možné ani při sebelepším výběru a přípravě zvířat zcela přehlížet.

Do rizik spojených s hiporehabilitací je nutné zahrnout jak problematiku fyzických zranění způsobených buď zvířetem samotným nebo vlastní neopatrností (obzvláště v hiporehabilitaci existuje poměrně velké riziko pádu z koně i jiných úrazů způsobených např. kopnutím či kousnutím koněm, různá zranění při práci ve stáji apod.), tak i problematiku hygieny, ale též aspekty ochrany samotných zvířat. Proto je obzvláště u koní nutné dbát na zvýšenou opatrnost. Z důvodu bezpečnosti klientů při jízdě na koni by měla být bezpečnostní výbava jako je jezdecká přilba, bezpečnostní vesta, vhodná obuv i oděv samozřejmostí. Stejně tak je nutné před zahájením terapií s klienty probrat veškerá rizika a pravidla bezpečnosti. Velice důležité je i dodržování osobní hygieny během i po manipulaci se zvířaty a udržování zvířat ve výborném zdravotním stavu, a to i psychickém (sem patří pravidelná kontrola veterinářem, pravidelné očkování, odčervení, stejně jako každodenní pohyb na pastvině ve společnosti ostatních koní apod.). Dále sem patří i udržování prostor stájí a ostatních míst, které jsou klientům přístupné, v takovém stavu, aby byla minimalizována veškerá nebezpečí poranění, a samozřejmě aby také byla udržována v pořádku a čistotě. Při plánování terapií je nutné dbát i na charakter konkrétních koní a jejich pečlivý výběr pro konkrétní klienty.

## 2.8 EKONOMICKÉ ASPEKTY HIPOREHABILITACE

*„Kůň má větší hodnotu než bohatství.“*

*Španělské přísloví*

Chov koní sám o sobě je velice nákladný. Pokud bychom shrnuli veškeré položky od ustájení, krmení, veterináře, kováře, ale také náklady na údržbu stáje, výběhů, technický

materiál, plat ošetřovatelů a ostatních členů hiporehabilitačního týmu, pak se dostaneme na hodnoty opravdu vysoké.

Ceny za hiporehabilitační jednotku se liší stáj od stáje, někdy je část hrazena zdravotní pojišťovnou, pokud s ní má středisko smlouvu, při indikované léčebné jízdě je část hrazena ze státního grantu, různě velké položky bývají také hrazeny z fondů nebo různých sbírek či sponzorských darů. Ceny se velmi liší i na základě použité metody. Při TVKPP může být hiporehabilitační středisko součástí léčebny, potom bývá část nákladů na údržbu stájí a péči o zvířata včetně platu terapeutů hrazena léčebnou, zbylá část financí např. z fondů (situace ve středisku Pirueta Havlíčkův Brod).

*„Založení hiporehabilitačního střediska a jeho provoz vyžaduje velké nadšení, přesvědčení a ochotu pracovat i za minimální mzdu. To je bohužel dnešní realita.“* (Lantelme, 2010, <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-31-hiporehabilitacni-stredisko> [online])

Situace v ČR, co se týče založení a provozu centra pro hiporehabilitaci, bohužel není optimální. Zejména střediska typu občanského sdružení musejí často doslova bojovat o získání finančních prostředků. Většinou finance z grantů pokryjí náklady na provedení konkrétních terapií, avšak pro poměrně náročný i nákladný výcvik koní, krmení po celý rok (tj. i v zimě, kdy terapie nebývají tak intenzivní) a péči o zvířata již finanční prostředky nebývají vždy poskytnuty. (Fritscherová, 2011, pers. comm.)

Pro některé projekty bývají finance získávány dokonce pouze na základě sbírek (např. „Pferdeprojekt“ ve Steinrinnen). Někdy se tak může stát, že nedostatek finančních prostředků neumožňuje pokrýt ani samotné dokončení projektu. To pak závisí pouze na dobrovolnosti, vstřícnosti a solidaritě majitelů stáje.

## **2.9 HIPOREHABILITAČNÍ STŘEDISKA V ČR**

*„Kamkoli přijdeš, všude, kde potkáš přirozené, spokojené a přátelské lidi,  
uvidíš ještě jednu věc: koňská stáj je středem jejich domova.“*

*George Bernard Shaw*

Na tomto místě bych chtěla podotknout, že v České republice je velká nabídka hiporehabilitačních služeb, dalo by se ale říci, že jen část z nich je kvalifikovaných, poskytujících služby na dostatečně kvalitní úrovni.



Ne vždy souhlasí údaje uvedené na webových stránkách se skutečnou situací, velmi často nabízí hiporehabilitační služby nekvalifikovaná střediska. Je třeba se opravdu dobře informovat o dané stáji, než se klient rozhodne využít jejích služeb. Pracovníci v této oblasti by rozhodně měli být odborně vzděláni (srov. Casková, 2010, <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-33-pozadavky-na-hiporehabilitacni-kone-v-cr> [online]).

V následující části textu se budu zabývat pouze několika vybranými středisky, která využívají metody AVK nebo TVKPP, zaměřené na reedukaci poruch chování. Na webových stránkách ČHS je k dispozici kompletní seznam středisek v ČR včetně personálu, počtu koní, nabízených služeb a stručného popisu zázemí (viz <http://hiporehabilitace.unas.cz/kraj.php?kraj=CR> [online]).

V následujícím přehledu bych tedy uvedla pouze některé z těch, které jsem buďto sama navštívila, nebo mi byla doporučena osvědčenými středisky, nebo jsou celorepublikově známá a uznávaná a zapojují se do významnějších aktivit. A samozřejmě se budu soustředit pouze na ta, která nabízejí služby TVKPP či AVK.

Středisek provozující TVKPP je výrazně méně než těch provozujících AVK. Důvodem jsou přísnější kritéria, s čímž souvisí i nutnost úzké spolupráce psychologa či psychiatra, a většinou jsou daná střediska právě součástí psychiatrické léčebny či zdravotnického zařízení.

Na prvním místě uvádím středisko Pirueta v Havlíčkově Brodě, které je v České republice považováno za jedno z nejuznávanějších. Lekce vede kvalifikovaný tým zkušených terapeutů. Více se o středisku zmíním v praktické části práce.

Vyhlášené je též Občanské sdružení Svítání v Liberci, které bylo registrováno již v roce 1998. Středisko se specializuje též na vzdělání v hiporehabilitaci. Profesionální úroveň byla oceněna i Českou hiporehabilitační společností, která středisku navíc přidělila statut Středisko praktické výuky pro hipoterapii.<sup>17</sup>

Statutem střediska praktické výuky hipoterapie ČHS se pyšní i brněnská Epona. Vedle hipoterapie se zde věnují též AVK.<sup>18</sup>

Již od roku 1994 funguje sdružení Piafa ve Vyškově. Hipoterapii i AVK se zde věnují na profesionální úrovni.<sup>19</sup>

---

<sup>17</sup> Více na <http://www.os-svitani.cz/> [online].

<sup>18</sup> Více na <http://www.epona.hipoterapie.cz/> [online].

<sup>19</sup> Více na [www.piafa.cz](http://www.piafa.cz) [online].

Velmi pozitivně hodnoceno je též hiporehabilitační středisko v Jihlavě. Zkušený tým terapeutů se věnuje jak AVK, tak TVKPP. Středisko je součástí psychiatrické léčebny v Jihlavě.<sup>20</sup>

Stejně tak bych ráda vyzdvihla Hipocentrum PL Kosmonosy fungující v Mladé Boleslavi a provozující TKVPP také na velmi vysoké úrovni.<sup>21</sup>

TKVPP se zabývá i psychiatrická léčebna Bohnice.<sup>22</sup>

U Českých Budějovic se AVK věnuje občanské sdružení Koníček a jezdecký klub Vladykův Dvůr.

Co se týče ostatních středisek v ČR, lze sem dále zahrnout například OS Stáj Rozárka v Kutné Hoře, Hipocentrum Jitřenka v Plzni, Sdružení občanů pro pomoc zdravotně postiženým „APOLENKA“ v Pardubicích, v pardubickém kraji též dále JK Padlý kvítek (Jamné nad Orlicí), AVK se věnují i sdružení Chawal v Bystřici a JK Chotěbuz, OS Ryzáček u Mohelnice (podrobněji v praktické části práce), ve středočeském kraji funguje OS Caballinus.

Zajímavé projekty pořádá OS Bonanza sídlící v obci Vendolí u Svitav. Tamní sdružení se snaží iniciovat a propojovat spolupráci sociálních pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí, policie, lékařů, psychologů, škol, soudu, neziskových organizací apod. v projektu „Systém včasné intervence“, zahájeném ve Svitavách v roce 2005. Funguje zde kvalitní a úzká spolupráce všech institucí zainteresovaných na prevenci v oblasti trestné činnosti dětí a mládeže. (Zpráva o činnosti v oblasti prevence kriminality v roce 2008, <http://www.svitavy.cz/pkb/projekty/2008.htm> [online])

Cílem je vytipovat rizikovou mládež (děti či mládež s výchovnými problémy a projevy predelikventního chování). Tito jsou poté zařazeni do programu „Výcvik sociálních dovedností a léčebně pedagogicko-psychologické ježdění“. Program probíhá deset sobot za sebou od 9 do 13 hodin na statku ve Vendolí a je zakončen víkendovým pobytem. Snahou je zapojit pokud možno celou rodinu, aby změny v chování predelikventa mohly být co nejtrvalejší a samotná práce má pak samozřejmě mnohem větší efekt. *„Na základě poznatků ověřených v praxi se snažíme o vytvoření systému navazujících služeb, který pomůže nejen aktivizovat samotné dítě, ale i celou jeho rodinu, motivuje je ke změně a postupně dítě i rodinu stabilizují natolik, že není třeba dalších intervencí.“* ([http://www.osbonanza.cz/o\\_programu.html](http://www.osbonanza.cz/o_programu.html) [online])

---

<sup>20</sup> Více informací na <http://www.plj.cz/hipoterapeuticke-aktivity/> [online].

<sup>21</sup> Podrobnější informace na [www.plkosmonosy.cz](http://www.plkosmonosy.cz) [online].

<sup>22</sup> Více informací na <http://cshipo.wz.cz/> [online].

## 2.10 DOSTUPNOST LITERATURY

*„Pohled na nádherného koně je vždy tak krásným zážitkem, že slova to mohou jen zničit.“*

*Beryl Markham*

Mezi literaturu významnou pro osvětlení průběhu a fungování TVKPP a AVK bych zahrнула nejen literaturu z kategorie hiporehabilitace či animoterapie, ale také literaturu pomáhající pochopit etologii koní.

Problém s dostatkem odborné literatury či vědeckých publikací v České republice, zejména co se týče oblasti etologie koní, spočívá v tom, že převážná většina knih či článků spadá spíše do kategorie populárně naučné literatury, tedy neodpovídá vědeckým požadavkům a ani překlady knih z cizích jazyků nebývají ve všech případech zcela bezchybné. Přesto je na tomto místě nutné podotknout, že málokterý „vědec“ má zkušenostmi zmíněných autorů v dané problematice. Tito lidé se totiž zabývali studiem etologie koní po mnoho let, někdy i celý život. Je zapotřebí také říci, že jejich pozorování a „výzkum“ probíhal většinou v ideálních podmínkách - v přirozeném prostředí. Proto považují za důležité zabývat se i touto literaturou, jelikož z ní můžeme načerpat množství informací, které my v našich podmínkách dokážeme jen stěží získat.

Pokusy či pozorování domestikovaných koní s sebou nesou vždy jisté obtíže. Koně domestikovaní, chovaní v umělých podmínkách a podrobení umělé selekci, koně, jimž je jakýmkoli způsobem znemožněna přirozená hierarchizace ve stádě a interakce mezi jedinci navzájem, mají v drtivé většině případů narušen původní vzorec chování. Dle Duška (2007) nelze ve vývoji znalostí etologie a psychických schopností koní v žádném případě podceňovat ani praktické poznatky dobrých chovatelů a jezdců i při budoucím vývoji oboru psychologie.

Kvalitní odborné literatury zabývající se hiporehabilitační tematikou dosud také není v ČR dostatek. Navíc je možné říci, že ani zkušenosti personálu u nás stále ještě nejsou na tak vysoké úrovni jako v zahraničí, ačkoli v posledních několika letech se tento stav již zlepšuje, a to i co se týče nově vydané literatury. Např. v německy mluvících zemích je však již možné setkat se s množstvím často velmi úzce specializované literatury zabývající se danou problematikou (přestože dle Opgen-Rhein (2011) ani tam situace stále není zdaleka ještě optimální).

Existuje sice již množství drobnějších studií, diplomových a disertačních prací či výzkumů zabývajících se touto problematikou, avšak celkově je kvalitní tematické literatury stále ještě nedostatek. Výzkum v hiporehabilitační oblasti psychoterapie je vědecky teprve na svém začátku. (Opgen-Rhein, 2011)

I dle Stoffl (2003) jsou nutné další práce na toto téma, aby bylo možné vědecky podložit tyto terapeutické formy, a tím pádem předložit argumenty k lepšímu financování, a vůbec zajistit používání nutných kvalitních terapeutických metod.

### 3 ETOLOGIE KONÍ - VÝZNAM POZNATKŮ ETOLOGIE PRO CHOV A VÝCVIK HIPOREHABILITAČNÍCH KONÍ

*„Nikdy se nepřibližuj ke koni ve vzteku - to je jedno z nejlepších pravidel  
a zvyklostí při zacházení s koněm. Neboť čím nevypočitatelnější je tvůj hněv,  
tím spíš povede k něčemu, čeho potom budeš muset litovat.“*

*Xenofon*

Etologie, „zool. věda o chování živočichů. Klas. evropská e. je zaměřená na vrozené složky chování v přír. podmínkách nebo u polovolně chovaných zvířat; inspirovaná Darwinovou evoluční teorií. Vznikla ve 30. letech 20. stol... Od 50. let 20. stol. rozšířená o studium učení a laboratorní experimentování (vliv → behaviorismu), od 60. let o → sociobiologii, od 70. let o behaviorální ekol. (chování živočichů ve vztahu k jejich evoluci, genetice a prostředí; alternativní strategie chování). V souč. chápána jako věda o chování živočichů a biol. základů chování člověka. Má úzký vztah k → ekologii a → fyziologii.“ (Ottova všeobecná encyklopedie, 2003)

Za zakladatele jsou považováni rakouský biolog Konrád Lorenz, Karl von Frisch a Nikolaas (Niko) Tinbergen, kteří za své objevy získali Nobelovu cenu za fyziologii a medicínu. Za zakladatele české etologie je považován Zdeněk Veselovský.

Chování živočichů může být buďto vrozené, které existuje hned po narození a je řízeno instinktem (sem patří reflexy, stěhování ptáků...), anebo získané, které je řízeno učením a zkušenostmi získanými během života jedince (zlepšení techniky lovu atd.). (Veselovský, 2005)

Znalosti etologie koní se využívají při vytváření optimálních podmínek v chovu domestikovaných zvířat s cílem dosažení co největší užitkovosti a zvyšování jejich výkonnosti. V chovu koní se etologická pozorování zaměřovala zejména na sledování projevů chování divokých nebo zdivočelých plemen koní. Důvodem pozorování byla především snaha o popsání sociální stádové hierarchie a některých specifických projevů v chování koní. (Dušek, 2007) Zde se převážně zaměřím na etologické poznatky a přirozené vlastnosti koně, které mají velký význam právě pro hiporehabilitační aktivity.

Jelikož je kůň typické stádové zvíře, vyvinul se u něj vysoce diferencovaný systém sociálního chování se silnou potřebou sociálního kontaktu. Každý člen stáda má své přesné místo v žebříčku hierarchie.<sup>23</sup>

### **3.1 VLIV DOMESTIKACE NA ZMĚNU CHOVÁNÍ KONĚ**

Domestikací se koním z velké míry změnilo přirozené podmínky, mezi něž patří zejména výrazné omezení v možnosti volného pohybu trávením většiny času dne v malém uzavřeném prostoru, výrazné omezení sociálního kontaktu ve stádě, příjem jiného často energeticky bohatšího krmiva v delším časovém odstupu místo kontinuálního spásání trávy v průběhu celého dne, dále často nárazová zátěž místo možnosti celodenního volného pohybu, a také cílená často příbuzenská plemenitba za účelem vyšlechtění požadovaných specifických vlastností koně. Toto vše se odráží v přirozených projevech chování koně. Člověk by se měl však snažit koni přirozené podmínky maximálně napodobit.

### **3.2 MOŽNÉ AGRESIVNÍ PROJEVY KONÍ**

Co se týče agresivních projevů koní, je třeba upozornit na fakt, že to nebývají od přírody agresivní zvířata, nýbrž sociálně žijící býložravci s pevnými společenskými vazbami. Stádové chování má tedy pro koně obrovský význam, jelikož umožňovalo v evoluci přežití druhu, naproti tomu agresivita členy spíše odděluje. Jedinec žijící samostatně téměř nemá šanci na přežití, proto koně maximálně respektují své zažité způsoby chování.

Situace, kdy v přirozeném stádě dochází k jistým prvkům agresivního jednání, je mezi dospělými hřebci v období páření nebo v případě klisny bránící své hříbě před ostatními, nebo též u koní zápasících na menším prostoru o potravu či přijde-li do stáda cizí jedinec. Přitom každý kůň reaguje odlišně, některý je tolerantnější než jiný, někdy může být však útok výše postaveného zvířete ve stádě na to níže postavené velice razantní. Proto i člověk, který se před koněm nedokáže prosadit, může být v některých situacích opravdu ohrožen.

---

<sup>23</sup> I u člověka fungují principy sociální hierarchie, podobně jako v říši zvířat, která žijí ve stádě či společenstvích, a proto se i člověk cítí ve společnosti v bezpečí, zná boj o dominanci i gesta podřízenosti a další prvky stádového života. (Hollý a Hornáček, 2005).

Obečně však agresivní chování vůči člověku často vzniká nesprávným zacházením se zvířetem a chovem v nevhodných podmínkách. Nevhodným přístupem ke koni je možné napáchat velké množství škody a takto „zkažená“ zvířata už mohou být do budoucna pro jakoukoli spolupráci s lidmi nepoužitelná vzhledem k jejich nebezpečnosti. Přesto je vhodné zmínit, že ačkoli je většinou výrazná deviace charakteru způsobena špatným zacházením člověka, dle Duška (2007) existují i koně s vrozeným špatným charakterem, který se může v průběhu dalšího života zhoršovat až k neúnosnosti.

Známý americký propagátor přirozené komunikace člověka a koně Pat Parelli tvrdí: „*Pokud vlastníme koně, máme odpovědnost stát se opravdovým jezdcem pro blaho koně!*“ (Parelli and Kadash, 1993) Čímž chce především říci, že bychom měli dělat vše proto, aby se kůň v naší společnosti cítil spokojeně a byl schopen s člověkem ochotně spolupracovat.

### 3.3 SMYSLOVÉ VNÍMÁNÍ KONÍ A ZPŮSOBY KOMUNIKACE

*„Ten, kdo má oči, aby viděl, a uši, aby slyšel, se může přesvědčit,  
že žádný smrtelník nedokáže nic utajit.  
Jestliže jeho rty mlčí, hovoří svými konečky prstů,  
jeho skryté myšlenky z něho prosakují ven každým pórem.“  
Sigmund Freud*

Dobře vyvinuté a specializované smysly jsou pro koně důležitým poplachovým zařízením. Tím se také vysvětluje nervózní temperament koní.

Koňské oči jsou dle Duruttyi (2005) specializovány tak, aby zachytily i nejmenší, nejrychlejší, velmi vzdálené pohyby, které lidské oko často ani není schopno vnímat. Jelikož mají koně tzv. bilaterální vidění, jsou schopni vidět dva obrazy najednou. Ostře však vnímá kůň jen tu část svého zorného pole, kterou vidí oběma očima. Pokud chce ostře vidět něco těsně před sebou, musí hlavu sklonit. Když chce ostře vidět do dálky, zdvihne hlavu.

Při poznávání vizuální komunikace u koní je důležité se zaměřit na způsoby držení těla a jejich změny. Dle těchto různých postojů je možné odhadnout momentální reakce koně na okolí. Dle Hermsen (1997) a Bird (2007) při tzv. „vzrušeném postoji“ drží koně hlavu i ocas velice vysoko, uši směřují dopředu a pohyb koně mívá vysokou akci

(tj. výrazné zvedání končetin do výšky). Při zvýšené nervozitě je kůň strnulý a uši směřují spíše dozadu. Pokud ostatní jedinci ve stádě zaznamenají u nějakého člena tento vzrušený postoj, většinou též zpozorní a začnou se rozhlížet, jelikož to může znamenat, že je nablízku nebezpečí. Naproti tomu existuje tzv. „odpočinkový postoj“ se skloněnou hlavou i ocasem, často přivřenými víčky a povoleným spodním pyskem a většinou ještě pokrčenou jednou zadní nohou.

Při interakci člověka s koněm je však mnohem snazší registrovat pohyby uší než očí. Sledováním pohybu uší je možné zjistit, jak se kůň cítí a co upoutává jeho pozornost. Např. známá pozice uší je vyjádřena jejich sklopením, což je gesto určené výhradně pro komunikaci a je spojeno s obranou a nikoli s orientací. Ušima může kůň pohybovat velmi rychle, přesně a nezávisle na sobě.

Kůň má velice citlivý sluch, díky kterému dokáže zaznamenat i slabé zvuky na velké vzdálenosti, které lidské ucho ani není schopné zaregistrovat. Hlasité zvuky koně často děsí, ač je možné koně správným výcvikem na ruch přivyknout.

Komunikace koní probíhá i prostřednictvím chuťových, pachových a dotkových vjemů a tyto hrají velmi důležitou roli v sociálním životě koní. V rámci hygieny se koně navzájem ošetřují a olizují, stejně tak klisna po narození olizuje své hříbě. Dle novějších výzkumů se zdá, že zatímco pach slouží k identifikaci skupiny, chuť je u koní používána k identifikaci jednotlivých zvířat. (Durrutya, 2005) V rámci komunikace mezi koňmi a lidmi jsou ve velké míře využívány doteky, člověk se je však musí naučit používat tak, aby to pro koně bylo srozumitelné a nebral je jako agresivní gesto.

Komunikace člověka a koně probíhá na nonverbální úrovni.<sup>24</sup> Úlohou tohoto způsobu komunikace je vyjádřit vnitřní stav organismu, vztah k okolí, hodnotit probíhající události a zároveň reagovat na vnější podněty (Hollý a Hornáček, 2005). Děje se cestou optického, akustického, olfaktorického a taktilního systému (Fraňková a Klein, 1997). Dle Prothmann (2007) patří k nonverbální komunikaci mimika, pohled, držení těla i pohyb těla, doteky, prostorová vzdálenost k interakčnímu partnerovi, ale také výška hlasu či tempo řeči. Při srovnání s verbální komunikací je nonverbální evolučně starší, probíhá většinou podvědomě a je sotva vědomě ovlivnitelná.

Koně jsou mistry v nonverbální komunikaci a vysílání tělesných signálů. Dorozumívají se totiž převážně za pomoci řeči těla. Od dob tzv. Chytrého Hanse,

---

<sup>24</sup> Do věku okolo tří let se děti spoléhají hlavně na nonverbální komunikaci, takže ji umějí používat i interpretovat. Když u nich posléze převládne mluvený jazyk, tuto schopnost částečně ztrácí. Přesto bylo vypočítáno, že je u dospělých pouze asi jen 7 % porozumění odvozeno ze skutečné promluvy, 38 % pochází z tónu hlasu a 55 % ze signálů řeči těla. (Lewis, 1989)



tedy koně, který údajně uměl počítat, přičemž ve skutečnosti reagoval na minimální a téměř neznamenné změny v mimice a gestech obecně. Je známo, že koně dokáží velice citlivě reagovat na řeč těla, a to i člověka (Prothmann, 2007). Z etologie jsou představovány mnohé empirické studie, které dokládají zmíněnou vysokou senzorní citlivost a ještě více jemný cit koní pro nonverbální vyjadřování člověka (Opgen-Rhein, 2011).

Hollý a Hornáček (2005) uvádějí, že navzdory tomu, že mezi člověkem a koněm probíhá mezidruhová komunikace, je zde mnoho společných komunikačních prvků. Přestože vzhledem k postavení koní v potravním žebříčku v přírodě může docházet k mnoha chybným interpretacím řeči těla. *„Pochopení sociální komunikace koní ve stádě je klíčem k získání a upevnění postavení člověka jako alfa-dominantního jedince, pasivního vůdce<sup>25</sup> nebo bezpečného uživatele. Lze říct, že z etologického úhlu pohledu je prostředkem psychoterapeutického ježdění učení se mezidruhové komunikaci.“* (Hollý a Hornáček, 2005)

Tyto znalosti z etologie se dají výborně využít při zacházení s koňmi právě při korekturách poruch chování, kde terapeut vystupuje spíše jako zprostředkovatel vědomostí o potřebách koně. Může tu např. vysvětlovat, že koně jsou zvířata „neustále na útěku“ a tím pádem se lekají hlasitých a nečekaných zvuků a rychlých pohybů a kvůli tomu se mohou spláshit. A tak jsou děti velice motivovány naučit se dbát i na velmi jemné tělesné signály koně. Tyto kompetence vnímání cizích signálů jsou pro dítě velice důležité a z terapií se dají převést i do běžného života v lidské společnosti, jelikož se dítě s poruchou chování může naučit rozpoznat, které signály protivníkových provokací již nejsou dále akceptovatelné. (Stoffl, 2003)

---

<sup>25</sup> Pojem „pasivní vůdce“ používá významný americký trenér Mark Rashid. Vysvětluje jej jako jednoho konkrétního koně ve stádě, který si svůj respekt a uznání ostatních koní nezasloužil zastrašováním, nýbrž svými zkušenostmi a příkladným chováním. Ostatní členové stáda jej tedy následují ochotně a dobrovolně. Dle Rashida (2000) by člověk tedy neměl být v očích koně „alfa-zvířetem“, ale právě tímto „pasivním vůdcem“.

### 3.4 PŘIROZENÝ PŘÍSTUP KE KONI (NATURAL HORSEMANSHIP)

*„Já nepomáhám lidem s problémy koní, pomáhám koním s problémy lidí.“*

*Buck Brannaman*

Když někdo uměl opravdu dobře pracovat s koňmi, často o něm ostatní lidé začali mluvit jako o „zaříkávači“. Tito však koním nešeptali do uší žádné magické formule ani nic podobného. Pouze koně dlouhou dobu pozorovali a pochopili, jak přemýšlí. Snažili se rozluštit jejich jazyk a když se jim to podařilo, zjistili, že mohou získat výborného přítele, který s nimi půjde spolehlivě kamkoli a rád pro ně udělá vše, nač si jen pomyslí. Najednou nepotřebovali žádné sedlo, uzdečku ani ohlávku, nepoužívali bolest k zastrasování a kůň s chutí udělal vše, oč ho požádali.

Dnes jsou tzv. přirozené metody komunikace s koňmi (nebo též přirozené partnerství člověka a koně či natural horsemanship<sup>26</sup>) využívány mezi širokou veřejností čím dál hojněji. Základní koncepcí je pokusit se s koněm dorozumět na základě řeči těla a pro něj srozumitelnými prostředky, snahou je chovat se jako součást jeho stáda. Podmínkou je kvalitní pochopení etologie a psychologie koní. Vychází z pozorování chování koní v jejich přirozeném prostředí.

Přirozené metody práce s koňmi jsou čím dál více využívány v hiporehabilitačních centrech. Bohužel u nás nebývá k těmto tzv. hrám s koňmi k dispozici větší počet lekcí, přesto se někteří terapeuti snaží klientům předložit alespoň základ Sedmi her Pata Parreliho. V ČR je využívána často také práce s koňmi dle Václava Bořánka, Jana Bláhy či Montyho Robertse. Tyto přirozené metody se při práci s dětmi s poruchami chování velice osvědčují, využívá je např. hiporehabilitační středisko v Havlíčkově Brodě, PL v Kosmonosech, středisko ve Vyškově, částečně i OS Ryzáček a mnohá další. V zahraničí jsou tyto

---

<sup>26</sup> Dle Bořánka (2005) je však toto označení nepřiměřené a nepřesné. Snaží se poukázat na rozpor mezi „přirozenými“ metodami a tradičními, jak je na ně v dnešní společnosti většinou nahlíženo. Velká část „uživatelů“ těchto alternativních (přirozených) metod většinou ostře kritizuje tradiční jezdeckví a práci s koňmi. Nelze však brát tyto dva různé přístupy „černobíle“. Tradiční jezdecké umění se vyvíjelo tisíce let, a při jeho správném pochopení a používání je možné pracovat s koněm na vysoce kvalitní úrovni (Bořánek, 2005). Problém však bývá většinou v tom, že spousta chovatelů a jezdců mu rozumí jen velmi povrchně a proto vznikají problémy při práci s koněm (většina kvalitních instruktorů natural horsemanshipu však nekritizuje tradiční umění, ale spíše staré způsoby zejména amerických kovbojů – krotitelů koní, kteří používali násilí a jejich koncepcí nebylo koni porozumět, ale spíše zlomit jeho vůli). Někteří propagátoři přirozených metod proto nabízejí lidem možnost, jak pochopit myšlení koně a jak s ním pracovat, aby člověku rozuměl. Např. Parelli vymyslel systém práce s koňmi, kde člověk procházením jednotlivých srozumitelných kroků pomalu získává základní vědomosti a schopnosti pro práci s koňmi. Jeho logický systém „Sedmi her“ je velice hojně využíván i při AVK a TVKPP, jelikož se osvědčil i zde jako velice efektivní.

přirozené metody využívány pro psychoterapie s koňmi poměrně hojně (Opgen-Rhein, 2011). Jako velice efektivní pro děti s poruchami chování vyzdvihuje a také velice podrobně popisuje využití postupů natural horsemanshipu Velemínský a kol. (2007) a Hollý a Hornáček (2005).

Je velice důležité zmínit následující: aby člověk mohl být v tomto oboru opravdu úspěšný, musí pracovat spíše než s koněm sám na sobě, musí formovat vlastní chování i svůj postoj ke koni a vlastně i ke svému celému okolí. Přičemž učitelem je zde samotný kůň, který dá člověku jasně najevo svým chováním, zda je postup správný či nikoliv. A pokud chce být člověk opravdu koněm akceptován, následován a považován za partnera, je donucen pracovat takto sám na sobě. Jinak jednoduše úspěchu nedosáhne. (Parelli and Kadash, 1993) Toto jsou jedny z podstatných důvodů, proč se tyto metody tolik osvědčují právě při práci s klienty s poruchami chování.<sup>27</sup> Jednotlivé aspekty podrobněji rozeberu níže.

Asi nejproslulejšími světovými propagátory přirozených metod výcviku koní jsou Pat Parelli, Monty Roberts, Ray Hunt, Buck Brannaman, Tom Dorrance, John Lyons, Mark Rashid, Klaus Ferdinand Hempfling, Chris Irwin, Henry Blake a mnozí další. I v rámci České republiky se objevuje čím dál více kvalitních instruktorů vyučujících přirozené metody. Většina z nich však své zkušenosti a vědomosti sbírala u některých ze světoznámých jmenovaných instruktorů, většinou v Americe. Za zmínku v každém případě stojí Jan Bláha, který je velice uznávaný též mezinárodně, dále např. Václav Bořánek.

Jejich metody se částečně liší jak pomůckami tak i některými detaily při konkrétní práci s koněm a náhledem na osobnost koně, v principu jsou si však velice podobné, protože se všechny snaží využít přirozených vlastností koní a proniknout do jejich psychiky. Převážně tímto se liší od tzv. konvenčních metod výcviku<sup>28</sup>.

Sám Pat Parelli komentuje svou metodu slovy: „*Neobjevil jsem nic nového, pouze se snažím ostatním lidem zprostředkovat něco již tak starého, jaké vůbec soužití člověka a koně je. Chci, aby lidé pochopili, jak kůň myslí.*“...„*se svým koněm nikdy nepracujte, hrajte si s ním a přitom pracujte na sobě*“. (Parelli and Kadash, 1993)

---

<sup>27</sup> Existují i další způsoby práce s koňmi založené na různých alternativních přístupech, které jsou též využívány některými hiporehabilitačními středisky. Např. se osvědčilo použití metody TTouch nebo jinak TT.E.A.M Lindy Tellington-Jones, jež může zlepšit vnímání těla, kontrolu sám nad sebou, důvěru i koordinaci (Opgen-Rhein, 2011) V podstatě se jedná o soustavu neobvyklých pohybových postupů a doteků umožňujících učinit z koní bezpečné partnery ochotné ke spolupráci, přičemž je pozitivně ovlivňuje a umožňuje vytvořit s nimi hlubší vztah. (Tellington-Jonesová et al., 2000)

<sup>28</sup> Některé z těchto konvenčních metod se přilíší zaměřují na trénink těla koně, opomíjejí však již jeho duši a přirozené chování.

Pozorováním chování koní ve stádě je možné zjistit, jak se mezi sebou dorozumívají. Jak se k sobě musí chovat, aby v tvrdých podmínkách přežili. Nikdy se navzájem neobelhávají a vždy jsou k sobě maximálně spravedliví (a to i v případě hrozby). Když jednou člověk pochopí logické principy, které zde spolehlivě fungují, může je nejen u koní dobře využít.

Stádo pro koně znamená bezpečí. Zatímco někteří jedinci se pasou nebo odpočívají, jiní pozorně sledují okolí a v případě nebezpečí upozorní ostatní. Koně se naučili, jak je pro přežití důležité moci se spolehnout na ostatní.

Své místo v žebříčku hierarchie si kůň musí vybojovat<sup>29</sup>, vyšší příčka žebříčku samozřejmě nese své výhody. Jedinec s vyšším postavením se první dostane k potravě apod. Nejdůležitější úlohu zde má vůdčí klisna a hřebec. Vůdčí klisna je nejstarší a nejzkušenější zvíře stáda. Vede stádo při útěku, vybírá pastviny a napajedla, všichni ostatní členové ji ochotně respektují. Hřebec má za úkol bránit stádo před nebezpečím a rivaly, musí být neustále ve střehu. Když pak časem zestárne a zeslábne, převezme stádo i jeho úkoly jiný hřebec.

Člověk by se měl pokusit dostat se do pozice vedoucího člena stáda, ale ne silou ani úplatky, nýbrž na základě svého spravedlivého a pro koně srozumitelného jednání využívající jako prostředku koním srozumitelnou řeč těla.<sup>30</sup>

Dle Hempflinga (2001) nadřazené zvíře spíše vládne zbraněmi psychologickými než fyzickými, protože jsou daleko silnější. Vyznačuje se především důstojností, inteligencí, zkušenostmi, osobností, vyzařováním, a tyto signály „vůdčích osobností“ jsou zprostředkovány výlučně gestikulací, řečí těla. Hempfling tvrdí, že ve skutečnosti stejně tak člověk vysílá nevědomky vůči koni podobné signály, a podle toho si nás kůň okamžitě zařadí do žebříčku hierarchie a jeho následné reakce vůči nám jsou tomuto adekvátní.

Např. také Pat Parelli se snaží svým žákům přiblížit, na jakých principech záleží vybudování kvalitního „partnerského“ vztahu s koněm vybudovaném na základě respektu a důvěry. Jako pomůcku pro lepší pochopení vysvětluje možnost dosažení tohoto

---

<sup>29</sup> Tento boj o vůdcovství však není destruktivní povahy, členové stáda přesně znají pravidla v tomto boji, která zamezují případným ztrátám. Svě výhody nese jak vyšší, tak nižší pozice v žebříčku hierarchie. Vyjasněné pozice jsou pak důležité pro přežití celého stáda. (Irwin, 2004)

<sup>30</sup> O tom, kdo je opravdu vedoucím koněm ve stádě, a jak by se tedy měl člověk vůbec v ideálním případě chovat, aby koni byl ideálním společníkem, se vedou polemiky. V německy psané literatuře se často objevuje pojem „Leittier“, nerozlišující dva vedoucí jedince v přirozeném stádě. (Duruttya, 2005) Parelli and Kadesh (1993) však např. uvádí, že člověk by měl být schopen využít pozici vůdčí klisny i dominantního hřebce. Mark Rashid (2005) naproti tomu neuznává příliš dominantní pozici koně, který je v žebříčku hierarchie na vrcholu, a proto volí pozici tzv. pasivního vůdce, který nevládne silou, ale je ostatním příkladem díky své inteligenci a zkušenostem, proto ho následují.

partnerství za pomoci „šesti klíčů“, které člověk musí získat. Mezi ně patří správný přístup, vědomosti, pomůcky, které člověk používá při komunikaci s koněm, musí ovládat správné techniky, mít dobrou představivost a být schopný si vše správně načasovat. Zdůrazňuje také vlastnosti, které by měl člověk mít, aby mohl být úspěšný. Tato práce je pro člověka - dalo by se říci, tréninkem nekonečné trpělivosti, sebeovládání, smyslu pro spravedlnost, statečnosti, umění vcítit se do myšlení druhého a schopnosti asertivního vystupování. Takový člověk musí být naprosto spolehlivý v každé situaci. (Parelli and Kadash, 1993)

Jeden ze světově nejproslulejších propagátorů přirozených metod práce s koňmi, Monty Roberts, se pokusil převést principy fungující u koní do lidské společnosti a pořádá přednášky pro managery a různé vedoucí pracovníky<sup>31</sup>. Jeho návrhy vedení podniku založené na důvěře, respektu, pochopení a vstřícnosti vůči zaměstnancům se setkávají zejména v Americe s velkým úspěchem. Své studie využívá Roberts i při práci s problémovými dětmi. (Roberts, 2001)

Ti, kdo tento přístup vezmou vážně, se nestávají jen lepší vůči koním, stávají se lepšími lidmi. Protože aby člověk mohl být úspěšný při takovéto „práci“ s koněm, musí být v každé situaci spravedlivý, rozhodný, asertivní, musí koni dokázat, že ho má opravdu rád a na vzájemném vztahu mu záleží. Nikdy koně nesmí zradit. Musí být dostatečně fyzicky, psychicky a emocionálně silný a v jakékoli krizové situaci zůstat naprosto klidný. Za každých podmínek musí mít své emoce pod kontrolou, jednou jedinkrát stačí, aby člověk potrestal koně nespravedlivě a tím pro něj nesrozumitelně a od té doby se v jeho očích stává „predátorem“, popř. slabochem. (Parelli and Kadash, 1993)

Přimět ke spolupráci koně je mnohem náročnější než např. psa, jelikož kůň se chová jako kořist a evolučním vývojem je v podstatě naprogramován tak, aby se pohotově chránil před vším, co by ho mohlo ohrozit. Člověk na rozdíl od koně má ve své podstatě vlastnosti predátora<sup>32</sup>. Proto v sobě nese práce s koňmi obtíže, které mohou být pro spoustu lidí uvažujících přirozeně zcela jinak než kůň téměř nepřekonatelné.

Člověk tedy musí pochopit tyto přirozené vlastnosti koně a pokusit se chovat vůči němu jako se chová vedoucí kůň ve stádě, čímž koni pomůže přemoci jeho strach,

---

<sup>31</sup> Na modelovém příkladu se zvířetem se lépe chápe podstata problému, nebo zkratkovitých nestandardních situací. Roberts zdůrazňuje komunikaci pomocí gest. Pokud se vedoucí pracovník (stejně tak dítě s poruchou chování) naučí přicházet ke koni s dobrými úmysly a pozitivně naladěm, zákonitě se toto jednání kladně odráží i na další spolupráci celého kolektivu. (Roberts, 2001)

<sup>32</sup> Člověk připomíná koni predátora (dravce) často nejen svým chováním, ale také vzhledem. Takový znak můžeme spatřit např. v postavení očí. Kůň jakožto typická kořist má oči po stranách hlavy, aby jeho zorné pole bylo široké a mohl kdykoli zpozorovat kořist i bez otáčení hlavy. Narozdíl od člověka, který má oči posazené vedle sebe a díky stereoskopickému vidění je schopen dobře odhadnout vzdálenost od kořisti. Proto také koně často zneklidňuje, pokud jim člověk v průběhu delší časové etapy pohlíží do očí. (Duruttya, 2005)

aby se vedle něj mohl cítit v bezpečí. Pokud to však člověk nedokáže a svým chováním koni připomíná predátora, nezíská si kůň k takovému člověku ani důvěru ani respekt a spolupráci odmítne, a může se snažit řešit interakce s lidmi zbrklým útekem či útokem. Práce s takovým koněm se pak může stát velmi nebezpečnou pro člověka, ale i pro samotného koně.

Tzv. přirozené metody výcviku koní s etologií a psychologií koně úzce souvisí a jejich pochopení tedy může pomoci lépe proniknout do myšlení koně, proto je ve své práci zmiňuji. Tento přirozený přístup ke koni, založený na znalostech přirozeného chování mezi jedinci ve stádě, je, domnívám se, správný a spravedlivý, protože teprve když je s koněm komunikováno jeho vlastním a pro něj srozumitelným jazykem a nenásilnou formou, je ochotný člověka dobrovolně následovat a přijmout jako partnera a „vůdce svého stáda“. Aby tedy komunikace mezi člověkem a koněm mohla být maximálně účelná, měl by se člověk pokusit napodobit takové chování, jakým se koně mezi sebou dorozumívají navzájem.

### **3.5 PŘÍPRAVA KONĚ PRO HIPOREHABILITACI**

*„Mí koně jsou mými přáteli, ne otroky.“*

*Reiner Klimke*

Otázkou je, nakolik je vůbec nutná nějaká speciální příprava koně pro psychoterapie a obecně pro využití u dětí s poruchami chování? Požadavky jsou zde zcela jiné než při klasické hipoterapii. Samozřejmostí je, aby zvíře zůstalo zdravé a vyrovnané.<sup>33</sup> Celkový výcvik směřuje k rozvoji důvěry, respektu, schopnosti kooperace, mírnosti a motivace. Kůň by měl zůstat také jemný a citlivý na signály člověka a mělo by být maximální snahou cvičitelů zamezit tomu, aby zvíře po čase na tyto signály případným nešetrným zacházením klientů otupilo. Proto je nepostradatelné, aby mezi jednotlivými lekcemi bylo s koněm dostatečně pracováno pod vedením zkušených

---

<sup>33</sup> Zde je míněn výcvik koně směřující nejen k psychické pohodě a zdraví zvířete, ale velice důležitým faktorem je i pravidelná gymnastická práce pro zachování dobré kondice koně, probíhající jak ze země tak ze sedla, aby zvíře zůstalo dlouho zdravé a v rovnováze. Tato pravidelná „příježděvací“ práce je nepostradatelná jak pro samotného koně, tak i pro klienta – jezdce. Po této stránce kvalitně připravený kůň je mnohem ochotnější s klienty spolupracovat, komunikativnější, pozornější, vyrovnanější, na pobídky reaguje citlivěji. A toto vše se následně zákonitě odrazí i na spokojenosti samotného klienta. (Opgen-Rhein, 2011)

cvičitelů a zvíře nebylo využíváno jednostranně (Opgen-Rhein, 2011; Kopp, 2007). Ne každý kůň je svou povahou či temperamentem pro psychoterapii vhodný (viz kapitola 4 Výběr koně vhodného pro AVK a TVKPP).

Platí zde pravidlo, že odlišnost animoterapeutické intervence od prostého „střetnutí“ nebo jednoduše volných a terapeutem nevedených aktivit se zvířaty spočívá především v tom, že je nasazeno dobře vycvičené a důkladně připravené zvíře. (Opgen-Rhein, 2011)

Jelikož zde dochází ke komunikaci mezi člověkem a koněm na základě řeči těla, mělo by být dbáno na to, aby reakce koně mohly být opravdu co nejpřirozenější.<sup>34</sup> Kůň by měl vyrůstat v co možná nejpřirozenějších podmínkách, mělo by mu být poskytnuto dostatek volnosti a pohybu na pastvinách a umožněny interakce s ostatními koňmi pro jeho zdravý psychický vývoj jakožto stádového zvířete. Jinak může docházet k různým deviacím a zlovykům (srov. Dušek, 2007). Ošetřovatelé by měli být maximálně zkušení při zacházení s koňmi, znalí jejich psychologie a etologie, a tím pádem brát ohled na jejich přirozené potřeby.

Co se tedy týče koně, Opgen-Rhein (2011) uvádí, že z hlediska pacienta by např. mohlo být zcela lhostejné, zda je kůň skutečně schopen empatie nebo jen prostě jednoznačně reaguje na změny chování člověka, na druhé straně je však důležité, aby mohl dlouho zůstat zdravým, vyrovnaným a spokojeným partnerem při terapiích a neznamenaloby to pro něj žádné utrpení, jelikož i pro něj je práce s psychicky narušenými lidmi více zatěžující. Tuto celou oblast je nutné ještě dále prozkoumat.

Zatím neexistují jednoznačné směrnice pro výcvik koně pro hiporehabilitace, přesto existují některé osvědčené metody, které se zatím zdají být velice efektivní. Pro AVK a TVKPP se velice osvědčily tzv. přirozené metody výcviku koní. Jednak je zde snahou brát v každé situaci ohled na přirozenost zvířete, a navíc práce s takto připravenými koňmi významně napomáhá klientům pochopit logické principy stádového života i uvažování koní, což má vše následně i vliv na formování a reedukaci nevhodného chování klientů. (Velemínský a kol., 2007)

V ČR působí občanské sdružení Chrupa, jehož cílem je především výběr a výchova koní a jejich následné předání zařízení, které se zabývají hiporehabilitací. Podle

---

<sup>34</sup> Je totiž známo, že kůň vyrůstající v nevhodných podmínkách, ať už se jedná o ustájení, či o samotnou manipulaci s ním, se může projevovat neadekvátně a nepřirozeně, a jeho reakce mohou být nevyzpytatelné a tím pádem i nebezpečné. Takové zvíře je poté často velice těžké „převychovat“ a vstřípit mu přijatelnější vzorce chování, je-li to vůbec ještě možné. (podobně Parelli and Kadash, 1993; Duruttya 2005; Roberts 1999; Kopp, 2007) Samozřejmě by pak takový kůň v žádném případě neměl být využíván pro intervenci.

OS Chrpa je v České republice více než 60 státních i nestátních subjektů provozujících různé formy hiporehabilitace. (<http://www.cpkchrpa.cz> [online])

### **3.6 DIAGNOSTIKA V HIPOREHABILITACI NA ZÁKLADĚ ŘEČI TĚLA KLIENTA**

*„Ukaž mi svého koně a řeknu ti, kdo jsi.“*

*Anglické přísloví*

Podle Prothmann (2007) bývá velice často využíváno do celkového posouzení pacienta nonverbálních komunikačních prostředků jako je mimika, gestikulace, držení těla a doteky, přičemž se zde naskýtá jedinečná šance, získat diagnosticky relevantní a autentické informace o pacientovi. Přímé pozorování verbální a nonverbální interakce zkušeným pozorovatelem se často využívá jako spolehlivá forma sběru dat při nejrůznějších typech terapií (např. při poruchách chování).

Díky velmi vysoké sensorické citlivosti je kůň schopen si „přečíst“ informace o tom, jak se člověk cítí, jelikož tyto informace často ne zcela vědomě vyjádří právě svou neverbální komunikací - svým postojem, pohyby, napětím svalstva, nebo též chvěním hlasu či vylučováním potu. Kůň na tyto signály dokáže okamžitě reagovat, takže v tomto směru jej není možné oklamat. Kůň tedy dokáže částečně převzít diagnostické úkoly. (Stoffl, 2003)

Celková diagnostika tedy může probíhat za pomoci reakcí koně a současně pozorným sledováním chování a výrazů klienta vyškoleným terapeutem, což celé dává poměrně podrobný a přesný obrázek o stavu konkrétního klienta.

### **3.7 TERAPEUTICKÝ PŘÍNOS DÍKY SPECIFICKÝM VLASTNOSTEM KONĚ**

Opgen-Rhein (2011) stručně shrnuje terapeutický přínos interakce klientů s koňmi na základě přirozených a zcela specifických vlastností koně:

- vysoce citlivý systém vnímání
- útěkový instinkt
- kongruence komunikace a interakce (strach před negativním ohodnocením může být rozpoznán při kontaktu s koněm v nehodnotícím prostředí, znovupřijetí a uznání sebe sama,



které právě např. při depresivních stavech je opravdu deficitní, mohou být díky srozumitelné nonverbální komunikaci a reakcích koně na jednoznačné signály pacienta postupně „znovu naučeny“)

- fyzická velikost
- třídimenzionální stimulace pohybu při ježdění (pacient má možnost se maximálně uvolnit a přitom maximálně efektivně procvičovat celé tělo)
- tělesná aktivace (efektivní převážně u depresivních a úzkostlivých syndromů)

## 4 VÝZNAM TVKPP A AVK A JEJICH TERAPEUTICKÝ PŘÍNOS

*„Na zevnějšku koně je něco, co je dobré pro nitro člověka.“*

*Winston Churchill*

Dle Opgen-Rhein (2011) poukazují četné přírodovědecké studie a pokusy na to, že by měl být ustanoven právě kůň jakožto ideální interakční partner v psychoterapii. Kůň totiž dokáže zrcadlit nejrůznější podvědomé emocionální stavy pacienta. Stejně tak je kůň posuzován jako ideální zprostředkovatel mezi terapeutem a pacientem.

Podle Norandžiče (2006) dochází při dobře vedené rehabilitaci k dlouhodobému vymizení příznaků, omezení množství léků a pacient se často vrací do běžného života. Zvířata působí na psychiatrické pacienty komplexně zejména v období, kdy je pro ně nejdůležitější sociální rehabilitace (tj. v okamžiku po odeznění akutních příznaků). Hiporehabilitace zároveň zkracuje období recidivy nemoci.

Zvláštní význam při hiporehabilitačních aktivitách má často jmenovaný tzv. aspekt komplexnosti. Během jízdy na koni se totiž aktivují nejen ony zřejmé tělesné a motorické procesy, ale také kognitivní, duševní, emocionální a sociální. Jako příklady je možné uvést porozumění fungování stáje a pochopení reakcí koně (kognitivní procesy<sup>35</sup>), moci vyjádřit své city vůči koni a vůbec nastartování celé škály pocitů při interakci s koněm (emocionální procesy) a zároveň samotná komunikace s koněm nebo mezi klienty v rámci jedné jezdecké skupiny (socializační funkce). (Stoffl, 2003)

Nyní se pokusím částečně analyzovat a postupně vysvětlit terapeutický přínos interakce klienta a koně.

### ➤ **Kůň jako prostředník pro zvýšení motivace, navazování kontaktů, rozvoj komunikace a týmové spolupráce.**

Dle Prothmann (2007) (srov. Mašková, 2010; <http://www.hiporehabilitace-cr.cz/index.php/sekce/1/95-tvkpp-terapeuticke-monosti-v-praxi-> [online]) jsou pro děti zvířata významným stimulem<sup>36</sup>, jelikož zvířata přitahují téměř všechny děti, a ty by pak

---

<sup>35</sup> Zájem o koně přirozeně vybízí klienty k získávání nových informací z oblasti hipologie, často pomocí různých kvízů a speciálních her, přičemž se stimuluje paměť, pozornost a orientace v prostoru, ale též sociální stimulace (Černá Rynešová, online dostupné z: <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/sekce/1/93-stimulani-cvieni-v-tvkpp> [online])

<sup>36</sup> Proč je však právě kůň tak silný motivační objekt a zároveň terapeuticky tak významným zvířetem? Za posledních 6000 let společné historie člověka a koně se tento vzájemný vztah natolik uchytil do systému hodnot lidí, že člověka podvědomě stále přitahuje kontakt s těmito zvířaty (více v kapitole 2.2 Vývoj vztahu

s nimi chtěli být více v kontaktu. Obzvláště pacienti s autistickými rysy naváží kontakt snáze se zvířetem než s člověkem, a to navíc spíše kontakt neverbální než verbální. Motivace ke spolupráci s terapeutem prostřednictvím velkého impozantního zvířete jako je kůň, bývá i natolik silná, že se často zapojí i dosud nespolupracující pacient. Kůň se tímto stává prostředníkem mezi pacientem a terapeutem. Cílem je pak tedy vytvoření kontaktu mezi pacientem a terapeutem (viz příloha č. 2). A současně jde i o rozvoj komunikace mezi jednotlivými klienty ve skupině navzájem. Díky TVKPP je tedy velice výrazně podporována týmová činnost a spolupráce, což následně usnadní klientům i život v domácím prostředí a ve společnosti. Naučí se ohleduplnosti, respektovat vzájemné potřeby, odpovědnosti a dochází i k rozvoji empatie.

Samotný kůň však často dává vůbec ten prvotní podnět pro vznik jakékoli komunikace, ať už mezi klientem a terapeutem či mezi klienty ve skupině. Zážitky při ježdění i práci ze země přináší spoustu nových konverzačních témat a vtahuje klienty nenuceně do vzájemných rozhovorů.<sup>37</sup> Navíc zde má terapeut roli trenéra, proto v něm klient nevidí „nepřítele“ a ochotněji ho poslouchá. Nejprve „překládá“ reakce koně do lidské řeči, aby klientům usnadnil porozumění, posléze si při mnohačetných interakcích s koněm klienti sami upevňují své poznatky a zkušenosti. Často je pak možné slyšet od dětí např. věty typu: „*Už jsem to zase udělal příliš rychle a proto se kůň už zase polekal*“. (Stoffl, 2003)

### ➤ **Kůň jako prostředník pro vytváření vztahů**

Dle Stoffl (2003) je velice důležitým faktorem pro další rozvoj klienta právě vztah ke koni. Vznik takového subjektivně velice významného vztahu může s postupem času výrazně pomoci klientovi rozvíjet schopnost navazovat uspokojivé sociální vztahy i k jiným lidem. Velice důležité je stále udržování přátelské atmosféry podporující odstranění úzkosti a nedůvěry.

---

člověka a koně). Bohatě symbolická a silná živost a krása koně z něj dělá ideální, tajemný, všemocný a silný „přechodný objekt“, který dokonce budí pocit opory a ochrany. Při kontaktu s koněm mohou být dokonce aktivovány a průběžně internalizovány onnipotentní zážitky – jako je uspokojení dřívějších instinktivních a narcistických potřeb dítěte, které mu poskytuje matka, a zároveň dítěti nabízí otcovskou sílu a moc. Též C. G. Jung zdůrazňuje symbolický význam koně ve svém konceptu archetypů. (Opgen-Rhein, 2011)

<sup>37</sup> Obecně platí fakt, že téměř všichni lidé, kteří přijdou do kontaktu se zvířetem, k němu začnou promlouvat. Všeobecná připravenost ke komunikaci tímto velice přibývá na významu. Navíc při této komunikaci nehraje strach nebo stud žádnou roli, jelikož zvíře nehodnotí řečnický výkon pacienta. (Prothmann, 2007)

➤ **Kůň jako prostředník pro zvyšování pozornosti**

Při interakci s koněm dochází i k výraznému zlepšení schopnosti soustředění, jelikož je pacient neustále konfrontován s okamžitými reakcemi koně. Často se v tuto chvíli „vytrácí“ problémový příznak jako je úzkost, koktavost, bolest hlavy, protože pozornost je zaměřena pouze na práci s koněm. (srov. Mašková, 2011, <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/sekce/1/92-o-co-jde-pi-tvkpp> [online])

➤ **Kůň jako prostředník pro oživení emotivity**

U většiny pacientů dochází při činnostech s koňmi k významnému oživení emotivity. Kůň také díky své nezaujatosti a nepřítomnosti předsudků umožňuje člověku získat emočně korektivní zkušenost. (Mašková, 2011, <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/sekce/1/92-o-co-jde-pi-tvkpp> [online])

➤ **Kůň jako prostředník pro reedukaci poruch chování**

AVK a TVKPP mohou přímo ovlivňovat změny v chování klientů. Pomáhají upravovat jak nepřiměřeně submisivní, tak i nepřiměřeně agresivní chování. Díky tomu, že lekce probíhají prostřednictvím koně, a terapeut tímto de facto ustupuje do pozadí, může se snáze vyvarovat kritiky klientova případného neadekvátního chování, a kůň samozřejmě nekritizuje. Dle Stoffl (2003) navíc korekce nevhodného chování bývá přijímána snáze od koně než od dospělého člověka.

Korekce nevhodného chování je usnadněna díky okamžité obranné reakci koně, čímž dostává klient bezprostředně zpětnou vazbu. Když například dítě při interakci s koněm vzbudí rozruch, nečekaně zakřičí, je roztěkané a škube sebou, kůň se vyleká a uskočí, čímž trhne vodítkem a dítě opět přiměje k maximální pozornosti. Kůň jej neustále upozorňuje svou neverbální komunikací na jeho jednání. Díky této zpětné vazbě může tedy postupně odhalovat rozpory ve svých způsobech komunikace a snažit se je odstranit. Dítě je následně nucené učit se v přítomnosti koně klidnému, rozumnému, ohleduplnému a pozornému vystupování.

Významnou roli při korekcích poruch chování hraje také velikost a mohutnost koně. Například u agresivněji vystupujících dětí a dětí, které mají problém s respektováním autorit, dojde přirozeně k výraznému útlumu jejich neadekvátních projevů, jelikož velký, silný kůň budí respekt už jen sám o sobě. Proto bývá také záměrněji těmto klientům vybírán mohutnější kůň nebo jedinec, který si nenechá od klientů vše líbit a reaguje „přísněji“. (srov. Mašková, <http://hipoterapie.crespo.cz/hipo.asp?idmenu=3> [online])

Sám člověk v interakci s koněm také dochází k poznání, že úspěchu zde nikdy nedosáhne násilím ani hrozbami, nýbrž jen trpělivým a uvážlivým jednáním. Násilné či nepřiměřeně tvrdé zacházení vede zákonitě k neúspěchu či dokonce ke zmaření dosavadní úspěšné práce a snahy o komunikaci ze strany koně. Navíc ačkoli by kůň mohl být schopen díky své síle a schopnosti kousnout či kopnout ohrozit člověka, většinou se vůči člověku agresivně nezachová. Toto vše vede převážně u mladistvých s nápadným chováním ke zkušenosti, že agresivní chování nejen že nevede k úspěchu, ale také nemusí vždy nutně vyvolat agresivní protireakci. (srov. Stoffl, 2003; Kopp and Pollinger, 2010; Roberts, 2001)

Dle Hollého a Hornáčka (2005) už samotná velikost koně a možnost ovládat toto těžké, mohutné a silné zvíře poskytuje pocit moci. Avšak díky tomu, že na nepřiměřené podněty reaguje kůň obranně, je zdrojem korektivní zkušenosti, aniž by byl podezíraný ze zlého úmyslu.

Díky tomu, že komunikace s koněm probíhá za pomoci řeči těla, učí se dítě dávat zvířeti pouze jednoznačné signály. Kůň je schopen člověka akceptovat a poslouchat pouze tehdy, pokud je s ním spravedlivě a pro něj srozumitelně zacházeno. Člověka nehodnotí na základě jeho minulosti, ale reaguje adekvátně na jeho momentální chování. Nemá předsudky. Pokud chce tedy klient uspět, nemá jinou možnost než formovat své chování a následně i povahové vlastnosti, koni nemůže nic „nalhat“, a změny v klientově chování mohou probíhat zcela spontánně a přirozeně, přičemž si klient často, dalo by se říci, tuto „práci sám na sobě“ ani neuvědomuje (srov. kap. 5 Honor Farm/ Wyoming/ Wild Horse Program; Irwin, 2004; Kopp and Pollinger, 2010 a další).

Člověk se musí učit v každé situaci s koněm jednat sebejistě a důsledně, a musí převzít odpovědnost za své chování. Jinak jej kůň nebude respektovat a následovat. Pokud se toto zvládne naučit, bude mít lepší kontrolu i nad svým vlastním životem, nad svým jednáním, myšlením i emocemi. Člověk se přitom učí sebereflexi.<sup>38</sup>

Rozvíjení pocitu odpovědnosti sám za sebe, za vlastní jednání, hraje v této oblasti hiporehabilitace velice významnou roli. Dle Stoffl (2003) znamená pro mnohé děti velmi mnoho už jen ta nová zkušenost, že je jim vůbec poskytnuta možnost moci se rozhodovat samostatně. Často jsou totiž zvyklí, že za ně rozhodují ostatní. Zde jsou jim nabídnuty základní informace a zda je využijí správně se může částečně ponechat na nich samotných.

---

<sup>38</sup> Toto je jedna ze základních koncepcí všech propagátorů tzv. přirozené komunikace, podle nichž je člověk, pokud se chce zabývat hipologií, povinen disponovat takovými vlastnostmi, aby jej byl kůň ochoten následovat zcela dobrovolně. (srov. Parelli and Kadash, 1993; Roberts, 1999; Lyons; 2001; Irwin, 2004)

Korektivní funkci zde má pak kůň, který jim dá bezprostředně a výrazně svou reakcí najevo, zda se rozhodli správně či nikoli. Dále je také velmi významné, pokud je takovému dítěti či mladistvému v rámci terapií poskytnuta možnost pravidelně pečovat o konkrétního svěřeného koně, k němuž mají možnost vytvořit si hlubší vztah a za jehož péči též musí nést odpovědnost.<sup>39</sup>

### ➤ **Kůň jako prostředník pro rozvoj sociálních dovedností**

S pomocí AVK a TVKPP se mladiství celkově stávají sociálně kompetentnější (viz příloha č. 7). Na základě faktu, že se klient musí naučit brát ohled na koně, se současně může zlepšovat i respektování hranic ostatních dětí. Toto „naladění se“ na partnera v sobě nese i celkové zlepšování tolerantnějšího chování vůči ostatním. Tento aspekt je tedy možné velmi dobře převést i na interpersonální kontakt. (srov. Stoffl, 2003; Kopp and Pollinger 2010)

Při práci s koňmi je však zlepšována nejen schopnost ohleduplnosti vůči ostatním lidem, ale také ochota jim pomáhat (klienti pracující ve stáji společně ve skupině si vzájemně předávají zkušenosti a vypomáhají), stávají se výrazně kooperativnější a kompetentnější ke konstruktivnímu řešení problémových a konfliktních situací a schopní snáze provádět kompromisy. (srov. Stoffl, 2003)

Díky specifickým reakcím koně může klient sám poznat svoji schopnost „vedení“ a jak má tuto kvalitu rozvinutou, popř. ji významně pomáhá rozvíjet. Díky této pomoci při získávání lepší schopnosti vést druhé a nést přitom plnou odpovědnost za své jednání se klientovi přirozeně otevírá i lepší cesta pro kvalitnější život v mnohem složitěji fungující lidské společnosti. (srov. Stoffl, 2003; Kopp and Pollinger, 2010)

### ➤ **Kůň jako prostředník k poznání sebe sama**

Koně žijí „tady a teď“, neřeší minulost ani budoucnost, nýbrž momentální jednání člověka, reagují okamžitě na jeho rozpoložení, disponují natolik senzibilním vnímáním, že jsou při kontaktu s lidmi často schopni odrážet ve svých projevech strach, neklid a netrpělivost, takže v tomto bezprostředním kontaktu odpadají v průběhu času i „masky“ lidí, protože jsou zde zcela zbytečné. (Stoffl, 2003)

I dle Hollého a Hornáčka (2005) kůň dokáže okamžitě reagovat na emoce člověka jako je smutek, radost a zejména pak projevy strachu a nejistoty, a tyto dokonce registruje

---

<sup>39</sup> Srov. tento faktor v projektech ze Steinrinnen a ostatních střediscích v praktické části textu.

údajně nejen v blízkosti člověka, ale dokonce i když je ještě dostatečně vzdálený. I na rychlé změny emocí, které lze jen těžko vysvětlit výborným čichem koně či biochemickými procesy v lidském organismu, bleskově zareaguje svým chováním (vztyčením hlavy, sklopením uší atd.).

Díky mnohačetné interakci s koněm ze země i ze sedla a jeho okamžitým reakcím si pacienti znovu a znovu mohou uvědomovat důsledky svého případného chybného jednání vůči koni či nesprávný přístup. Díky tomuto uvědomění si svých chyb na sobě mohou efektivněji pracovat. Často přitom s postupem času sami docházejí k zajímavým (a také především platným) analogiím a metaforám typu: *„Přesně tak málo, jako dokáží řídit koně, dokáží teď řídit i vlastní život“* nebo *„pokud budu mít svou cestu a cíl jasně před očima, potom tam dokážu nasměrovat také koně/vlastní život.“* (Opgen-Rhein, 2011)

#### ➤ **Kůň jako prostředník pro aktivizaci klienta**

Velice významná vlastnost koně pro klienty AVK a TVKPP je ta, že se zpravidla v počátečním kontaktu chová k člověku spíše zdrženlivě, takže je nutné si nejprve získat jejich důvěru a teprve pomalu pracovat na rozvíjení vzájemného vztahu. Skutečnost, že je kůň vůči člověku nepodbízivý a zdrženlivý, nevtíravý a nevnučuje se násilně do jeho přízně, povzbuzuje aktivitu klienta. Koně nepožadují sami od sebe pozornost od lidí jako například psi, pro vybudování kvalitního vztahu s koněm založeném na důvěře a respektu je třeba disponovat zcela specifickými schopnostmi. Na základě toho se i domestikovaný kůň ochotně připojí k suverénně, klidně a sebevědomě jednajícímu člověku. (srov. Stoffl, 2003)

#### ➤ **Kůň jako prostředník ke zlepšení kvality života**

TVKPP a AVK představuje pro dlouhodobě a pravidelně docházející klienty i významné zlepšení kvality jejich života. (Nerandžič, 2005)

➤ **Kůň jako prostředník k celkovému ovlivnění osobnosti - shrnutí**

*„Koně tě vychovávají zcela bezprostředně. Kují tvého ducha, tvůj charakter i tvé city.“*

*Charles de Kunffy*

Hiporehabilitace ovlivňuje psychickou i sociální stránku osobnosti. Jak významně dokáží činnosti s koňmi ovlivnit osobnost člověka, dobře shrnuje např. Hollý a Hornáček (2005).

Tab. 1 – Ovlivnění osobnosti prací s koněm (Hollý a Hornáček, 2005)

- Zlepšení sebevědomí a sebeuvědomění
- Úprava emotivity
- Odbourávání nedůvěry, úzkosti a strachu
- Tlumení hyperaktivity, antipatie a agresivity
- Zlepšování kooperace a komunikace
- Vytváření pocitu zodpovědnosti, užitečnosti, vztahu k pořádku, vytrvalosti, houževnatosti
- Podpora kreativity, soutěživosti
- Podpora intelektových funkcí (rozvíjení pozornosti, koncentrace, rozhodnosti) a úprava poruch učení (dyslexie, dysgrafie, dysortografie...)
- Rozvoj správného sebehodnocení
- Rozvoj pocitu samostatnosti a kolektivity atd.



## 5 HONOR FARM/ WYOMING/ WILD HORSE PROGRAM

*„Člověk a zvíře se zde vzájemně prolínají natolik,  
že není možné říci, kdo koho vlastně vychovává.“*

*Johann Wolfgang von Goethe*

Honorova Farma byla založena v roce 1931 v Rivertonu ve Wyomingu a využívá zdivočelé mustangy<sup>40</sup> k jakési rehabilitaci chovanců místní věznice. Tento program vznikl v roce 1988 a je to nejstarší program s koňmi v USA využívaný ve vězeňském systému.

V rámci, dalo by se říci, resocializačního programu se snaží místní vězni připravit koně na aukci. Cílem je, aby se naučili, že při práci s takovýmto zvířetem je suverenita cennější než násilí.

Situace mustangů na západě USA je poměrně komplikovaná. Pokud jsou stáda volně žijících koní příliš velká, mohou napáchat místním farmářům obrovské škody na úrodě. Proto musejí být některá zvířata chycena, obsednuta<sup>41</sup> a prodána. Taková práce je však náročná a obvykle ji provádějí velmi zkušení „kovbojové“ s mnohaletou praxí. Jelikož se tito koně s člověkem takto zblízka ještě nikdy předtím nesetkali, snaží se jakémukoli kontaktu s lidmi vyhýbat, a člověk si musí pouze díky obrovské trpělivosti, citlivosti a pochopení získat jejich důvěru a respekt - strach způsobený neúměrným tlakem je však nežádoucí. Protože jsou koně v počátku velmi silně ovládnuti svým přirozeným strachem před „lidským predátorem“, je třeba mít opravdu důkladné znalosti o etologii těchto zvířat a využít zákonitosti jejich komunikace ve stádě, aby zvíře mělo možnost začít spolupracovat. V opačném případě může být kontakt s ním velmi nebezpečný, protože zdivočelý kůň může ze strachu v sebeobraně jednat i velmi agresivně, anebo jsou jeho útekové reflexy natolik silné, že s ním vůbec není možné navázat jakoukoli komunikaci.

### 5.1 ZÁMĚR PROJEKTU

Mike Buchanan, spolupracovník wyomingské věznice „Honor Farm“ a zároveň velmi zkušený jezdec, před více než třiceti lety rozpoznal jisté paralely mezi vězni a koňmi,

---

<sup>40</sup> Mustang – potomek španělských koní dovezený na americký kontinent dobyvateli v 16. stol. Jedná se tedy o zdivočelého koně.

<sup>41</sup> Tzv. obsednutí koně je přípravou doposud „syrového“ zvířete pro běžnou práci pod jezdcem.

co se týče jejich touhy po svobodě. Proto přivedl koně do věznice a provedl pokus, kterým chtěl zjistit, zda je možné, aby se vězni a koně navzájem „vychovávali“. Trénink s koňmi by měl vězně připravit a pomoci jim při jejich návratu z vězení. Program začal být používán v roce 1988. (<http://doc.state.wy.us/wildhorse/HorseHistory.html> [online])

## 5.2 PRŮBĚH PROGRAMU

Většina místních vězňů byla zatčena kvůli obchodování s drogami, krádežím a sexuální delikvenci. Aby mohli úspěšně připravit zvíře k prodeji, musí zpracovat především sami na sobě, změnit své - po mnoho let zaběhnuté vzorce chování. Většina z nich neměla doposud s koňmi nic společného, neměli žádné zkušenosti ani znalosti, a protože jde většinou o osoby charakterově poměrně silně narušené, není tento jejich úkol nikterak snadný. Musí pochopit, že agrese, netrpělivost, násilí, neklid nebo nespravedlivé jednání jim práci s vystrašeným zvířetem naprosto znemožní. Protože však chápou, že úspěch v této práci jim může velmi usnadnit jejich „cestu ke svobodě“, mají vysokou motivaci se učit.

K dispozici je jim přidělen pouze kůň, ohlávka, laso, sedlo, kruhová ohrada a pár dalších pomůcek, avšak žádné donucovací prostředky, protože nesmí být použito žádných hrubých metod. (Brandt, 2009, <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aZFE10o4t5ak> [online]). A samozřejmě spousta hodin práce. Techniky zde používané jsou blízké metodám, jaké používá např. Ray Hunt, Pat Parelli nebo John Lyons. Úspěch je založen pouze na dokonalém pochopení psychologie zvířete a zvládnutí vlastního chování. Musejí se naučit spravedlivému přístupu, nikdy nepodlehnout agresivním emocím, naučit se vystupovat asertivně. V opačném případě si mohou zkazit několikátýdenní práci během pár minut. S výcvikem jim pomáhají zkušení trenéři, kteří při programu spolupracují, avšak jejich učitelé v pravém slova smyslu jsou především sami koně. Sám vedoucí trenér a iniciátor projektu Mike Buchanan (2011) uvádí: „*Vězni pracující s divokými koňmi, se učí, že díky poctivosti, upřímnosti, respektu, důvěře, trpělivosti a smyslu pro týmovou práci, zareaguje dokonce i takové zvíře jako je divoký kůň pozitivně. Vězni, kteří pracovali v tomto programu, mají po propuštění větší pravděpodobnost na úspěch i v životě na svobodě.*“ (Laughlin, 2011, <http://www.cowboyshowcase.com/honorfarm.htm> [online], překlad autora)

Koně člověku okamžitě na základě svých reakcí ukáží, zda jednal správně či nikoliv. Navíc díky své velikosti a síle si tato zvířata dokáží zcela přirozeně sjednat respekt i u této sorty lidí, kteří jinak s respektem či ohleduplností vůči ostatním mají opravdu problém.

Účast na programu je dobrovolná. V samém úvodu programu Mike Buchanan předstoupí před skupinu vězňů se slovy: „*Představte si, že bych na zem hodil dolarovou bankovku. Kolik z vás chlapů by ji jednoduše shráblo? Jsem si jistý, že vy všichni byste se pokusili, bankovku nepozorovaně sebrat. Chci vaše chování změnit a koně mi přitom pomůžou.*“ ([http://www.geo.de/\\_components/GEO/\\_static/geo\\_tv/2006/08/mustangs.pdf](http://www.geo.de/_components/GEO/_static/geo_tv/2006/08/mustangs.pdf) [online], překlad autora)

Co je zde velmi zajímavé, je právě výběr vězňů vhodných k programu. Muži se postaví do kruhu a jeden mustang je vpuštěn mezi ně. Je to zvíře tak extrémně senzitivní, že z jeho reakcí na konkrétní muže je možné vyčíst, kdo je mu nesympatický, koho se bojí (kůň zvedne hlavu, nastraží uši, upře na danou osobu pohled, frká, znervózní atd., tzn. že cítí nebezpečí). Díky tomu je možné poznat, kteří vězni jsou tedy pro program nevhodní. Často jsou to lidé velmi agresivního založení, u nichž se předpokládá, že by neměli příliš šanci zde uspět (viz příloha č. 23).

Program má několik stupňů. Nejprve nechají koně a vězně, ať si na sebe zvyknou, v dalším stupni pracují se zvířetem s lasem a na lonži<sup>42</sup>. Ve třetím stupni začíná práce se sedlem. Nakonec přejdou k samotnému ježdění. Když je kůň dostatečně „vzdělaný“, může být prodán na aukci.

### 5.3 VÝSLEDKY PROJEKTU

Na účastnících programu je většinou možné pozorovat jisté změny chování. Jeden z nich uvádí například následující: „*Divocí koně mě naučili trpělivosti. Ale za nejdůležitější považuji to, že se teď dokáží vcítit do myšlení koně, a to mi usnadnilo i komunikaci s lidmi. Dokáží je lépe posoudit a nejsem tedy automaticky nedůvěřivý a nemyslím hned, že každý musí být zlý a agresivní.*“ ([http://www.geo.de/\\_components/GEO/\\_static/geo\\_tv/2006/08/mustangs.pdf](http://www.geo.de/_components/GEO/_static/geo_tv/2006/08/mustangs.pdf). [online], překlad autora)

Nebo další příklad: „*Zvířata nejsou agresivní, dokud je z nich neudělá agresivní člověk.*“ ... „*Chtěl bych se stát koňským terapeutem. Musím se ještě v této oblasti dále vzdělávat. Ale vyplatí se mi to. Mám pochopení pro koně a teď už i pro*

---

<sup>42</sup> Lonž je několik metrů dlouhé lano, pomocí něhož cvičitel stojící ve středu kruhu vede koně po obvodu kruhu.

*lidi.*“ ([http://www.geo.de/\\_components/GEO/\\_static/geo\\_tv/2006/08/mustangs.pdf](http://www.geo.de/_components/GEO/_static/geo_tv/2006/08/mustangs.pdf). [online], překlad autora)

Často je zde možné pozorovat známky silných emocí, smutek z toho, že se musí rozloučit s koněm, se kterým několik měsíců pracovali. Někteří z vězňů se snaží kontaktovat své rodiny, aby jim jejich svěřence odkoupili a mohli se k nim po propuštění z vězení vrátit.

Při práci v průběhu programu si odsouzení uvědomují, že koně jsou v podstatě ve velmi podobné situaci jako oni sami. Původně divoká a svobodná zvířata byla nedobrovolně odchycena a zavřena do malého prostoru, kde musí pracovat do doby, než je možné je prodat. I toto vězňům pomáhá lépe se vcítit do myšlení mustangů.

Často se stává, že se někteří trestanci po propuštění po nějaké době do vězení opět vrátí. Údajně však žádný z těch, který úspěšně prošel celým programem, se zpět nevrátil.

#### **5.4 VÝZNAM PROGRAMU A PARALELY K HIPOREHABILITACI**

Program prováděný v Honor Farm je cennou ukázkou, jaký význam má takováto práce s koňmi. Setkává se s velkým úspěchem, pozitivní vliv na charakter zúčastněných je nepřehlédnutelný. Dle mého názoru má vliv na takový úspěch také fakt, že použítá zvířata jsou doposud nedotčená, tudíž nijak negativně ovlivněna člověkem, jako tomu často bývá v klasických chovech. Koně se tedy chovají zcela přirozeně a nemají důvod vykazovat např. prvky zbytečné agrese nebo strachu vůči člověku, což by zřejmě vypadalo jinak, pokud by již předem očekávali nespravedlivý přístup člověka způsobený např. neznalostí z oblasti etologie, nevhodným chováním člověka vůči koni apod.

Velkou výhodou je zde i to, že vězni s koňmi mají možnost pracovat intenzivně. Každému je přiřazen de facto „vlastní kůň“, kterého připravuje; sice pod vedením zkušeného trenéra, avšak veškerou práci musí přesto vykonat sám. S koněm tráví mnoho času, protože se musí aktivně účastnit celého výcviku, tj. od doby prvního kontaktu koně s člověkem až po vyrovnanou jízdu pod sedlem. Sám se tedy může přesvědčit o správném výsledku vlastní práce, zda postupuje správně či nikoliv. Má tedy možnost se případně radovat nejen z toho, co se mohl sám naučit během tréninku, ale vidí i to, co dokázal naučit mladého koně. Při samotné aukci je možné vyčíst z tváří vězňů pýchu nad tím, čeho sami dosáhli.

Při TVKPP a AVK však bohužel není možné poskytnout klientům více času než pár hodin týdně (a to v těch lepších případech). A to jednak z důvodu nedostatku

financí, nedostatku času, dále z důvodu nedostatečného počtu pracovníků hiporehabilitačního střediska a také nedostatku koní určených pro tyto účely. Navíc výcvik s vězni může být o něco „tvrdší“ a s drobnými zraněními v průběhu práce je počítáno, což se však již netýká práce s klienty hiporehabilitace, kde podobný postup není možný.

V těchto podmínkách tedy musejí být koně pro tuto práci speciálně připravováni, aby se v co největší míře zamezilo zranění klientů a ani zvířata nebyla zbytečně frustrována, protože se musejí opakovaně potýkat s přístupem nezkušených klientů a samozřejmě snášet opakovaně ne zcela jim srozumitelné zacházení. Trenér tedy musí koně pravidelně korigovat a věnovat se mu mezi terapeutickými lekci, aby si kůň připomněl „správnou etiku chování“ vůči člověku a zamezilo se pokud možno zbytečným zraněním v dalších terapeutických jednotkách. Tímto je maximalizována bezpečnost při práci s klienty, a jelikož práce se syrovými, mladými a nezkušenými koňmi by samozřejmě v tomto případě mohla být velmi nebezpečná, proto ji zde není možné srovnat do důsledku s programem ve věznici „Honor Farm“, ač tam jsem ji uvedla jako velice přínosnou.

### **III PRAKTICKÁ ČÁST**

## 6 METODIKA VÝZKUMU

V následujícím textu se zaměřím na svůj vlastní výzkum, jehož cílem bylo ověřit, zda je možné s pomocí AVK či TVKPP pozitivně ovlivnit chování dětí a mladistvých, popř. změnit jejich nevhodně vytvořený vzorec chování. Podstatou je zjištění, jak se mění psychický stav klientů s poruchou chování v průběhu řízené intervence s koněm. Mým předpokladem je pozitivní působení hiporehabilitace na klienty.

Jako metodu jsem zvolila kvalitativní výzkum, jehož cílem je dle Hrbáčkové a Švece (2007) vytváření nového porozumění, teorií a hypotéz. V centru pozornosti stojí lidé, výzkum probíhá v přirozených podmínkách. Vytyčený problém není zcela ohraničený, je během výzkumu neustále vyjasňován a je popisován poměrně do hloubky. Mezi základní metody kvalitativního výzkumu patří případová studie (kazuistika), zúčastněné pozorování, rozhovor, analýza dokumentů, terénní výzkum. Neexistuje jediný, obecně uznávaný způsob jak vymezit kvalitativní výzkum, jedná se o širší označení různých metodologických přístupů.

V praktické části se budu zabývat jedním německým a dvěma českými středisky, která jsem si pro tento účel vybrala a osobně navštěvovala, abych měla možnost doložit pozitivní dopady metod TVKPP a AVK na klienty a zároveň porovnat situaci ve zcela různých oblastech. V rámci České republiky jsem se zaměřila na ta střediska, která jsou obecně uznávána jako jedny z nejkvalitnějších, a také jejichž používané metody jsem považovala za nejefektivnější. Pro srovnání jsem se též pokusila vybrat střediska zaměřená na částečně rozdílné metodologické postupy.

Z projektu ve Steinrinnen jsem vypracovala též kazuistiku průběhu hiporehabilitace a současně jsem uvedla kazuistiku dvou pacientů střediska Pirueta v Havlíčkově Brodě.

Co se tedy týče výzkumného terénu, převážná část probíhala ve Steinrinnen u Bernhardswaldu, v Bavorsku. Z českých středisek jsem se zaměřila na středisko Pirueta v Havlíčkově Brodě a Občanské sdružení Ryzáček ve Vyšehorkách u Mohelnice. Do praktické části diplomové práce jsem zahrнула i popis workshopu „Koně, děti a my“ ekocentra Renata, který proběhl 19. – 21. srpna 2011 ve Vrážném u Moravské Třebové a na kterém jsem osobně spolupracovala. Přínos workshopu považuji pro tuto práci za velmi významný.

Informace jsem sbírala jednak prostřednictvím rozhovorů se zaměstnanci středisek, terapeuty, trenéry koní, speciálními pedagogy i samotnými klienty, jednak zúčastněným

pozorováním při jednotlivých terapeutických lekcích ve zmíněných centrech, jednak emailovou korespondencí s terapeuty, cvičiteli koní a speciálními pedagogy. Po přednášce na workshopu „Koně, děti a my“ jsem vedla vlastní lekci třem dospělým dobrovolníkům ze zaměstnanců ekocentra, kdy jsem instruovala použití přirozených metod při práci s koněm v kruhové ohradě. Následně jsem díky rozhovorům se zúčastněnými získala další významné informace o účincích hiporehabilitace a popsala výsledné působení na jejich psychiku.

Klienty hiporehabilitace ve středisku Pirueta byli hospitalizovaní pacienti Psychiatrické léčebny Havlíčkův Brod, v případě projektu ve Steinrinnen jimi byli mladiství ze St. Vincent-centra Regensburg, v případě OS Ryzáčka jimi byly děti z dětského domova z Olomouce, a v případě workshopu „Koně, děti a my“ jimi byli dobrovolníci z řad vedení ekocentra pro lepší pochopení vlivu koně na chování člověka.

U většiny klientů byla stanovena některá z poruch chování, hyperaktivita, nerespektování autorit, agresivita, u jednoho z klientů byl diagnostikován autismus. Ačkoli bylo téma workshopu „Koně, děti a my“ zaměřeno na řešení dětské agresivity za pomoci hiporehabilitace, bylo téma zpracováno spíše teoreticky a probandy zde byli dobrovolníci působící v ekocentru, nikoli samotné děti.

Pro doložení teoretických faktů jsem po dohodě s vedením středisek, klienty i osobami zodpovědnými, pořizovala ve střediscích fotodokumentaci a z projektu ve Steinrinnen též videodokumentaci o průběhu projektu. Z etických důvodů není možné zveřejnit identitu ani podobu klientů - až na povolené výjimky.

Při vypracovávání své diplomové práce jsem se potýkala částečně s problémem se zjišťováním dat a získáváním objektivních výsledků, který leží zejména v tom, že pro výzkum není k dispozici velký počet klientů, dále že není možné pro každý nový výzkum vytvořit stejné podmínky, a samozřejmě u různých středisek se podmínky výrazně liší. Navíc je lidská psychika velmi obtížně zkoumatelná. Na výsledném celkovém psychickém stavu klienta se vždy podílí velké množství činitelů – i samotný fyzický stav klienta a dokonce i momentální nálada.<sup>43</sup>

---

<sup>43</sup> Narozdíl od tělesných potíží, kdy je často možné změnu stavu některých fyzických nedostatků jednoznačně doložit - např. při hipoterapii zaměřené na celkové zlepšení motoriky klienta, kdy se kontinuálně díky cvičením na koňském hřbetě zlepšuje jeho stav natolik, že místo vozíku se již začne pohybovat o berlích. V tomto případě se předpokládá, že zlepšení bude trvalého charakteru a účinné působení hipoterapie nelze popřít. Narozdíl od některých případů TVKPP či AVK, kdy např. depresivní pacient se po několika lekcích může jevit jako výrazně optimističtější, během další lekce však náhle může být jeho nálada ještě horší než na začátku. V tomto případě se musí vzít v potaz i fyzický stav klienta, zda ho např. něco nebolí, také co se mu přihodilo předešlého dne apod. Toto vše má velký vliv i na samotné terapie a výsledný efekt nemusí být tedy vždy jednoznačný.



## **7 POZOROVÁNÍ PROJEKTU „TIERGESTÜTZTE INTERVENTION MIT PFERDEN" V JEZDECKÉ VÝCVIKOVÉ STÁJI STEINRINNEN (BAVORSKO)**

### **7.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA**

Mladiství s poruchami chování s výraznými agresivními projevy pracují s koňmi s použitím metod tzv. „přirozené komunikace člověka a koně“. Je možné dosáhnout pozitivního ovlivnění jejich vzorce chování a pomoci tak progresivnímu vývoji psychiky mladistvých díky specifické interakci s koněm?

Přibližně 20 km severovýchodně od bavorského města Regensburg, v malé osadě Steinrinnen, se nachází rodinná jezdecká stáj s 15 koňmi, zaměřující se na klasický drezurní výcvik koní a jezdců a současně metody přirozené komunikace člověka a koně. Jak své jezdecké umění tak i práci ze země zde všichni členové vylepšují pravidelným organizováním seminářů s kvalitními instruktory, které si sem zvou z Německa, Rakouska, Švýcarska i Ameriky, a mezi nimiž stojí za zmínku např. Mark Rashid, Bill Basham, Berni Zambail, Tina Ott (instruktorka Ecolé de Légèreté Philipa Karla) a mnozí další. Majitelé stáje se jezdí dále vzdělávat do nejrůznějších osvědčených výcvikových stájí, a současně vedou i vlastní kurzy ve Steinrinnen. Snahou je co nejlepší pochopení koňské psychiky (aby zvíře bylo ochotné ke kvalitní spolupráci, vyrovnané a přátelské) a zároveň maximálně kvalitní ovládnutí klasického jezdeckého umění.<sup>44</sup>

St. Vincent-Schule Regensburg je škola s pomocnými výchovnými službami, v níž se vzdělávají děti do ukončení povinné školní docházky. Speciálně pedagogické služby zde mají velký význam pro emocionální a sociální vývoj dětí a mladistvých. Místní děti pocházejí ze sociálně znevýhodněných rodin, některé sem jsou přiváděni rodiči, některé v normální rodině bohužel žít nemohou a žijí v DD. Některé děti se sem dostaly pro neschopnost docházet do normální školy kvůli výrazně nápadnému a nevhodnému chování, patří sem děti s ADHD, ADD, děti nerespektující autority, děti s výraznými projevy agresivity vůči ostatním, děti autistické, děti s nápadně nízkým sebevědomím, atd. Někteří z mladistvých, kteří např. spáchali trestnou činnost, mají velmi přísný režim pod téměř neustálým dohledem. (<http://www.vincent-regensburg.de> [online])

---

<sup>44</sup> Pro podrobnější informace na <http://www.pferdesprache.de/> [online].

Mnoho z těchto klientů disponuje i přes jejich nepřiměřené chování dokonce nadprůměrnou inteligencí. Dle Traina (2001) a Bedrnové a kol. (1999) zejména poruchy emotivity, představující závažnou skupinu duševních poruch, obzvláště co se týče jejich dopadu na jedince a jeho okolí, postihují velice často právě jedince na vysoké intelektuální úrovni, u nichž se často přidruženě objevují i různé neurotické stavy apod.

Speciálně pedagogická práce se zde zaměřuje především na celkový vývoj osobnosti, na vnímání a na vhodné zacházení s emocemi. Výchova je zkvalitňována i nejrůznějšími speciálními nabídkami kurzů a projektů pro menší skupinky dětí. Jedním z takovýchto projektů je právě projekt s koňmi ve Steinrinnen. Snahou je zde zjistit, nakolik je možné zlepšit nevhodné vzorce chování zejména agresivně se projevujících jedinců při interakci s koňmi, kteří právě díky svým specifickým vlastnostem se zdají být pro tuto práci vhodní. Účast na projektu je dobrovolná, přihlášením se však klienti zavazují k tomu, že se budou během celého projektu řídit předepsanými pravidly a budou ochotně spolupracovat. Důvodem navázání a udržení již tříleté spolupráce se stájí Steinrinnen je jedinečnost podmínek, které se ve Steinrinnen nabízí, velmi efektivní práce s klienty, zaznamenání výrazných zlepšení v chování mladistvých a také vstřícnost a progresivita majitelů stájí. (<http://www.vincent-regensburg.de/frame.htm> [online])

## **7.2 PODMÍNKY STŘEDISKA**

Ve Steinrinnen panují opravdu jedinečné podmínky jak pro plnohodnotné provedení projektu, tak i pro zdravý a kvalitní život zvířat. K dispozici je zde prostorná vybavená jezdecká hala, klubovna pro teoretické hodiny, koně přebývají v prostorných boxech s přidruženým venkovním paddockem a během dne se pohybují na velkých pastvinách, aby měli možnost interakce s ostatními koňmi a možnost dostatku pohybu pro udržení zdravé jak fyzické tak psychické kondice.

S koňmi je pravidelně pracováno jak na ruce tak pod sedlem, a to jak na jízdárně tak i v terénu. Všichni koně využívaní pro účely projektu prošli kvalitním jezdeckým výcvikem i důslednou průpravou práce ze země dle přirozených metod. Každý z těchto koní je velmi vyrovnaný, dobře přiježděný a zcela spolehlivý pro práci s klienty.

Koně používaní pro účely projektu jsou různého typu i povahy, aby bylo možné co nejefektivněji pracovat s jednotlivými klienty. Konkrétní kůň je přiřazen na základě diagnostikovaných specifických problémů daného klienta. K dispozici jsou tu koně různých velikostí, koně, kteří potřebují velice jemný a citlivý přístup a jednoznačné signály

vysílané člověkem, a také dominantní zvířata, u kterých je třeba se umět od počátku jednoznačně prosadit. Pokud se to klientovi nedaří, jeho snahy tato zvířata zcela ignorují. Je zde k dispozici i kůň, který naopak při váhavých, nejednoznačných signálech a submisivním postavení těla či celkově nepozorném či neuvážlivém přístupu člověka dokáže naznačit i hrozbu (ne však natolik, aby klienta vážně ohrozil, signály jeho řeči těla však v takových případech budí respekt).

Např. klient trpící nízkých sebevědomím se zde musí naučit být výrazně důslednější a rozhodnější, aby se vůči koni mohl stát dominantní. Submisivní postavení těla nepřiměje takového koně k respektu ani následování. Pro klienta je důležité naučit se prosadit se ve společnosti a jeho řeč těla by se měla oprostít od navykklých submisivních postojů. Práce s tímto typem koně tomu může výrazně napomoci.<sup>45</sup>

Protože se trenéři snaží minimalizovat jakákoli rizika, je ještě vedle maximální přípravy koní dbáno i na celkovou bezpečnost jak při samotné práci s koňmi tak i ve stáji či na dvoře. Všichni účastníci projektu jsou při ježdění povinně vybaveni jezdeckou přílbou, bezpečnou obuví a bezpečnostní vestou. A samozřejmě ten nejdůležitější bezpečnostní faktor je perfektně připravený kůň naučený akceptovat a ochotně reagovat na řeč těla člověka.

Na dvoře se kromě koní chovají ještě další domácí zvířata, jako jsou psi, kočky, prasata, osel či slepice. Důležité je zmínit, že všechna zvířata jsou zvyklá být s lidmi v úzkém kontaktu a v rámci projektu mají děti možnost o ně také pečovat. Dvůr je zasazen do krásného přírodního prostředí, kde panuje klid a pohoda což má také vliv na účastníky projektu, kteří jsou dle slov vedoucího projektu Reinholda Pollingera vždy po návratu zpět do centra odpočatí, uvolnění a spokojení.

Příjemná přátelská atmosféra rodinné farmy ve Steinrinnen je ideálním prostředím pro nenucené a přátelské navazování konverzací o společných zážitcích z práce s koňmi.

---

<sup>45</sup> Fraňková a Klein (1997) dobře popisují funkce postojů v neverbální komunikaci. Stejně tak jako u zvířat existuje mnoho typů postojů vyjadřujících submisivitu, dominanci, prosbu či hrozbu, existují i u člověka podobné postoje vypovídající o sociálním postavení jedince. Některé z nich jsou dekodovatelné i mezidruhově. U člověka je např. vzpřímený postoj doprovázený přímým pohledem výrazem dominance, při submisivním postoji je naopak celé tělo spíše pokrčeno a hlava je skloněna dopředu. Některé z postojů jsou vrozené, jiné si jedinec osvojuje během života a mohou být ovlivněny i kulturním a společenským prostředím.

### 7.3 TERAPEUTICKÝ TÝM

V terapeutickém týmu jsou dva proškolení cvičitelé koní s letitými zkušenostmi v chovu a výcviku koní, Dr. Hans Ulrich Kopp a Katharina Kopp, dále speciální pedagog působící v St. Vincent-Schule Regensburg, který s dětmi pravidelně dojíždí (Reinhold Pollinger) a několik dalších asistentů, kteří dohlíží na jednotlivé aktivity. Trenéři vykonávají svou práci profesionálně, s klienty pracují s pochopením a entusiasmem, dokáží je motivovat a povzbuzovat, aby je práce s koňmi zaujala a bavila. Na druhou stranu jsou vždy důslední a dokáží je případně pokárat za nevhodné chování natolik diplomaticky, aby je neodradili od další práce, což je u takové skupiny mladistvých někdy náročné.<sup>46</sup>

### 7.4 KONKRÉTNÍ PROVEDENÍ PROJEKTU

Šest mladistvých ve věku jedenáct až šestnáct let se účastní 14 tříhodinových výukových lekcí, vždy v odstupech dvou týdnů. Program je zahájen třídenním intenzivním kurzem, kde jsou s účastníky probírány veškeré náležitosti ohledně projektu, stanovovány cíle a pravidla. Klienti poznávají koně a činnosti ve stáji, učí se základy etologie koní, promítá se výukové video. Pro další pokračování navazujících lekcí je tento intenzivní vstupní kurz velice přínosný.

Každému účastníku je svěřen do péče jeden konkrétní kůň, za jehož kompletní ošetřování včetně vyklízení boxu nese během celého projektu odpovědnost. Toto má velký význam, jelikož při pravidelné péči o jednoho konkrétního koně si k němu může klient vytvořit mnohem hlubší vztah.<sup>47</sup> Často je pak možné pozorovat, že po několika prvních lekcích začínají děti svému svěřenému zvířeti vozit pamlsky, mazlit se s ním, povídat si s ním v boxu. Děti pak začínají tomuto zvířeti většinou také více důvěřovat, načež se i více otevřou nejprve jemu, poté i ostatním lidem. Učí se přitom regulovat svůj strach a upravovat své chování. Většinou se u svého koně poměrně rychle zklidní. U takového koně mají možnost zažívat pocity, které ve svých často velmi rozvrácených rodinách či z dětských domovů nikdy nepoznaly - tělesnou blízkost, teplo, něhu, uvolnění vznikající

---

<sup>46</sup> Většina dotázaných jak českých tak německých terapeutů uvedla, že do skončení poslední lekce často nechtějí znát podrobnou historii jednotlivých dětí, aby k nim pak při samotné práci nepřistupovali podvědomě již s nějakými předsudky, což by mohlo jejich práci s nimi negativně ovlivnit. Vždy je totiž snaha jednat s dětmi maximálně spravedlivě vzhledem k momentálnímu jednání, ne k minulosti jednotlivých účastníků. Znalost osobní historie by mohla částečně ovlivnit nezaujatost terapeutů vůči klientům.

<sup>47</sup> S touto svěřenou odpovědností za bytost závislou na péči člověka souvisí i pocit být důležitý a potřebný, což má pro většinu dětí velkou hodnotu. Proto je tak často slychané přání dětí moci ošetřovat „svého“ koně. (Stoffl, 2003)

při hlazení zvířete, nebo také jakýsi pocit bezpečí. Děti velice brzy zjišťují, že jakoukoli formou agrese, přílišného nátlaku či projevům vzteku při neúspěchu k nim zvíře ztrácí důvěru a ochotu spolupracovat. Všechny tyto zkušenosti postupně získávané při hravé interakci s koněm jsou předpokladem pro rozvoj sociálních kompetencí. (srov. Kopp and Pollinger, 2010)

Aby klienti pochopili, jak se mají ke zvířeti chovat, je jim nejprve reakce koně a jejich řeč těla „překládána“ a vysvětlována, později se už tito mladiství sami snaží reagovat na zpětnou vazbu koně a podle toho upravovat své chování. Obzvláště hyperaktivní klienti velice rychle pochopí, že úspěchu u zvířete, které má zakódovanou útekovou reakci při jakémukoli náznaku případného nebezpečí, dosáhnou pouze nezbrklými, klidnými a plynulými pohyby. V opačném případě dostává kůň strach a je znemožněna jakákoli efektivní práce s ním.

Byl zde dokonce zaznamenán i působivý případ chlapce naprosto nekomunikujícího s lidmi, s výrazně konfliktním a odmítavým chováním, který stál u hlavy klisny a hladil ji, přičemž zvíře bylo zcela uvolněné s hlavou svěšenou a přivřenými víčky. Chlapec byl evidentně šťastný.<sup>48</sup> Je však důležité říci, že zmíněná klisna je hypersenzitivní a na většinu lidí reaguje velice nervózně a obranně. Dokáže kvalitně spolupracovat jen s velmi klidným a vyrovnaným člověkem, jinak se necítí pohodlně a často ji popadá panika. Výše zmíněný příběh je však zřejmě důkazem toho, že ač se někteří klienti jeví jako těkaví a neklidní, přesto je velmi těžké odhalit konflikty skrývající se uvnitř. V přítomnosti zvířete se jejich chování může diametrálně odlišovat od toho zaběhnutého. Tento chlapec nalézal zřejmě u klisny pocit bezpečí, který mu chyběl v lidské společnosti.

Kromě péče o svého přiděleného koně dostávají klienti ještě různé dodatečné práce na dvoře, jako je úklid a zametání nádvoří, péče o ostatní zvířata, úklid jezdecké haly apod.

Práce je velmi dobře zorganizovaná. Dva klienti se vždy učí v jezdecké hale po dobu 40 minut pod vedením dvou zkušených trenérů a dohledem speciálního pedagoga nenásilné působení na koně za pomoci řeči těla a psychologických prostředků. Trenéři jim vždy nejprve názorně předvedou požadovaný úkol a poté ustupují do pozadí a snaží se minimálně zasahovat do činnosti klienta s přiděleným koněm. V případě potřeby poradí,

---

<sup>48</sup> Dle Prothmann (2007) nastávají situace, kdy dítě ačkoli reagující verbálně odmítavě, např. nadáváním a odmítáním blízkosti člověka ze strachu před dalším psychickým ublížením, může si však vnitřně naopak tuto blízkost přát, což nevědomě vysílá svými tělesnými signály. Zvíře narozdíl od člověka může na tyto nezáměrně vysílané signály reagovat a tím de facto splnit podvědomé přání klienta.

vysvětlí principy a vedou je k pochopení celého úkolu, dokud se u klientů nedostaví úspěch.

V praxi se pro účely projektu velice osvědčila metoda Pata Parelliho tzv. Natural Horsemanship<sup>49</sup> postavená na základě řeči těla, která umožňuje neomezené spektrum hravých činností s koňmi.<sup>50</sup> Jako pomůcky pro práci ze země jsou používány provazová ohlávka, čtyřmetrové lano a tzv. „mrkvová hůlka“ jakožto prodloužená ruka. K dispozici tedy nejsou naprosto žádné donucovací prostředky, aby klienti dosáhli úspěchu, musí se naučit vysílat zcela jednoznačné a přesné signály a správně používat svou řeč těla.

Klienti by se během projektu měli naučit bez obtíží zvládnout následující činnosti (přílohy č. 11 - 21):

- Práce s koněm ze země na dlouhém vodítku, přičemž může být kůň vyslán dopředu, dozadu, do stran, přes překážku či na kruh, a to ve všech chodech, přičemž kůň by měl reagovat na signály řeči těla co možná nejslabší intenzity.
- Práce s koněm ze sedla (zvládnutí stejných úkonů jako při práci ze země, navíc projíždění slalomem či dopravování předmětů z místa A do místa B pro zlepšení obratnosti na koni).
- Ošetřování koně, čištění těla a kopyt.
- Uvazování, nasazování ohlávky, sedlání.

K tomuto účelu je nutné získat základní znalosti a zkušenosti v následujících oblastech:

- Základy anatomie koní.
- Porozumění řeči těla koně<sup>51</sup> a schopnost správně použít vlastní řeč těla pro efektivní komunikaci s koněm.
- Pochopení rozdílů v uvažování predátora a kořisti.
- Naučit se ovládat vlastní emoce, vůli, trpělivost, schopnost umět se prosadit bez použití násilí, správně využívat energii při nasazení různé intenzity pobídek, aby kůň dokázal lidské řeči těla porozumět beze strachu a s respektem a pracovat na dalších vlastnostech, které umožňují efektivně pracovat s koňmi.

---

<sup>49</sup> V praxi se zde užívá tzv. Sedm her jakožto základ výcvikového programu Pata Parelliho. Jedná se o systém různých cvičení s koňmi vycházejících z principů vzájemné interakce mezi jednotlivými zvířaty ve stádě a prostřednictvím tlaku různé intenzity se kůň učí na co nejjemnější pokyn člověka chodit dopředu, dozadu, do stran, přes překážku, do přepravního vozíku apod.

<sup>50</sup> Pat Parelli sám často dodává, že se jedná spíše o výcvikovou metodu lidí než koní, jelikož jsou to právě lidé, kteří jsou na sobě nuceni pracovat (Parelli and Kadash, 1993).

<sup>51</sup> Klienti se musí naučit „číst“ velké množství tělesných signálů koně. Musejí porozumět hře uší, poznat kdy je kůň napjatý a kdy uvolněný, reagovat na signály švihání ocasem či hlavou atd.

- Znalosti v oblasti bezpečnostních opatření při práci s koněm a ve stáji.
- Akceptace koně jakožto rovného a stálého partnera.
- Dosáhnout maximální harmonie se zvířetem.

V okamžiku, kdy se klienti naučí základní dovednosti při práci na vodítku ze země, teprve poté následují první lekce ježdění na koni. Tato posloupnost je velice důležitá, jelikož je zde dbáno na to, aby mladiství nejprve získali základní znalosti z etologie koní, vypěstovali si určitý cit při komunikaci s ním a pochopili základní principy práce s koňmi. Všechny tyto znalosti teď mohou efektivně využít ze hřbetu koně. Pokud je tedy s klienty postupováno v tomto pořadí, potom jsou při ježdění ke koním mnohem ohleduplnější, citlivější, a tím pádem i úspěšnější, a více si váží toho, že se smí začít učit jezdit na koni.

V případě, že klienti nerozumí nebo nejsou schopni provést nějaký z úkolů s koněm, trenéři je nechají vyzkoušet si onen úkol sami na sobě při speciálních simulačních hrách (příloha č. 16). Klient v roli koně tak může snáze pochopit logiku toho, co má jak s koněm provést, aby mu zvíře mohlo porozumět. Většinou je tento postup velice účinný, a tak při následném provedení téhož cviku s koněm bývá klient již úspěšnější.

Využívá se též různých pomůcek pro ještě větší zjemnění vysílaných signálů koni klientem. Pokud např. zvládl klient některý z úkonů obstojně ve stoje, byla mu činnost ztížena posazením na židli, která mu znemožnila provádění nadbytečných pohybů a klient se tím pádem musel soustředit pouze na vysílání přesnějších signálů pohledem a rukou, nemohl však okolo koně pobíhat. Pro celkové zlepšení řeči těla mají tato cvičení ohromný význam.

V praxi se doposud postupovalo tak, že se do sedla klienti dostali nejdříve po čtvrté výukové lekci, do té doby se s koňmi učili pouze základy práce ze země. Následující lekce už jsou zaměřeny na výuku jízdy v sedle. Jedna ze závěrečných hodin je věnována vyjížďce v terénu, což je pro klienty jakousi odměnou za dosavadní snahu. Klienti se zpravidla na tuto hodinu velmi těší. Bázlivější účastníci jsou vedeni z druhého koně na vodítku, ti pokročilejší řídí svého koně samostatně. Pro hladký průběh veškerých aktivit s koňmi i ve stáji je ze strany trenérů a terapeutů nutné perfektní naplánování všech činností a přesné rozdělení aktivit. V počátečních lekcích jsou dva trenéři a speciální pedagog přítomní v jezdecké hale, později jeden z trenérů provádí v terénu vždy jednoho z klientů a jeho roli v jezdecké hale zastupuje asistent.

Jednotlivé úkony jsou prováděny v určitém pořadí, což má také svůj účel. Klienti jsou povinni nejprve se o svého koně postarat, vyčistit mu box, nachystat seno a vodu,

vyčistit srst a kopyta. Teprve mají-li zodpovědně splněnou svou práci, mohou za odměnu nastoupit do haly a učit se jezdit na koni a komunikovat s ním.

Je zajímavé, že některé děti mnohem raději vykonávají práci ve stáji a poklízí hnůj, než pracují přímo se samotnými zvířaty. Obvykle patří do této skupiny děti právě ty, které jsou uzavřenější a mají problém se před lidmi „otevřít“. Při fyzicky poměrně náročné práci ve stáji tak mohou odbourat svou přebytečnou energii, aniž by měli okolo sebe publikum či přílišný dozor nad jejich činností, který je již však při práci s koněm v hale nevyhnutelný, stejně tak jako hodnocení a případná kritika ze strany ostatních stejně starých klientů (kterou se však učí v průběhu projektu přijímat, stejně tak jako pozitivní ohodnocení pracovního úspěchu). A zároveň je takto nečeká případné nedorozumění s koněm a nemusí čelit strachu z neúspěchu. Snad právě proto volí raději tyto činnosti.

Závěrečná lekce je spojena s grilováním a společným povídáním o zážitcích z kurzu. Klienti mají možnost se zeptat na vše, co je zajímá o životě na farmě s koňmi atd.

Po skončení poslední lekce byl v odborném časopise iniciátory projektu vydán odborný článek o terapeutickém přínosu projektu.

## 7.5 METODIKA V RÁMCI PROJEKTU

- Na začátku a na konci každé výukové jednotky se koná společná diskuze o hlavních cílech dané lekce, hovoří se o vzájemných úspěších i neúspěších.<sup>52</sup>
- Veškeré činnosti a celý průběh lekce se důkladně probírá, aby byli všichni seznámeni jak s pravidly práce na dvoře, tak s principy práce s koňmi.
- Klienti si píší lístečky se svými dílčími cíly vytvořenými na základě svých osobních potíží, tyto pak nosí při sobě, aby měli neustále na očích to, na čem mají za úkol pracovat.
- Klienti na sobě pracují za pomoci odborného vedení trenérů a speciálního pedagoga a díky okamžité zpětné vazbě koně. Zároveň pro sebereflexi a posouzení a pochopení vlastních chyb i úspěchů jsou pravidelně při práci fotografováni a natáčeni

---

<sup>52</sup> Přítomni jsou všichni účastníci projektu. V úvodní části lekce se stanovují dílčí cíle, je sdělován program dne a klienti jsou seznamováni s činnostmi, které následně budou samostatně vykonávat (pouze pod dohledem). Při závěrečné diskuzi po ukončení lekce jsou klienti jeden po druhém dotazováni na konkrétní postřehy a poznatky z dané lekce, hodnotí, co se ten den naučili, analyzují případné úspěchy a neúspěchy a důvody, kvůli kterým k nim došlo. Hodnotí jak sami sebe tak ostatní navzájem. Z terapeutického hlediska mají tyto společné diskuze mimořádný význam pro osobnostní rozvoj klientů. V této části lekce je též snahou terapeutů předložit klientům, jaký přínos a využití pro osobní a společenský život mají konkrétní nové poznatky z nonverbální komunikace s koňmi, snaží se klientům vysvětlit souvislosti a analogie (tj. jak jejich novou „řeč těla“ naučenou při práci s koňmi mohou efektivněji využít následně i v lidské společnosti).



na videokameru. Jezdecká hala je vybavena obrazovkou, kde mohou na konci hodiny pozorovat sami sebe při práci. Toto video je pak trenéry analyzováno, a klienti jsou vedeni k tomu, aby sami přišli na chyby i nedostatky ve své řeči těla při komunikaci s koněm ze země nebo ze sedla. Jsou zde vysvětleny jednotlivé momenty a případné důvody, proč např. práce nefungovala, tak jak měla, nebo naopak dobře fungovala, a klienti mají lepší možnost k nápravě v příštích lekcích. Videodoprovod však není povinností, klienti, kteří by tímto byli příliš znervózňováni při práci s koněm, se nenatáčejí. Tento případ však nastává jen velmi zřídka.

## **7.6 „PFERDEPROJEKT“ STEINRINNEN 2011**

### **7.6.1 Výzkumný vzorek**

Mnou zkoumaného projektu se účastnilo pět chlapců a jedna dívka. Všichni účastníci byli ve věkovém rozmezí 12 - 14 let.

Dva z účastníků (jeden chlapec a dívka) trpěli nápadně nízkým sebehodnocením. Dva další chlapci vyčnívali naopak velice nápadným až vyzývacím chováním, měli neklidnou povahu, a výrazné problémy s agresivitou a nerespektováním autorit. Občas se dostávali do sporů a potyček, často používali velmi ostré slovní narážky a neváhali při potyčkách použít i násilí (viz kazuistika č. 1) Z normální školy byli vyloučeni kvůli výrazně provokativnímu chování. Jeden chlapec měl diagnostikovan autismus. Během celého projektu jej neustále musel doprovázet speciální pedagog, jelikož měl tento chlapec výrazné potíže se schopností se soustředit a byl závislý na asistenci dospělé osoby i při běžných činnostech, jako je zavázání tkaniček u bot apod.

### **7.6.2 Průběh lekcí**

Terapeuti nejprve přidělili jednotlivé koně do péče klientům na základě jejich konkrétních potíží (viz příloha č. 4). Poté pod dohledem cvičitelů koní, speciálního pedagoga i ostatních asistentů probíhaly veškeré aktivity ve stáji i jezdecké hale.

Činnosti byly prováděny přesně podle plánu, lekce probíhaly bez výraznějších komplikací, až na drobné výjimky. Někteří klienti reagují dle Koppové (2011, pers. comm.) někdy extrémně citlivě při jakémkoli nedorozumění ze strany trenérů či pedagoga. V průběhu projektu nastala situace, kdy trenér nevysvětlil svůj pokyn zcela jednoznačně a následně jím byl chlapec neprávem pokárán za neposlušnost. Nastala zcela neadekvátní reakce ze strany chlapce, kdy tento okamžitě slezl z koně, zahodil přílbu a bezpečnostní

vestu, svého koně ponechal stát uprostřed haly a odešel do auta. Za normálních okolností by se toto drobné nedorozumění zcela jistě vyřešilo bez podobné reakce. Z této situace vyplývá, jak profesionální vystupování je nutné ze strany terapeutů, a jaké nároky jsou na ně kladeny. Tento konflikt měl ale pouze dočasný charakter a chlapec se brzy znovu zapojil do pokračování v činnostech.

### 7.6.3 Výsledky projektu

Zkušenosti z projektů získané během tří uplynulých let dokazují, že se „Pferdeprojekt Steinrinnen“ setkává s velkým úspěchem, při němž dochází k pozitivnímu ovlivňování klientů.

Samozřejmě úspěšnost nebyla vždy zcela stoprocentní, bohužel se vyskytly i případy, kdy např. některý z klientů byl nucen v průběhu projektu odstoupit, či po skončení projektu se velice rychle vrátily zpět jeho navyklé vzorce chování z minulosti. Naštěstí podobných neúspěšných případů byla výrazná menšina.

Zažívání neúspěchu je však v tomto vzdělávacím systému velice důležité. Klienti se učí rozumět svým negativním emocím, vidí okamžitě věcné souvislosti pro dosažení úspěchu i neúspěchu a postupně se osvobozují při této hře s koněm od svých navyklých vzorců chování, jako je používání násilí či neklid. (Kopp, 2010, pers. comm.)

Činnosti ve stáji i v jezdecké hale měly svůj pevný řád, který bylo nutno přesně dodržovat (viz příloha č. 4). Klienti, kteří měli např. právě za úkol čistit stáj, nesměli stáje opustit, dokud nebyla v určeném čase jejich práce dokončena. Chaotické pobíhání mezi stájemi a halou bylo znemožněno, mladiství byli důsledně vedeni k přesnému dodržování tohoto řádu i ke konstruktivní spolupráci s ostatními. S přibývajícím rutinou však bylo svědomité vykonávání všech těchto činností již bezproblémové.

Velkou snahou bylo, aby se klienti díky projektu stali sociálně kompetentnější. Zde se při práci s koněm zaměřovali na zlepšování jejich schopnosti vedení a umění se prosadit, naučit se nést odpovědnost za své chování a naučit se týmové spolupráci.

Jedním z velkých požadavků bylo ovlivnění emotivity, aby ta byla mladistvým s poruchami chování srozumitelnější a tito se pak naučili se svými emocemi lépe nakládat. Ve většině případů byly v této oblasti zaznamenány v průběhu projektu pokroky. (Pollinger, 2011, pers. comm.)

Dalším aspektem byla snaha pozitivně ovlivnit osobnostní vývoj. Klienti byli během celého projektu vedeni k tomu, aby si kladli cíle, kterých chtějí s pomocí projektu dosáhnout. Tyto cíle jim nejprve pomohl speciální pedagog individuálně navrhnout

na základě konkrétních klientových potíží. Klienti je následně měli přijmout a pokusit se na ně během projektu zaměřit a pracovat na nich. Pomáhaly jim přitom drobné „upomínkové lístečky“ s vypsány cíly, které si nosili klienti při sobě, aby na svůj úkol nezapomínali. Vždy před zahájením a po ukončení každé výukové lekce byly tyto cíle u jednotlivých účastníků postupně předkládány a jak klient sám, tak ostatní mladiství i vedení dospělých se pokusili jeho vývoj zhodnotit.

Tento postup se mi zdál být velice efektivní. Při společném analyzování individuálních potíží bylo vidět v průběhu celého projektu velké změny jak v klientově hodnocení sebe sama, jeho sebereflexi, tak v jeho ohodnocení ostatními. Nežádka se v počátečních lekcích během těchto hodnocení mladiství zesměšňovali navzájem, nezdvořile se překřikovali a ani svůj vlastní výkon nedokázali ohodnotit adekvátně. Většinou příliš podhodnocovali vlastní úspěchy, což svědčilo o jejich extrémně nízkém sebevědomí, přestože se jinak v kontaktu s dospělými jevíli často jako až příliš extrovertní a sebevědomí. Postupně se však jejich společná komunikace zcela změnila.<sup>53</sup> Mladiství dokázali kritičtěji ohodnotit své úspěchy i neúspěchy, přijmout kritiku ostatních i ocenit jejich úspěchy. Celkově se zdálo, že se celá skupinka v průběhu projektu výrazně stmelila a vypadalo to, že si více váží jeden druhého.

Kromě zhodnocení ostatními dostával každý klient ihned „odpověď“ na své chování díky zpětné vazbě koně, který ve svých reakcích neprodleně odrážel neklidné vystupování, nesoustředěné držení těla či nedbalou řeč těla. Tímto byli klienti okamžitě vedeni k pozornosti, soustředěnosti a přesnosti.<sup>54</sup>

---

<sup>53</sup> Aby bylo vůbec možné adekvátně zhodnotit nějaký osobnostní vývoj, byla pro tento účel stanovena škála od jedné do desíti a klienti se řadili se svým plněním cílů na konkrétní příčku. Například u klienta „T“ s extrémně nízkým sebevědomím bylo cílem zlepšit jeho schopnost prosadit se vůči ostatním. Stupeň jedna - vůbec se nedokázal prosadit, stupeň deset - výborně se dokázal prosadit. V počátku projektu se pohybovalo toto hodnocení v rozmezí hodnot tři a čtyři. Klient pochopil, že dokáže-li se prosadit při práci s koněm, může pak být mnohem úspěšnější i v lidské společnosti. V závěru projektu bylo již klientovo hodnocení na stupni osm. Takto se zařadil jednak sám, jednak v tomto byly jednotné i názory ostatních spoluúčastníků projektu včetně terapeutického týmu. Zajímavým postřehem pro mě bylo, kolik času někteří klienti potřebovali k tomu, aby se adekvátně zařadili na správnou příčku v hodnocení. Navíc se pak většinou nedokázali zařadit na celou hodnotu, ale pozice ještě dále dělili, takže výslednou pozicí následně bývala čísla jako 7,5 či 9,2 apod. Z tohoto usuzuji, že mladiství doceňovali význam těchto činností pro jejich osobnostní růst.

<sup>54</sup> Díky zpětné vazbě koně vycházelo často okamžitě najevo, že někteří klienti prezentující navenek příliš dominantní vystupování se snahou upoutávat pozornost měli právě u schopnosti se prosadit bez použití násilí (což by v případě práce s koněm zákonitě vedlo k neúspěchu) výrazné deficity. Tito jedinci se dle Koppa and Pollingera (2010) často potýkali s většími obtížemi při snaze regulovat své chování, přičemž spektrum jejich projevů bylo od příliš úzkostlivých po přehnaně mocenské až agresivní reakce, při snaze se před koněm prosadit, a většinou trvalo více lekcí, než se tito naučili své chování usměrňovat.

Na nejednoznačné signály, bezcílnost konání vůči koni a zbrklé a chaotické pohyby nereagoval kůň agresivně, ale spíše takové jednání ignoroval a mladistvým to dával najevo především svým nezájmem, nepozorností a nedbalým plněním požadavků. V hektických situacích často na okamžik pozastavil klienta v činnosti trenér Dr. Kopp slovy:

*„V případě, že se něco nedaří, okamžitě přestaň s tím co děláš, promysli si svou strategii a oprav ji ve smyslu zmíněných principů! A pamatuj si, že tvůj kůň má vždycky pravdu! Využij tedy svou inteligenci a kreativitu pro rozvoj respektu, harmonie a důvěry v oboustranném vztahu.“* (Kopp, 2011, pers. comm., překlad autora) Teprve když klienti vyzkoušeli jako alternativu správnou a pro koně srozumitelnou řeč těla a začali ji precizněji používat, jak jim byla terapeutky předložena, získali od koně pozitivní zpětnou vazbu. Toto by mohl být obzvláště významný faktor pro pedagogickou práci, jelikož právě tohle zjištění může vést k vytvoření jakéhosi mostu od častého vzdorovitého, bezcílného a umíněného chování a reptání mladistvých k navázání konstruktivní komunikace (srov. Kopp and Pollinger, 2010).

Klienti, kteří se ve škole projevovali spíše submisivně, se většinou při práci s koněm velice rychle „narovnali“ a jejich vystupování před koněm bylo výrazně sebevědomější, učili se prosazovat a zlepšovat schopnost vedení. Zejména pro tyto klienty bylo následně zvládnutí jejich strachu a schopnost správně koně ovládat jakousi zkouškou odvahy, což vedlo i ke zjevným pocitům hrdosti. (srov. Kopp and Pollinger, 2010)

Zajímavý zde byl poznatek, že někteří z řad těchto méně sebevědomých mladistvých, kteří se v kolektivu ostatních nedokázali prosadit, při práci s koněm často již od prvního kontaktu překvapili svým precizním, jednoznačným a přitom citlivým a vůči koni ohleduplným vystupováním, díky čemuž je byl kůň ochoten neprodleně následovat a respektovat.<sup>55</sup>

Ráda bych uvedla, že u všech účastníků projektu „Pferdeprojekt 2011“ došlo k výrazným pozitivním změnám v chování, u všech byly zaznamenány výrazné pokroky.<sup>56</sup>

---

<sup>55</sup> Dle Hempflinga (2005) nemusí vůdčí jedinec ve stádě výrazně bojovat o své dominantní postavení, jeho vůdcovské sklony jsou mu již spíše vrozeny. Výrazně zapůsobit dokáže již v první fázi setkání díky svému osobitému vystupování, načež jej ostatní zvířata mají tendenci víceméně přirozeně následovat.

<sup>56</sup> Co bylo pro mě osobně zjištěním opravdu velmi zajímavé, byla celková míra toho, co se děti při práci s koňmi naučily a jakým způsobem s nimi zvířata komunikovala, jak reagovala na jejich signály. Jelikož se sama podobnou prací s koňmi zabývám již mnoho let a vedla jsem již množství výukových lekcí, měla jsem tedy i možnost porovnat práci „normálních klientů“ s těmito „problémovými“. A přestože mnohé z těchto problémových či případně agresivních dětí mělo potíže komunikovat s dospělými nebo vzájemně mezi sebou, při komunikaci s koňmi však někdy daleko předčili právě ony „normální“ klienty. Často získávali rychleji nové dovednosti a s koňmi dosahovali i rychleji lepších výsledků.

Zkušenosti z projektu vedly ke zjištění, jak enormně důležité je pro pedagogy vytvoření hlubších vztahů právě s těmito problémovými mladistvými, a tyto pak mohou vést k pozitivním změnám také v následném běžném školním vyučování. (Pollinger, 2011, pers. comm.)

Jako jeden z nejvýznamnějších přínosů vidí tedy tvůrci projektu, že poznatky získané při práci s koňmi mohou klienti převést do mezilidských vztahů. Mladistvým bylo poukázáno na tyto analogie a jaké konkrétní zkušenosti z projektu je možné využít v jejich vlastním životě.

Jelikož však není možné dlouhodoběji sledovat životní cesty účastníků projektu, není tedy ani možné zjistit, nakolik dalekosáhlé jsou pro mladistvé získané zkušenosti a zda jsou změny v chování trvalé či do jaké míry ovlivňují jejich další život. V průběhu projektu jsou však změny v chování i vnímání okolí často nepřehlédnutelné, což většinou přiznávají i klienti samotní.

#### **7.6.4 Terapeutický přínos<sup>57</sup> – shrnutí**

##### **1. při kontaktu s koněm:**

- Klienti zpočátku opatrně kontaktovali nového a neznámého zvířecího partnera.
- Klienti získali nové odborné znalosti.
- Klienti získali nové zkušenosti.
- Tyto nové zkušenosti přinesly klientům nové chápání emocionality, jelikož těžištěm a také hlavní předností projektu je praktická činnost a interakce s živým zvířetem, nikoli pouze strohé teoretické lekce.<sup>58</sup>
- Bezprostřední zpětná vazba jakožto specifický přínos koně coby interakčního partnera, umožnilo klientům okamžitou kontrolu správnosti a přiměřenosti jejich chování.
- Všem účastníkům se podařilo výrazně rozvinout své vůdcovské schopnosti při kontaktu s koněm.
- Vznikly nové vzorce chování (např. klidné reakce místo hektických nebo použití násilí).

##### **2. při práci ve stájích:**

- Klienti získali nové odborné znalosti a pracovní techniky
- Rozvíjela se schopnost vlastního plánování a samostatného vykonávání práce.

---

<sup>57</sup> Pozitivní změny pozorovány u většiny účastníků – používám tedy jako obecnou charakteristiku.

<sup>58</sup> Již Rousseau, Montessori a Piaget požadovali, aby při učení byly využívány všechny smysly. Práce okolo koní nabízí velmi mnoho podnětů - čichových, zrakových, sluchových, hmatových, ale i chuťových.

- Klienti se učili rozvrhnout si čas tak, aby zvládli veškeré povinnosti v rámci projektu zodpovědně vykonat.
- Klienti se stali svědomitějšími, jelikož teprve odpovědně vykonaná práce byla předpokladem pro zábavnou činnost s koňmi v jezdecké hale. (srov. Kopp and Pollinger, 2010)

## **7.7 KAZUISTIKA Č. 1: CHLAPEC S VÝRAZNOU AGRESIVITOU A NERESPEKTOVÁNÍM AUTORIT (STEINRINNEN)<sup>59</sup>**

### **Diagnóza poruchy:**

- 14 letý chlapec, trpí skrytou agresivitou vůči ostatním, opakovaně vyvolává konfliktní situace a ostatní děti provokuje a popuzuje proti sobě, neváhá použít ani fyzické napadení. V případě, že se cítil přistižen nebo jeho intriky byly veřejně odhaleny, okamžitě přešel do masivního opozičního chování, přičemž byl ochoten použít i fyzického násilí, odmítal uposlechnout jakékoli příkazy a vyhrotil situaci až na maximum.

### **Rodinná situace:**

- Chlapec žije doma s oběma rodiči, kteří jej pravidelně vyzvedávají ze školy.

### **Školní docházka:**

- Kvůli jeho nepřiměřenému chování, nedbání školních povinností a výrazným problémům v interpersonální komunikaci musel bývat pravidelně po dobu tříčtvrtě roku odváděn ze třídy za pomoci fyzického nasazení, jelikož nedbal ani příkazů učitele k opuštění třídy. Fyzická napadání spolužáků byla téměř na denním pořádku. V této době dokonce odmítal navštěvovat svou školu (St. Vincent Schule Regensburg), jelikož dle jeho názoru se jedná o podpůrnou školu a on se necítí být nijak postižený.

### **Ostatní projevy chování:**

- Chlapec se vymykal kontrole pedagogů. Odmítal si připustit jakékoli problémy a vůbec o svých problémech hovořit, a raději za své činy sváděl vinu na všechny ostatní. Při rozhovoru speciálního pedagoga s rodiči vyšlo najevo, že se chlapec ještě příležitostně

---

<sup>59</sup> Osobní informace o klientovi i jeho projevy chování ve škole poskytnul Reinhold Pollinger (speciální pedagog působící v St.Vincent – Schule Regensburg)

v noci pomočuje, protože se neodváží vylézt s postele, přičemž se jeho strach ve tmě ještě dále rozvíjí.

### **Průběh TVKPP:**

➤ Speciální pedagog se rozhodl pro zařazení do projektu s koňmi i přes své obavy z nevladatelnosti chlapce, aby mohl lépe pochopit jeho potřeby i jaké mechanismy na něj působí, aby bylo možné pracovat na jeho nepochopitelném vzorci chování. Chlapec souhlasil se zařazením do projektu, jelikož s nadšením přijal volno z výuky. Musel však přijmout podmínky, že při neposlušnosti bude z projektu okamžitě vyřazen.

➤ Cílem je navázání užšího vztahu speciálního pedagoga s chlapcem prostřednictvím AVK, aby bylo možné s chlapcem dále efektivněji pracovat, zlepšení komunikace vůči pedagogům i ostatním dětem, zmírnění jeho agresivity, zlepšit jeho ochotu konstruktivně spolupracovat s kolektivem, přivést jej k objektivní kritice sebe sama a objektivnímu sebehodnocení.

➤ První lekce: velice rychle vyšlo najevo, že chlapec bojoval se strachem. Neměl odvalu zkoušet jakékoli nové věci, většinu času místo toho trávil tím, že si neustále udržoval svůj image. Chlapci byla přidělena klisna budící svou velikostí respekt, přitom však velice citlivá a ochotná spolupracovat jen při ohleduplném zacházení a jasných signálech, což se zdálo být velice přínosné právě pro tohoto chlapce. Budil při práci s klisnou v jezdecké hale obzvláště pozornost neklidnými a trhavými pohyby, při jakémkoli pohybu klisny reagoval leknutím a úskokem. Patrný byl výrazný strach před klisnou a naprostá neschopnost se prosadit. Kvůli jeho nejednoznačným signálům a celé řadě neřízených neklidných pohybů klisně nevědomky vysílal nespočet signálů, které ji mátl, a při déletrvající snaze číst jeho nejasnou řeč těla se zvýšila i její nervozita, načež pouze zmateně přešlapovala, a klopením uší a výrazným šviháním ocasem dávala najevo svou nevoli. Tímto bylo chlapci neustále připomínáno, že je nutné zklidnit a zpřesnit jeho řeč těla. Na otázku terapeutky: „*Jak bys zareagoval v podobné situaci před silným chlapem, kdybys chtěl, aby Ti ustoupil z cesty*“, chlapec bez váhání odpověděl, že by mu „*dal pěstí*“, ale této klisny se bojí, protože „*je tak velká a hrozně zle se na mě dívá*“. Jeho strach byl dokonce natolik velký, že po umocnění první lekce oznámil, že v činnosti s koňmi pokračovat nechce. Dobrovolným přihlášením k projektu se však zájemce zavázal k poctivému plnění všech povinností, a tak chlapec nakonec sám přislíbil, že účast na projektu nepřeruší.

- Druhá – třetí lekce: chování chlapce se příliš nezměnilo. Ve škole a mimo ni se u něj však mnohem nápadněji než tento strach projevovaly provokace a disociální chování, jeho svéhlavost se zdála být velmi hluboce zakořeněná. Trenéři ze Steinrinnen chlapce dokonce již na počátku projektu popsali slovy: „*Sympaťák to zrovna není*“.
- Čtvrtá lekce: jeho nápadné reakce byly obzvláště výrazné během prvních tří lekcí, v dalších již však došlo k velkému zlepšení. Na začátku bylo nutné na chlapce více naléhat, povzbuzovat ho i přísněji dohlížet na to, aby práci nevzdal, po čtvrté lekci se však jeho přístup, dalo by se říci, obrátil, začal být zjevně snaživý, ohleduplný ke zvířatům, a to nejen ke svému přidělenému koni. Začal pravidelně nosit koním pamlsky, změnil se dokonce jeho způsob oblékání (původně nosil provokativně působící koženou bundu ověšenou řetězy), vůči koním začal projevovat mazlivé a velice trpělivé chování.
- Pátá lekce: Nově byl chlapec na počátku každé lekce v jezdecké hale pro své hyperaktivní chování terapeutky nechán obejít v kroku a následně v klusu několikrát celou halu - jednak se přitom zklidnil a uvolnil přebytečnou energii, která by mohla být pro soustředěnou jemnou práci s koněm rušivá, a zároveň se na svého koně lépe naladil. Ve stáji pracoval již rychleji a neodmlouval. Při práci s klisnou v jezdecké hale již bez větších obtíží zvládal předvést základní cvičení práce ze země (vyslat klisnu na lonži na kruh, zacouvat, rozejít – vše prováděl již plynuleji a reakce byly klidnější).
- Šestá - desátá lekce: chlapec svou práci ve stáji vykonával naprosto zodpovědně a pečlivě. Při práci v hale nepoužíval naprosto žádná agresivní gesta vůči koni, snažil se dokonce minimalizovat používání jakéhokoli tlaku při udělování pobídek a vůči koni byl při práci maximálně ohleduplný a citlivý, místo jeho původních trhavých pohybů bylo možné pozorovat zcela klidné a uvážlivé reakce. Při odjezdu nenasedl do auta, aniž by se šel rozloučit se zvířaty pomazlením. Jeho změny v chování v průběhu projektu byly opravdu výrazné a až překvapivé. V desáté lekci již obratně zvládal samostatnou jízdu v kroku, při práci ze země se s koněm dokázal již poměrně bez problémů dorozumět. Při pravidelných shrnujících rozhovorech v závěru lekce se čím dál více zapojoval do hodnocení ostatních, které bylo poměrně objektivní, při žádosti o slovo se hlásil a nevykřikoval, což bylo dříve na denním pořádku. Sám sebe dokázal ohodnotit již objektivněji.
- Desátá – čtrnáctá lekce: chlapec se zjevně těšil z toho, že může být ve společnosti koní. Svou práci ve stáji vykonával maximálně pečlivě a zcela samostatně. Využíval přestávek, aby se mohl pomazlit s koňmi nebo se psem. Pokud po koni vyžadoval provedení nějakého úkonu, byla z jeho reakcí znatelná veliká trpělivost a ohleduplnost vůči zvířeti. I při práci



v hale koně neustále chválil a hladil, opakovaně dával koni pusu na nos a objímal ho okolo krku, zejm. ve chvílích, kdy to vypadalo, že se na něj nikdo nedíval. Při komunikaci s koněm ze země mu zjevně záleželo na tom, aby se s koněm mohl dorozumět pokud možno za pomoci minimálního tlaku.

### **Hodnocení TVKPP:**

- Časový průběh 28 týdnů (celkem 14 tříhodinových lekcí a úvodní třídenní intenzivní kurz).
- Vztah speciálního pedagoga a chlapce se výrazně zlepšil.
- Došlo i ke zlepšení vztahu k pedagožce ve škole.
- Došlo k navázání spolupráce s chlapcem nejen při činnostech u koní, ale i ve škole.
- Konfliktní situace ve škole už chlapec řeší bez fyzického násilí.
- Jeho verbální vyjadřování již není tolik vulgární a dokonce je ochotný připustit si i hovořit o svých osobních problémech týkajících se jeho strachu a nejistoty.
- Projevuje se jako výrazně citlivější, jeho původní „maska“ se odkryla a nyní již ukazuje i své slabší stránky, na kterých je ochoten pracovat.
- Díky tomu i již přijal školu jako šanci a vytratilo se jeho záškoláctví.
- I přes tento pozitivní vývoj v jeho chování bude i nadále potřebovat v rámci školy výchovnou pomoc, aby bylo jeho případné nápadné chování vůči ostatním pod kontrolou.

## **8 STŘEDISKO PIRUETA V PSYCHIATRICKÉ LÉČEBNĚ HAVLÍČKŮV BROD (DÁLE TAKÉ PL HB)**

### **8.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA**

Středisko Pirueta se v oblasti hiporehabilitace zaměřuje především na TVKPP, která je součástí komplexní psychiatrické péče v Psychiatrické léčebně Havlíčkův Brod.

Co se týče zázemí střediska, má Pirueta k dispozici kvalitní vzdušné boxy, pastevní výběhy, venkovní i krytou jízďárnu, nástupní rampu, a prostory pro klienty i kvalifikovaný hiporehabilitační tým.

### **8.2 CÍLOVÁ SKUPINA**

TVKPP se v převážné většině účastní hospitalizovaní pacienti v PL H. Brod (děti, dospělí, senioři). Indikována je celá řada psychiatrických diagnóz (neurotické poruchy, fobie, deprese, duševní poruchy vyvolané účinkem psychoaktivních látek<sup>60</sup>, mentální retardace, organické duševní poruchy, poruchy nálady, schizofrenie a jiné psychotické poruchy, poruchy osobnosti, sexuální dysfunkce, poruchy chování a emocí u dětí, dětské psychózy, mentální anorexie a bulimie). Jako ambulantní klienti přicházejí na hiporehabilitaci rodiče s dětmi s kombinovanými vadami.

### **8.3 KONĚ PRO TVKPP**

Všichni koně, kteří jsou momentálně využíváni pro hiporehabilitační účely, jsou lehce ovladatelní, nelekaví, ochotní ke spolupráci s klienty. Jsou dobře vycvičení, zdraví, s dobrým charakterem.

S každým koněm je pracováno pravidelně i v době mimo terapie s klienty, aby byli kvalitně jak fyzicky tak i psychicky připraveni. Tato činnost zahrnuje práci ze země, lonžování, práci pod sedlem, jízdu v terénu.

Koně zde v nejsou přetěžováni, denně mají k dispozici velký výběh, kde mají možnost interakce s ostatními koňmi, což je pro jejich psychickou pohodu i vyrovnanost nepostradatelné. Jejich chovatelé se jim snaží zajistit co možná nejpřírozenější podmínky.

---

<sup>60</sup> Sem spadá např. závislost na alkoholu, drogách, ale i gamblerství apod.

Momentálně je ve středisku pro potřeby hiporehabilitace k dispozici osm koní různých plemen; valach, kříženec slezského norika, 2 koně českomoravského belgika, klisna welsh part-bred, miniappaloosa a minishetland. Koně se výrazně liší charakterem, temperamentem i stavbou těla. Takto podrobný výčet zvířat zde uvádím záměrně, aby bylo možné demonstrovat význam různé povahy a temperamentu pro potřeby konkrétních klientů. Díky tomu mohou terapeuti přiřazovat co možná nejvhodnějšího koně ke klientovi na základě konkrétních psychických obtíží, aby pak rehabilitace byla maximálně efektivní.

Odborný tým pracovníků zná dobře každého ze svých koní, ví, jak budou při práci s různými pacienty reagovat. Uvedu dva konkrétní příklady z praxe. Pro pacienty s pomalejší motorikou je zde k dispozici klidná belgická klisna, která se vyznačuje spolehlivostí v práci, vyrovnaným temperamentem, ochotou ke spolupráci a poslušností. Proto je většinou využívána pro práci se seniory. Pro dětskou i dospělou klientelu je používána chladnokrevná klisna křížence norika, která je učenlivá, avšak svěhlařejší, živějšího temperamentu. Od svých klientů vyžaduje důslednost, získání respektu, jinak má tendenci se prosadit a převzít vedení. Snahou terapeutů je nechávat své klienty opakovaně zažívat v interakci s koněm pocit úspěchu, který výrazně zvyšuje motivaci pro další práci. (Škardová a Převorová, 2011, pers. comm.)

Pokud není dítě schopné, např. udržet pozornost či soustředěnost, je mu přiřazen citlivější kůň, který bude reagovat pouze na přesné a jednoznačné signály. Klient zde bude nucen ke klidnému, trpělivému a pozornému vystupování, přičemž se bude muset nepřetržitě soustředit a trpělivě vyčkávat i na nepatrné reakce koně. Takový kůň v případě roztěkanosti klienta velice rychle znervózní a nebude ochoten dále spolupracovat. Práce s ním je potom často nepříjemná a nutí klienta urychleně změnit přístup. Dítě zjistí, že teprve pokud se nejprve samo zklidní a dá zvířeti najevo, že nemusí mít v jeho přítomnosti strach, že jen takto je schopno „ovládat“ cca 600 kilogramů živé váhy.

Toto byl právě případ klisny welsh part-bred, kterou jsem měla možnost pozorovat při práci s dětmi při mé osobní návštěvě střediska. Klisna byla učenlivá, velice temperamentní a pozorná. Od klientů vyžadovala přesnost a důslednost v udělování pomůcek<sup>61</sup> a klidný přístup. Reagovala i na velmi jemné signály, které často děti ani kvůli své neznalosti nebo roztěkanosti nevysílaly záměrně, proto bylo nutné, aby se maximálně zklidnily a soustředily. Při neporozumění klientovým požadavkům rychle znervózněla a začínala být rozrušená. Svou nevoli dávala najevo klopením uší a náznaky (ovšem pouze

---

<sup>61</sup> Udělování (jezdeckých) pomůcek znamená v jezdeckém slangu vysílání signálů (pobídek) koni za účelem se s ním efektivně dorozumět.

náznaky) kousnutí. Tímto však klienty donutila k maximální pečlivosti při udělování pomůcek při vzájemné komunikaci.

Druhým koněm v téže lekci byl valach českomoravského belgika. Svou mohutnou stavbou těla budil respekt už sám o sobě. Přesto měl velice klidnou a vyrovnanou povahu a jelikož byl už na poměrně vysoké úrovni výcviku při práci ze země, jevil se jako trpělivý učitel. Vyžadoval ovšem maximálně přesné signály a důsledné provádění daných úkolů, jinak se klientovi nepodařilo prosadit se (to by však u takového koně nikdy nefungovalo na základě zastrasování a agresivity). Proto je koněm využívaným pro „příliš sebevědomé“ klienty, kteří mají problém s nerespektováním autorit či agresivitou.

#### **8.4 HIPOREHABILITAČNÍ TÝM STŘEDISKA PIRUETA**

Odborný tým střediska Pirueta vede MUDr. Andrea Mašková, psychiatrička a psychoterapeutka. Já měla možnost osobně sledovat při práci s klienty další členy týmu, Ing. Magdu Škardovou, Mgr. Kateřinu Převorovou<sup>62</sup> a Bc. Martinu Mrštinovou, od nichž jsem získala množství cenných poznatků z oboru TVKPP. Všechny jsou držitelkami jezdecké licence a jejich zkušenosti v oboru výcvik i chov koní, kterému se věnují již mnoho let, jsou, dovoluji si říci, na velmi profesionální úrovni. Zároveň jsou zaměstnankyněmi psychiatrické léčebny a pracují zde jako terapeutky TVKPP a zároveň jako cvičitelky koní.<sup>63</sup> Své lekce vedou kvalitně, mají efektivní přístup k práci s koňmi i klienty.

Terapeutický tým se neustále vzdělává. Zkušenosti sbírají jak během vlastní práce ve středisku, tak i z četných hiporehabilitačních či psychologických seminářů, dále např. ze sjezdů pořádaných ČHS. Pravidelně jsou PL HB pořádány i benefiční akce nebo workshopy s hiporehabilitační a psychologickou tematikou.<sup>64</sup>

---

<sup>62</sup> Mgr. Kateřina Převorová navíc získávala terapeutickou praxi ve dvou významných hiporehabilitačních střediscích zaměřujících se na TVKPP a AVK při své roční stáži ve Vídni.

<sup>63</sup> Pro podrobnější informace odkazuji na webové stránky střediska, kde jsou velmi přehledně uspořádány jednak veškerá důležitá fakta o středisku, ale také obecné informace o hipoterapii.

<sup>64</sup> Takovou akcí byl např. workshop na téma „Co nám říkají koně“, konaný v květnu 2011 a uspořádaný pro různé sociální pracovníky, při němž odborný tým psychologů a terapeutů pozoroval tyto účastníky při práci s koňmi ze země. Z jejich projevů a z reakcí koní analyzoval charakterové rysy a způsoby chování těchto osob v běžném životě i v pracovním prostředí. Přitom bylo snahou pomoci jim najít cestu k efektivnějším způsobům chování a komunikace ve společnosti. Uspořádaná akce se setkala s velkým úspěchem (Škardová, 2011, pers. comm.)

## **8.5 FINANCOVÁNÍ STŘEDISKA PIRUETA**

Co se týče finančního zajištění střediska Pirueta, tak náklady spojené s provozem a rozvojem dotuje příspěvková organizace Psychiatrická léčebna Havlíčkův Brod. Další finanční prostředky poskytuje také Nadační fond pro hipoterapii, což je nestátní nezisková organizace působící od roku 1988 a jeho jediným cílem je právě sponzorování hiporehabilitace v PL Havlíčkův Brod. Finance jsou získávány také prostřednictvím grantů. Další sponzory hledá středisko Pirueta mezi firmami, podniky i fyzickými osobami v regionu a mezi farmaceutickými společnostmi. (<http://hipoterapie.crespo.cz/fond.asp> [online])

## **8.6 ORGANIZACE LEKCÍ PRO DĚTSKÉ ODDĚLENÍ**

Každý z koní většinou absolvuje tři lekce TVKPP týdně. Při jedné lekci jsou přítomni dva koně, při počtu čtyř klientů se vždy dva starají o společného koně a během lekce se střídají.

Výhodu tohoto přístupu shledávám v tom, že vždy to z dětí, které právě není v interakci s koněm, má možnost soustředěně pozorovat svého kolegu a v případě, že se něco nedaří, může se mu pokusit poradit, sám přijít na důvod, kde a proč vážne komunikace se zvířetem, zhodnotit, co dělá jeho kolega špatně a co správně, a díky tomu i lépe analyzovat vlastní práci s koněm. Co je ale hlavní, na základě tohoto je podněcován ke komunikaci s ostatními, učí se také kriticky hodnotit své kolegy, oceňovat jejich úspěchy i neúspěchy v rámci terapeutické jednotky.

Protože takováto práce opravdu není snadná a vyžaduje široké znalosti a schopnosti pracovat s vlastním tělem i komplexně a rychle uvažovat a zároveň pohotově reagovat, bývá motivace klientů opravdu vysoká. I z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že člověk v danou chvíli zcela zapomene na veškeré své problémy z běžného života, takže většinou ani dětem s nápadnějšími projevy v chování nezbyvá čas na nějaké nevhodné či drzé poznámky na adresu ostatních.

Dle zkušeností některých terapeutek střediska Pirueta, které se současně s hipoterapií věnují i canisterapii či dalším typům terapií, mívá největší efekt právě hiporehabilitace. Většinou se jí chtějí pacienti účastnit dobrovolně, jsou tedy aktivní, spolupracují s nadšením a jsou při ní mnohem více otevření pro komunikaci a therapy. (Škardová, 2011, pers. comm.)

Lekce TVKPP trvá 105 minut. Dvakrát týdně se pracuje s uzavřenou koedukovanou skupinou čtyř dětí (jedná se o děti školního věku). Lekci vedou dvě terapeutky a vyškolený asistent (zdravotník z daného psychiatrického oddělení z řad středního a pomocného zdravotnického personálu, nebo z řad lékařů a psychologů). Pro skupinu se čtyřmi dětmi jsou vždy k dispozici dva koně, koně jsou vybíráni tak, aby svými vlastnostmi co nejlépe vyhovovaly potřebám konkrétního dítěte či mladistvého.

Jednou týdně dochází koedukovaná skupina šesti dětí (předškolního a mladšího školního věku), kdy lekce trvá 75 minut a děti doprovází pedagog. Hlavní terapeutka dochází na primářské vizity na oddělení. Většinou pacienti absolvují celkem šest lekcí, pouze ambulantní klienti mohou docházet dlouhodobě. (Škardová, 2011, pers. comm.)

Většina docházejících dětí je z dětských domovů, některé děti jsou v léčebně i na několikaměsíčním pobytu, aniž by za tu dobu byly navštíveni rodiči. Téměř všechny místní děti s poruchami chování, které se účastní terapií, pocházejí z problémových rodin, z rodin neúplných nebo jsou v pěstounské péči. Dle Škardové a Převorové (2011, pers. comm.) se prý často stává, že se některé z dětí ani nechce vrátit zpět domů a raději by zůstalo v léčebně.

Lekce pro ambulantní děti trvají 30 - 60 minut, často se jedná o děti s kombinovanými vadami. Bývají doprovázeny rodiči, kteří jsou aktivními účastníky lekce. Většinou se s klienty pracuje skupinově, pouze ve výjimečných případech, pokud to vyžaduje stav pacienta, probíhá lekce individuálně (Převorová a Mrštinová, 2011, pers. comm.)

Pro každého pacienta se sestavuje individuální plán, v němž ošetřující lékař vytyčí terapeutické cíle, na které je třeba se u konkrétního pacienta zaměřit. Jsou stanovovány dle diagnózy a věku. Do těchto plánů pak terapeuti zaznamenávají vlastní průběh terapií a hodnocení. Pro objektivizaci hodnocení se používá posuzovací škála, do níž zaznamenávají terapeuti účinky TVKPP (viz příloha č. 5). Záznamy plánů jsou digitalizovány a každoročně se vypracovávají podrobné statistiky.

## **8.7 PRŮBĚH TERAPIÍ**

V první lekci se klienti seznamují s prostředím stáje a s etologií koní. Postupně se učí základní péči o zvířata; krmení, hřebelcování, čištění kopyt, pomáhají při sedlání a uzdění. Naučí se pojmenovávat jednotlivé části koně i součásti výstroje. Postupně se učí

s koňmi zacházet na jízdárně i v terénu; poznávají práci ze země, vodění koní, lonžování, práci ve volnosti, základy jízdy pod sedlem.

Lekce jsou zahájeny v klubovně, kde klienti získávají nové poznatky o koních, a to formou povídání, prezentace, rozhovorů, videí, poté hrají různé soutěže, hry a kvízy, kde se ověřují jejich znalosti. Celá terapie je vedena formou soutěže týmů, za které sbírají body a na konci jsou vyhodnoceni. Terapeutky kladou důraz na kooperativní chování, na dobrou komunikaci v rámci skupiny a ohleduplnost dětí vůči sobě navzájem. Za sprostá slova jsou jim udělovány záporné body. Jako úvodní motivační video pro děti je jim pouštěn poutavý film o přirozené komunikaci, kde mají možnost zhlédnout, co vše je možné při kvalitním vedení koně dokázat.<sup>65</sup>

Minimálně jedna celá lekce je věnována přirozené komunikaci s koňmi, klienti se učí nejdříve dorozumět se na základě řeči těla s koněm na vodítku ze země, případně v druhé lekci pracují s koněm v kruhové ohradě ve volnosti (v tomto případě se postupuje podle „metody“ Václava Bořánka<sup>66</sup>). Při této práci mají děti jedinečnou možnost vyzkoušet si a pochopit principy chování a myšlení koní, jelikož kůň je na volno, bez ohlávky i vodítka, a klienti s ním tudíž mohou komunikovat pouze prostřednictvím své řeči těla a pohledu. Od klientů to vyžaduje maximální přesnost a srozumitelnost vysílaných signálů ke koni, maximální soustředěnost a používání klidných, rozvážných pohybů, aby koně zbytečně nemátli, jinak se komunikaci navázat nepodaří. Většinou jsou z této práce děti nadšené a snaží se naučit se správně pracovat se svým tělem, protože v tom vidí smysl a jedinou cestu, jak se s koněm moci efektivně dorozumět. Navíc jsou děti silně motivované už jen z toho důvodu, že jsou schopny se naučit ovládat tak mohutné zvíře pouhým pohledem či nepatrnými změnami v postavení těla.

Na koni děti jezdí v sedle nebo s voltážními madly, buď na jízdárně nebo v areálu léčebny. Děti se při ježdění vzájemně vodí, později jezdí i samostatně. Lekce bývají spojené s hrami a soutěžemi (slalom, míčové hry, cvičení v sedle, cvičení na madlech, překonávání různých překážek, tematické hry, vlastní vystoupení na hudbu, apod.)

V závěru každé lekce se stejně jako v úvodu děti i s terapeutkami a přítomnou zdravotní sestrou shromáždí v klubovně a společně hodnotí průběh a výsledky proběhlé terapeutické jednotky. Děti hodnotí vlastní práci, osobní přínos, co je nejvíce bavilo, a snaží se přijít na příčiny toho, co se jim případně nedařilo. Hodnotí ale také práci ostatních dětí.

---

<sup>65</sup> Použito bylo video s Janem Bláhou, jedním s nejznámějších propagátorů přirozené komunikace v ČR.

<sup>66</sup> Bořánek a Krýsová, 2006, Horsemanship - Obě oči [DVD].

V průběhu terapií bylo možno na dětech pozorovat nadšení z práce s koňmi, terapeutky byly po celou dobu velice pozitivně naladěny, často děti povzbuzovaly a chválily za snahu. Spíše se snažily stát v pozadí a radit, případně předvést s koněm a poté nechat děti, ať pracují samostatně a vypomohou si navzájem, nikdy je však netrestaly ani nekritizovaly.

Ing. Magdalena Škardová (2011, pers. comm.) dodává ze zkušeností z terapií, že úspěch z práce s koněm bývá pro dítě takovou motivací, že se opravdu snaží většinou udělat vše proto, aby se s koněm mohlo dorozumět a pokusí se změnit vlastní jednání. Při několikerém opakování takového určitého způsobu chování je tu pak samozřejmě i naděje, že dojde i k trvalejším změnám chování dítěte.

Nadšení z práce s koňmi zřejmě i pozitivně ovlivnilo rychlost učení. Např. během jediné lekce<sup>67</sup> se děti úspěšně zvládly naučit vyslat koně na kruh, zacouvat za pomoci jemného tlaku, zvládly koně bez potíží vést v kroku a klusu v závěru překonat slalom na čas a za body (z důvodu zvýšení motivace). U dvou dětí, které se u svého koně nedokázaly plně prosadit, se během této soutěže mírně projevila momentální nechuť k práci, jelikož se zřejmě vedle svých úspěšnějších kolegů cítily pozadu. Terapeutky jim však věnovaly více času a soustředily se na to, aby děti lekci dokončily úspěšně. Při závěrečném hodnocení v klubovně však již ohodnotily tyto dvě zmíněné děti lekci jako přínosnou a zábavnou, a samy dodaly, že budou muset více pracovat na schopnosti lépe se prosadit.

V závěru lekce všechny zúčastněné děti projevovaly smutek nad tím, že musejí koně opustit, mazlily se s nimi a přemlouvaly terapeutky o možnost delšího pobytu v přítomnosti koní. Toto chování jednoznačně dokládalo pozitivní vztah dětí k činnostem s koňmi.

---

<sup>67</sup> Zde uvádím právě lekci zaměřenou na práci ze země.



## **8.8 KAZUISTIKA Č. 2: DÍVKA S DG. PORUCHA OPOZIČNÍHO VZDORU (PIRUETA, HAVLÍČKŮV BROD)<sup>68</sup>**

### **Diagnóza poruchy:**

➤ 14 letá dívka, od narození plačtivá, vyžadovala pozornost. Psychomotorický vývoj v normě, řeč překotná, do 3 let nesrozumitelná, dívka používá vlastní slova, je hyperaktivní. Má potíže s dodržováním čistoty, dodnes u ní dochází k občasnému nočnímu pomočení.

### **Rodinná situace:**

➤ Rodiče dívky jsou osm let rozvedeni, pacientka žije s matkou a o šest let mladší sestrou otce. Dle otce se jedná o hysterii.

### **Školní docházka:**

➤ Prospěch na ZŠ výborný, nástup na osmileté gymnázium. Dívka se však neučí, a tak nezvládá látku, po roce tedy odchází na doporučení školního psychologa na waldorfskou školu. Po půl roce má problémy s kamarády. Od druhé třídy stanovena diagnóza hyperaktivita, dívka má špatné návyky. Je jí nasazen Chlorprothixen.<sup>69</sup> Lze pozorovat značnou únavu, negativní afekty téměř vymizely, pozitivní však také. Přestala tedy brát léky. Ke zklidnění dochází po změně školy. Na gymnáziu má znovu potíže.

### **Ostatní projevy chování:**

➤ Dívka se vymyká výchovné kontrole matky. Stylizuje se do gotiky, neplní školní povinnosti, je vulgární vůči autoritám, negativistická, vrstevníkům se spíše straní, má jednu kamarádku, se kterou se zná už od první třídy. Vyznává styl EMO; obléká se do černého, chodí se sklopenou hlavou s vlasy přes obličej, kreslí figurky s patkou vlasů přes oko. Tvrdí, že má právo být smutná, dochází u ní k sebepoškozování.

### **Průběh hospitalizace:**

➤ Dívka se od počátku léčby straní ostatních, postává se sklopenou hlavou u zdi, obličej má překrytý vlasy, nikoho nekontaktuje, na výzvu však uposlechla. Je nekonfliktní, negativistická, emočně nestabilní.

---

<sup>68</sup> Kazuistiky poskytla Ing. Magdalena Škardová, hiporehabilitační středisko Havlíčkův Brod, částečně upravil autor.

<sup>69</sup> Chlorprothixen je lékem používaným v psychiatrii. Jedná se o antipsychotikum (neuroleptikum), což je látka schopná při dlouhodobějším podávání potlačovat psychotické symptomy.

- Medikace – Olanzapin<sup>70</sup>. Poté je dívka komunikativnější, ale dysforická<sup>71</sup>.
- Následuje medikace – Fluoxetin<sup>72</sup>. Dívka je komunikativnější, vstřícná, sama sděluje, že se cítí lépe, dovolenka bez problémů.
- Dívka podstupuje komunitní výchovný režim, individuální psychoterapii, TVKPP, muzikoterapii, bazén a pracovní terapie.
- Délka hospitalizace je 6 týdnů.
- Poté propuštěna do péče ambulantního psychiatra.
- Doporučena změna školy.

### **Průběh TVKPP:**

- Po pěti dnech hospitalizace zařazena do skupinové terapie.
- Cílem je zapojení dívky do kolektivu ostatních, jelikož je velmi uzavřená, dále zlepšení komunikace a práce na její emoční labilitě.
- První lekce: Dívka je uzavřená, stojí stranou se sklopenou hlavou, do komunikace se zapojuje pouze po výzvě, přičemž odpovídá krátce, jednoslovně a potichu. Výrazně živě a impulzivně však reaguje na otázky o škole a vztahu s matkou. Při kontaktu s koňmi je patrné mírné emoční oživení.
- Druhá lekce: Dívka se do komunikace stále nezapojuje, nejeví zájem, koně kontaktuje po výzvě, ale jen krátce a nekomunikuje s ním. Je zde patrné napětí, během čištění koně odbíhá, je našťvaná, nechce ke koním chodit. Odmítá pracovat, její chování je pro koně nesrozumitelné. Je od ní však terapeutkou vyžadována odpovědnost vůči klisně, a ta ji vyzývá ke kontaktu. Po 15 minutách čištění dokončuje, plete klisně z hřívky copánek, pomalu začíná spolupracovat, občas se usměje.
- V další lekci probíhá ježdění na koni, práce ze země, ježdění na lonži. Po výzvě se dívka do aktivit zapojuje, zvládá je dobře, je uvolněná. Zpočátku komunikuje velmi málo, tiše, postupně však živěji, je celkově aktivnější a spolupracuje i s ostatními dětmi. Nyní už se projevuje jako snaživá, klisně dokonce přináší k svátku pamlsky a začíná se zajímat o nové informace.

---

<sup>70</sup> Olanzapin patří do stejné skupiny léků jako Chlorprothixen (tj. antipsychotikum, neuroleptikum).

<sup>71</sup> Dysforie je stav úzkosti, rozmrzelosti, subjektivně pociťované nepohody, nepříjemného emocionálního ladění, subdeprese až deprese, opak euforie (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/dysforie> [online]).

<sup>72</sup> Antidepresivum.

**Hodnocení TVKPP:**

- Časový průběh 3 týdny (celkem 6 lekcí).
- Podařilo se zapojit dívku do kolektivu.
- Došlo k navázání spolupráce s dívkou.
- Oživení komunikace.
- Zvýšení sebehodnocení.
- Návčik sociálních dovedností.

**8.9 KAZUISTIKA Č. 3: CHLAPEC S DG. HYPERKINETICKÁ PORUCHA CHOVÁNÍ S VÝRAZNOU AGRESIVITOU (PIRUETA, HAVLÍČKŮV BROD)****Diagnóza poruchy:**

- 10 letý chlapec, který měl již problémy s chováním doma i ve škole, je agresivní. Předán do péče psychiatra pro hyperkinetickou poruchu chování, rodiče léky nepodávali. Od počátku pobytu v DD se špatně adaptuje, je hlučný, vulgární, impulsivní, rozbíjí věci, vyhrožuje, v afektu nezvladatelný.

**Rodinná situace:**

- Rodiče chlapce jsou rozvedeni, matka znovu provdána, otčím ve výkonu trestu. Pobyt chlapcova otce je neznámý. Péče v rodině je nevyhovující. Má pět sourozenců, nyní společně i se setrou v DD, dva mladší sourozenci jsou v kojeneckém ústavu. 18 letý bratr bydlí u babičky.

**Školní docházka:**

- Chlapec navštěvoval ZŠ pro děti s poruchami chování, čtvrtou třídu absolvoval s dobrým prospěchem.

**Průběh hospitalizace:**

- Chlapec zařazen do skupiny menších dětí, je provokativní, konfliktní, nerespektuje autority.
- Poté je přiřazen mezi větší chlapce, zpočátku se k situaci staví odmítavě, poté se stává klidnější, bez výraznějších poruch chování. Nosí brýle.
- Po čtyřech dnech se však jeho chování zhoršilo, je agresivní, konfliktní, vulgární, takže je od dětí oddělen.

- Je mu změněna medikace, načež je po 14 dnech klidnější, vstřícnější, nadšený ze školy, má radost z pochvaly. Je zařazen do TVKPP.
- Chování chlapce se opět zhoršuje, znovu se vyskytuje agresivita, navíc sebepodceňování, je dysforický.
- Na dovolence v DD je jeho chování beze změny, je agresivní vůči sourozencům.
- Je nekritický a bez zábran, napadá personál i děti, takže dochází opět ke změně medikace. Zhruba týden je patrné zlepšení, chlapec je klidnější, více se zapojuje a pomáhá, občas je vznětlivý a ukřičený.

### **Průběh TVKPP:**

- Do skupiny je chlapec zařazen po měsíci hospitalizace.
- Cílem je zmírnění agresivity a zlepšení sebehodnocení.
- První lekce: Chlapec je snaživý a chce se zapojit do činností a navázat kontakt s terapeutkou. V kontaktu s koňmi je nejistý, má před nimi velký respekt. Ke kontaktu s koněm se však opakovaně vrací. Jeho pozornost je velmi slabá a nevybavuje si získané informace.
- Druhá lekce: Chlapec se snaží spolupracovat se všemi zúčastněnými, respektuje pokyny terapeutky, celkově se projevuje jako snaživý. Občas impulzivně reaguje na ostatní děti.
- Třetí lekce: Probíhá ježdění, chlapec se po celou lekci snaží zapojovat a zvládat aktivity správně, má radost z pochvaly a respektuje pokyny, na závěr se však nechá vyprovokovat chlapcem ve skupině.
- Čtvrtá lekce: Na programu je opět ježdění na koni. Chlapec je od počátku neklidný, nepozorný, podrážděný, jeho chování je obtížně usměrnitelné. Nerespektuje pokyny, během ježdění sesedá, sám ke svému jednání dodává, že prý již nemůže vydržet být v klidu. Odchází tedy od koně, na závěr se však do stáje vrací a hladí koně.
- Pátá lekce: Probíhá práce ze země, kde se chlapec snaží u koně správně prosadit a zvládat aktivity. Chce uspět v soutěžích, přičemž se velmi intenzivně raduje (křičí, lehá si na zem). Obtížně koriguje své chování, pozornost je u něj slabá, úkoly je mu nutné vizuálně ukazovat.
- Šestá lekce: Opět je na programu ježdění a soutěž týmů. Zde se projevuje velmi snaživě, chce uspět. Připravil si originální, nápadité a rytmické vystoupení na hudbu. Spolupracuje, je klidnější, na celkovou prohru reaguje přiměřeně. Vítězům podává ruku a má radost z pochvaly. Na závěr získává obrázek koně.

**Hodnocení TVKPP:**

➤ Časový průběh 3 týdny (celkem 6 lekcí).

Podářilo se :

➤ navázat spolupráci

➤ vybudovat motivaci

➤ zvýšit intenzitu koncentrace

➤ zažít pocit úspěchu

➤ zlepšit sebehodnocení

➤ zmírnit agresivitu (slovně agresivní byl pouze vůči dětem, vůči koni či terapeutce však nikdy).

## 9 OBČANSKÉ SDRUŽENÍ RYZÁČEK

### 9.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA

Občanské sdružení Ryzáček je nestátní nezisková organizace, která byla založena dne 2.10.2006. Zabývá se hiporehabilitací dětí i dospělých. Středisko nabízí hipoterapii, preventivní ježdění zdravých osob, naučné programy pro děti, aktivity s využitím koní. Spolupracuje s Českým červeným křížem, je členem České hiporehabilitační společnosti a MAS Mohelnicko<sup>73</sup>.

### 9.2 HIPOREHABILITAČNÍ TÝM

Zkušený tým s předsedkyní sdružení Alenou Fritscherovou má k dispozici pro účely hiporehabilitace čtyři koně různého plemene a povahy; českomoravského belgika, českého teplokrevníka, norického koně a klisnu plemene Pura Raza Española.

### 9.3 PŘÍPRAVA KONÍ PRO HIPOREHABILITACI

Koně jsou kvalitně připravováni a mají vyrovnaný charakter. Pravidelně se s nimi pracuje ze země i pod sedlem, v terénu i na jízdárně. Mají k dispozici velké výběhy. Snahou je udržet koně neustále ve fyzické i psychické kondici. Pro další výcvik koní cvičitelé navštěvují speciální kurzy s tematikou výcviku koní a přirozené komunikace s koňmi, popř. organizuje předsedkyně sdružení Alena Fritscherová kurzy přímo ve středisku.

Vzhledem k tomu, že OS Ryzáček je primárně zaměřeno na hipoterapii a koně i pracovníci jsou zde vzděláváni především k tomuto účelu, není možné se na AVK více zaměřit a pořádat komplexnější projekty, jelikož požadavky na koně pro tyto účely jsou odlišné než pro účely hipoterapie. Dle slov Aleny Fritscherové by se však tento problém vyřešil při navýšení počtu koní, kteří by pak byli primárně využíváni pro potřeby AVK. Nově je však v plánu příprava workshopů věnujících se problematice AVK.

---

<sup>73</sup> Místní akční skupina - sdružuje členy MAS z území mikroregionu Mohelnicko. Cílem MAS Mohelnicka je rozvoj území prostřednictvím získávání finančních prostředků pro podporu projektů realizovaných za účelem posílení ekonomiky regionu, zkvalitnění života obyvatel i zlepšení vzhledu místní krajiny. (<http://www.mas-mohelnicko.estranky.cz/> [online])

#### **9.4 AKTIVITY VE STŘEDISKU**

Členové týmu se neustále dále vzdělávají na seminářích s hiporehabilitační a psychologickou tematikou, zkušenosti sbírají i na sjezdech ČHS. Každým rokem jsou ve středisku organizovány projekty s terapeutickými službami pro občany se zdravotním znevýhodněním, pro děti se špatným sociálním zázemím, děti z dětských domovů, ale i pro zdravé děti se záměrem vytvoření pozitivního vztahu ke zvířatům a přírodě.

#### **9.5 PODMÍNKY STŘEDISKA**

Pro potřeby hiporehabilitace je zde k dispozici venkovní písková jízdárna i krytá hala v blízkosti stájí jsou též chována jiná domácí zvířata, která jsou též využívána pro účely rehabilitace. Areál je zasazen do příjemného přírodního prostředí a prostory okolo stájí jsou velmi upravené.

#### **9.6 PROJEKTY S VYUŽITÍM AVK**

Organice Ryzáček pořádá již druhým rokem tříměsíční program pro děti s poruchami chování z dětských domovů se školou. Skupinka asi šesti dětí přijede celkem dvanáctkrát, vždy na tři hodiny. Mají za úkol obstarat práci okolo domácích zvířat na dvoře a poskytnout koním základní péči; vyčistit stáje, nakrmit, vyčistit srst i kopyta. Poté se s dětmi hrají hry s koňmi a provádějí různá cvičení, se zaměřením na konkrétní problémy daných dětí.

Děti přitom získávají základní informace o chovu, etologii i stavbě těla koní. Pro tento účel se zde využívá např. „hra s nálepkami“, kdy mají děti za úkol přilepit určitou nálepku s popisem jednotlivých částí těla koně na správné místo na koňském těle (příloha č. 9).

Přirozená komunikace s koňmi zde není prováděna tak intenzivně jako v ostatních zmíněných střediscích z důvodu možného negativního ovlivnění koně pro účely hipoterapie. Jako příklad cvičení z práce ze země bych zmínila cviky na zručnost, jako např. provedení koně překážkovou dráhou a slalomem, a to ve všech chodech, přičemž je dbáno na správné ovládnutí koně i na chuť koně s daným dítětem spolupracovat. Cvičitelé koní si u zvířat všímají i takových detailů v mimice a řeči těla, které jim prozradí, s jakou ochotou zvířata spolupracují či zda jim něco vadí, což mívá i určitou vypovídající hodnotu o konkrétním dítěti. Často je takto možné díky koni rozpoznat na dítěti vlastnosti

či určitý momentální náladový stav, které by jinak sami o sobě zůstaly skryty (viz kap. 1.7 Diagnostika poruch chování).

Velice zajímavým cvičením, se kterým jsem se doposud setkala pouze zde v Ryzáčku, využívaným zejména při práci s hyperaktivními dětmi, je cvičení založené na vnímání okolního dění. Dítě sedí po několik minut v hale se zavázanýma očima a okolo něj se volně pohybuje kůň. Úkolem dítěte je tiše, klidně, nehybně sedět (dokud to vydrží) a jen vnímat, co zvíře dělá, jak se pohybuje, popř. jak žvýká seno. Zajímavá bývá změna chování dětí po provedení tohoto cvičení. Děti často po skončení úkolu zůstaly ještě několik dalších minut nehybně a naprosto tiše sedět na lavičce, přičemž nejevily žádné známky neklidu ani původní roztěkanosti. V důsledku tohoto cvičení došlo tedy k okamžitému zklidnění dítěte a výraznému zvýšení jeho vnímavosti vůči okolí.

Alena Fritscherová také uvádí, že u těchto dětí se velmi osvědčilo časté střídání činností, jinak se velice rychle začaly nudit a přestávaly spolupracovat. Vedení personálem musí být vždy důsledné, ale přitom vstřícné. Děti zpravidla lépe reagují, jsou-li výrazněji chváleny za snahu a při úspěšném provedení úkolu. Negativní kritika bývá zpravidla spíše na škodu.

Kromě tohoto tříměsíčního projektu jsou zde dále organizovány dvoudenní pobyty pro děti z dětských domovů a dětských domovů se školou za účelem poznávání práce s koňmi i na hospodářském dvorku.

## **9.7 INOVACE DO BUDOUCNA**

Alena Fritscherová (2011, pers. comm.) uvedla, že snahou při příštích programech bude více se zaměřit na simulační hry, které se např. ve stáji Steinrinnen velice osvědčily k lepšímu pochopení principů komunikace s koňmi a vůbec pro kvalitnější celou další práci dětí s koňmi. Dále též udělování konkrétních úkolů a cílů vždy na počátku každé lekce, a to jak pro konkrétní lekci, tak pro celý program, a stejně tak závěrečné společné hodnocení každé lekce o kvalitě splněných úkolů. Tyto přesné plány a hodnocení se totiž velice osvědčují právě při práci s problémovými dětmi (srov. kap. 7)

Dále se plánuje organizace odborných seminářů s tematikou AVK konaných přímo v OS Ryzáček.



## **10 WORKSHOP „KONĚ, DĚTI A MY“**

### **10.1 OBECNÉ INFORMACE**

Ekocentrum Renata sídlící v Bělé u Jevíčka nedaleko Moravské Třebové uspořádalo ve dnech 19. – 21.8. 2011 workshop, jehož náplní byla mimo jiné problematika dětské agresivity a přirozené komunikace s koňmi. Akce se konala ve vsi Vrážné nedaleko Moravské Třebové (viz. příloha číslo 3).

Mým úkolem bylo vést přednášku na téma „Řešení dětské agresivity za pomoci přirozených metod práce s koňmi“ a následně demonstrovat principy těchto technik v kruhové ohradě s koňmi, kteří do této doby žádnou zkušenost s natural horsemanshipem neměli.

Akce se zúčastnili především rodiče s malými dětmi. O bohatý program se po dobu celého víkendu starali zážitkoví pedagogové i další instruktoři působící v ekocentru a lektorka jezdeckví, která též zapůjčila koně pro demonstraci práce v kruhové ohradě. Hlavním záměrem bylo především rozšíření povědomí o možnostech užívání těchto hiporehabilitačních metod pro další praxi. Za tímto účelem byla tato akce zorganizována.

### **10.2 PRAKTICKÉ PROVEDENÍ**

Po osvětlení základních principů práce s koňmi a dětmi dle přirozených metod a s tím souvisejícího objasnění základních pojmů etologie koní v celovečerní přednášce následovala druhého dne pro ověření praktická demonstrace.

Nejprve byl do kruhové ohrady přiveden kůň, s nímž při přibližně hodinovém předvedení bylo mým úkolem zopakovat a současně prakticky doložit, jak je možné využít přirozené reakce koně pro navázání komunikace a schopnost koně ovládat jen za pomoci téměř neznatelné řeči těla. Pro tento účel byl použit kůň, který doposud takovou práci s člověkem neznal, o to přesvědčivější však bylo ověření funkčnosti metod a logičnosti celé metody. Navíc musely být z tohoto důvodu používány i maximálně přesné a jednoznačné pokyny založené co nejvíce na přirozených principech komunikace koní ve stádě.

Když se mi podařilo s koněm navázat komunikaci a zvíře začalo reagovat již na jemné pokyny, přišli na řadu zájemci z řad instruktorů. Tito neměli též doposud s prací

s koňmi žádné zkušenosti a jejich úkolem bylo úspěšné provedení několika základních cvičení. Prostředkem komunikace měla být pouze správně použitá řeč těla, pouze na začátku byla cvičení prováděna s pomůckami – provazovou ohlávkou, čtyřmetrovým „Parelliho vodítkem“ a tzv. Parelliho mrkvovou hůlkou (bičem).

Mým cílem bylo také, aby cvičící na základě teoretických poznatků z přednášky mohli při praktických cvičeních při interakci s koněm sami dojít k poznatku, proč kůň reaguje v určité situaci na člověka konkrétním způsobem a jak s tím souvisí přístup člověka ke koni i ke svému okolí. Na základě toho si mohli i uvědomit, proč může být taková práce pro děti s poruchou chování tolik přínosná.

V závěru se všem podařilo koně vést dopředu, zacouvat, provést obraty okolo předku i zádě koně a projít s koněm určenou dráhou pouze za pomoci řeči těla bez použití vodítka. Jelikož pro koně i pro cvičící byla taková práce zcela nová, musely být tělem a gesty vysílané signály zcela jednoznačné a přesné. Pro všechny to navíc byla i výborná zkušenost, jak si ověřit vlastní nonverbální komunikační schopnosti a schopnost vést bez použití jakýchkoli donucovacích prostředků či nátlaku.

Velice přínosné byly vlastní postřehy dvou instruktorů, kteří se účastnili praktických cvičení. Jedním z nich byl zážitkový pedagog Mgr. Petr Kubala<sup>74</sup> a druhým Lubomír Huvar<sup>75</sup>, ředitel ekocentra Renata. Tím byly zajímavější postřehy osob, které jednak mají výborné komunikační schopnosti a zároveň se dokáží vžít do určité role (v tomto případě role vůdčího koně).

Nejvíce oba instruktoři vyzdvihovali následující poznatky a pocity (Kubala a Huvar, 2011, pers. comm.):

1. Velice povznášející pocit, že tak mohutné zvíře jako kůň dokáže tak citlivě reagovat na téměř neznatelné signály řeči těla člověka.
2. Radost z toho, že je kůň ochoten člověka následovat bez použití jakýchkoli lan či vodítek, přestože je to zcela odlišná bytost, uvažující narozdíl od člověka jako kořist.
3. Poznatek, že aby kůň člověka ochotně následoval, respektoval a komunikoval s ním, musí mít člověk zcela jasno v tom, co od koně bude požadovat a taky přesně jakým

---

<sup>74</sup> Studoval výchovu v přírodě, přírodní a kulturní vůdcovství a dramatickou a interkulturní komunikaci. Podílel se na přípravě a vedení několika mezinárodních kurzů, zabývá se vzděláváním a tréninkem manažerů, rozvojem komunikačních dovedností a spoluprací v pracovních kolektivech. V zahraničí nasbíral bohaté zkušenosti s pořádáním různorodých osobnostně rozvojových kurzů, spolupracoval například s Outward Bound South Africa, Bradford Woods – Indiana University Outdoor Education Center, apod. (<http://zazitkem.webnode.cz/> [online])

<sup>75</sup> Organizátor četných ekologických aktivit a seminářů pro děti a dospělé v ekocentru Renata.

způsobem to bude dělat, aby mohl dávat koni zcela srozumitelné jednoznačné signály a ten tak nebyl zmatený. Člověk tedy musí být rozhodný a naprosto důsledný.

4. Zdůrazňovaná byla zkušenost používání přesné řeči těla a vůbec práce s vlastním tělem, schopnost ho ovládat a sladit signály (tj. naučit se pracovat s uvolněním, napětím těla, s dechem, používat správná gesta a výraz tváře, pohled očí...)

5. Zkušenost, že není vždy snadné vedle velkého, silného a často i nervózního koně zůstat zcela klidný, sebejistý a přirozený (tj. schopnost zcela ovládat své emoce a být si v každé situaci jist sám sebou)

6. Instruktoři pocítili na vlastním těle, proč může být takováto práce s koněm efektivní pro děti s agresivními reakcemi.

7. Poznání, že samotná zkušenost z činnosti s koněm může být převeditelná i na vlastní práci s dětmi (tj. stejné vlastnosti, jaké člověk musí mít, aby ho kůň následoval a ochotně s ním komunikoval potřebuje i při práci s dětmi).<sup>76</sup>

---

<sup>76</sup> Srov. s projektou Montyho Robertse (viz. kap. 3.4 Přirozený přístup ke koni (natural horsemanship)) pro managery a vedoucí pracovníky v sociální sféře stojí na podobných principech.

## **11 SROVNÁNÍ LEKCÍ A PŘÍSTUPU KE KLIENTŮM PŘI PROJEKTU VE STÁJI STEINRINNEN, STŘEDISKU PIRUETA PL HAVLÍČKŮV BROD A OS RYZÁČEK**

### ➤ **Využívaný typ terapie:**

AVK - OS Ryzáček, Steinrinnen.

TVKPP - Pirueta Havlíčkův Brod.

### ➤ **Práce ve stáji jako součást hiporehabilitace:**

Běžně pouze v OS Ryzáček a stáji Steinrinnen, v níž je navíc nutnou a pevnou součástí projektu a každé terapeutické lekce, která podmiňuje možnost samotné práce v jezdecké hale s koněm. Práce ve stáji zde má svůj pevný řád. Zahrnuje i péči o konkrétního přiděleného koně (čištění těla, nakrmení, napojení, vyklizení boxu, zametení a úklid před boxem).

### ➤ **Práce ze země:**

OS Ryzáček ji využívá nejméně (důvody viz výše). V podstatě se jedná o nesystematický výběr několika základních cviků, na druhou stranu však nabízí speciální jedinečné cviky a soutěže pro děti, které se nevyskytují v ostatních střediscích (v budoucnu má však být celkově práce ze země rozšířena).

Středisko Pirueta využívá práci ze země asi ve dvou lekcích, klienti se učí základním dovednostem přirozené komunikace. Z důvodu nedostatku času však dojde spíše k lepší motivaci klientů ke spolupráci než ke skutečnému hloubkovému pochopení principů komunikace koní, znalosti dětí z této oblasti jsou pak tedy spíše okrajové (při srovnání se stáji Steinrinnen).

Ve Steinrinnen je hlavním záměrem hlubší pochopení principů komunikace koní ve stádě, zručnost v základních dovednostech práce ze země dle přirozených metod a ovládnutí tzv. sedm her Pata Parelliho. Práci ze země je věnována velká část teoretické přípravy v klubovně a přibližně pět lekcí v jezdecké hale je zaměřeno pouze na práci ze země, ostatní lekce jsou poté kombinovány s ježděním na koni.

### ➤ **Práce ze sedla:**

OS Ryzáček nabízí svezení na koni, nikoli však výuku jízdy.

Středisko Pirueta věnuje výuce jízdy několik lekcí, klienti se učí základy na lonži a základy samostatného ovládnutí koně.

Nejvyšší úroveň nabízí stáj Steinrinnen, kde se cíleně zaměřují na propojení znalostí práce ze země i ze sedla a i při jízdě na využití poznatků etologie koní. Ve srovnání s ostatními středisky je zde výuce jízdy na koní věnováno několikanásobně více času.

➤ **Vyjížd'ky do terénu:**

Pouze stáj Steinrinnen – závěrečná lekce věnována celá vyjížd'ce do terénu.

➤ **Hipologické znalosti:**

Základní znalosti o potřebách i chování koní ve všech třech střediscích, nejvíce ve Steinrinnen, kde navíc kromě samostatných lekcí v klubovně jsou poznatky cíleně prohlubovány i při interakci s koněm v boxu a v jezdecké hale. Pirueta nabízí navíc teoretické soutěže a kvízy. OS Ryzáček nabízí zcela ojedinělé a zajímavé soutěže pro rozšiřování znalostí (např. popisování koně pomocí nálepek, viz kap. 9.6 Projekty s využitím AVK).

➤ **Organizace lekce:**

Úvodní a závěrečná společná část v klubovně o plánování a plnění dílčích cílů pro konkrétní lekci, dále určitá plánovaná náplň každé lekce, organizace náplní všech lekcí pro konkrétního klienta – nejpropracovanější ve Steinrinnen, velmi dobré i v Havlíčkově Brodě, méně v OS Ryzáček.

➤ **Pravidelná péče o přiděleného koně:**

Nabízí pouze stáj Steinrinnen.

➤ **Fotodokumentace či videodokumentace za účelem sebereflexe klientů:**

Pouze ve stáji Steinrinnen.

➤ **Časové rozložení terapií:**

Stáj Steinrinnen nabízí jedenkrát ročně program se 14 tříhodinovými lekcemi v časovém odstupu dvou týdnů.

Středisko Pirueta nabízí celoročně různé terapeutické programy pro své klienty, většinou však terapie TVKPP probíhají celkem v šesti lekcích po 105 minutách dvakrát týdně.

OS Ryzáček nabízí různé programy, od jednorázových půldenních akcí přes dvoudenní intenzivní programy po tříměsíční program pro děti s poruchami chování probíhající vždy jedno odpoledne po dvou týdnech.

Je samozřejmě nemožné adekvátně srovnat tři naprosto rozdílná střediska s odlišnými možnostmi (např. co se týče časových možností – ve Steinrinnen je k dispozici

více než dvojnásobek času pro lekce jedné skupiny klientů) nebo částečně rozdílnými požadavky (OS Ryzáček zaměřený prioritně na hipoterapie, kde je AVK doposud provozováno v menší míře oproti ostatním střediskům, která jsou zaměřena speciálně na psychoterapie s koňmi). Přesto díky srovnání veškerých hledisek je možné říci, že „Pferdeprojekt“ ve Steinrinnen je zcela ojedinělý svou komplexitou a je výrazně propracovanější. Mohu říci, že jsem se doposud u nás s žádným podobným projektem dosahující této úrovně nesetkala.

Z pozorování průběhu lekcí je však vidět, že ačkoli AVK i TVKPP jsou odlišné sekce hiporehabilitace, není odlišné použití metod pravidlem (vyjímaje rozdílů v zastoupení personálu). Rozdíly v konkrétní práci s koňmi a klienty tedy vznikají spíše z důvodu preference určitého přístupu místními terapeuty.

Bohužel pro pozitivní změny v chování či psychických vlastnostech klientů trvalejšího rázu by bylo nutné výrazně navýšit počet lekcí. Tento fakt jednoznačně potvrzují zaměstnanci všech českých středisek hiporehabilitace i tým ze Steinrinnen. Je těžké určit, jaká dotace hodin pro průběh terapií by byla ideální, bohužel však zejména z důvodu nedostatku finančních prostředků nebývá zatím navýšení možné. Doufám však, že v budoucnu bude možné na základě většího počtu studií potvrzujících velkou efektivitu tohoto typu animoterapie užívání AVK i TVKPP rozšířit.

## IV ZÁVĚR

V předložené diplomové práci přibližuji principy reedukace poruch chování dětí a mladistvých prostřednictvím řízené intervence s koňmi. Cílem bylo ověřit, zda je možné za pomoci vhodné aplikace hiporehabilitačních aktivit pozitivně ovlivnit nebo změnit nevhodně vytvořený vzorec chování u těchto klientů.

Pro tento účel jsem si vybrala tři velice kvalitní střediska využívající AVK a TVKPP pro reedukaci poruch chování dětí a mladistvých, z nichž dvě byla v ČR (středisko Pirueta PL Havlíčkův Brod a OS Ryzáček ve Vyšehorkách u Mohelnice) a jedno v Německu (stáj Steinrinnen), přičemž každé z nich používá jiné metody. A mým záměrem zde bylo právě i srovnání odlišných praktik v různých střediscích i zcela různých oblastech.

Jelikož ohlasy z projektu v německém Steinrinnen, který zde probíhá již několik let, byly nemalé a výsledky nepřehlédnutelné, rozhodla jsem se ve své práci nejen přiblížit principy, na kterých tento projekt stojí, jeho samotné provedení a stejně tak na přiložené případové studii konkrétně doložit efektivitu této práce s koňmi, ale zároveň i srovnat situaci v České republice a na jaké úrovni probíhají podobné činnosti zde. Díky přímé účasti při terapiích a četným rozhovorům s terapeuty a jezdeckými instruktory všech navštívených středisek, stejně jako s některými samotnými klienty, jsem měla možnost pochopit hlouběji působení hiporehabilitace na klienty.

Pro hlubší náhled do problematiky jsem se neobešla bez vysvětlení základních pojmů z oblasti poruch chování dětí a mladistvých a z oboru hiporehabilitace a souvisejících oblastí hipologie – zejména etologie koní. Jelikož všechna mnou navštívená střediska při lekcích AVK či TVKPP v nezanedbatelné míře využívala pro intervenci tzv. přirozenou komunikaci s koňmi (natural horsemanship), která stojí právě na důkladných znalostech etologie a psychologie koní, soustředila jsem se ve své práci na osvětlení této problematiky a jejímu vztahu k poruchám chování. Intenzita využívání přirozených metod pro terapie s klienty se u různých středisek lišila – od jejich téměř nepřetržitého praktikování, kde práce s problémovými a agresivními dětmi funguje výhradně na principech přirozené komunikace s koňmi (např. ve Steinrinnen), až po okrajové využívání (např. OS Ryzáček). Přesto se ve všech střediscích shodují v tom, že efektivita práce s klienty na základě tohoto přirozeného přístupu ke koním je nesmírná.

Pro doložení pozitivního působení koně na člověka jsem do své diplomové práce zahrнула i workshop „Koně, děti a my“ pořádaný nedaleko Moravské Třebové ekocentrem

Renata, na němž jsem též osobně spolupracovala. Jeho cílem bylo rozšíření povědomí o možnostech využívání metod přirozené komunikace člověka a koně při práci s dětmi a jako pomoc při řešení dětské agresivity, a ověření efektivity těchto metod pro eventuelní nastartování následných komplexnějších programů. Míru efektivity si instruktoři působící v ekocentru ověřili i díky možnosti vyzkoušet si tuto práci s koňmi sami na sobě. O významném pozitivním působení se shodli všichni zúčastnění.

Kůň je významným pomocníkem nejen při řešení poruch chování u dětí a mladistvých. Léčba prostřednictvím koně je komplexní, jelikož působí jak na fyzickou, tak psychickou i sociální stránku osobnosti. Díky jeho specifickým vlastnostem dochází při správně vedené hiporehabilitaci k významnému ovlivnění psychiky člověka. Činnost s koňmi pozitivně ovlivňuje nejen chování, ale i vnímání okolí a sebe sama. Napomáhá snížit agresivitu i odbourat strach, nedůvěru a snížit úzkost, pomáhá tlumit hyperaktivitu, zlepšit schopnosti kooperace a komunikace, podporuje intelektové funkce, zlepšuje schopnost trpělivosti a pocit odpovědnosti a samostatnosti, rozvíjí správné sebevědomí a sebehodnocení a dokonce upravuje emotivitu. Práce s koněm dokáže celkově zaktivizovat klienta a zlepšit kvalitu jeho života.

Na druhou stranu však není zcela jednoduché určovat míru a dalekosáhlost účinků hiporehabilitace na klienta. Na jeho celkovém psychickém stavu se totiž podílí velké množství činitelů, dokonce i jeho momentální nálada či fyzický stav. Navíc nebývá možné dlouhodoběji sledovat klienty i po ukončení hiporehabilitačního programu, a tudíž zjistit, zda se po nějaké době opět nevrátily jejich původní vzorce chování a pokud ano, tak po jaké době a v jaké míře. Na základě vlastního pozorování během terapií však mohu jednoznačně potvrdit, že hiporehabilitace má na děti a mladistvé s poruchou chování velmi pozitivní vliv.

V závěru práce srovnávám průběh lekcí v navštívených střediscích a jejich celkovou úroveň. Ač každé středisko disponuje jinými podmínkami a možnostmi i časovou dotací a je tedy velice obtížné je navzájem srovnávat. Přesto bych zde ráda uvedla, že jsem se v České republice doposud nesečkala s takovou úrovní práce s klienty srovnatelnou s projektem ve Steinrinnen. Středisko Pirueta PL Havlíčkův Brod i OS Ryzáček poskytují vysoce kvalitní služby a pracují na profesionální úrovni. Co se však týče komplexity lekcí se skupinou klientů, vyzdvihla bych projekt ve Steinrinnen. Na druhé straně je však důležité zmínit, že ač je v rámci tohoto projektu snahou maximálně individualizovat přístup ke každému klientovi po dobu cca 28 týdnů (což je výrazně delší doba poskytnutá jednomu klientovi než v kterémkoli mnou



navštíveném českém středisku), projekt zde probíhá pouze jednou ročně, takže celkový počet účastníků je bohužel téměř mizivý ve srovnání s ostatními středisky, kde probíhají hiporehabilitační lekce intenzivně během celého roku.

Ve všech třech střediscích se shodují na faktu, že aby mohly být lekce opravdu efektivní s trvalejším vlivem na klienty, bylo by potřeba mnohem více lekcí, než mají střediska k dispozici. Bohužel nejsou u nás zatím dostatečně dobré podmínky, a to zejména ty finanční, aby bylo možné navýšit počet lekcí a zlepšit možnosti dalšího vzdělávání pro terapeutky i jezdecké instruktory. Další studie v této oblasti považuji za velice důležité, aby bylo možné vědecky dále dokládat efektivitu tohoto typu animoterapie, díky čemuž by jí v budoucnu mohlo být věnováno více pozornosti i finančních prostředků.

Zejména pro předběžný požadavek o překlad mé práce jakožto knižní publikace do německého jazyka a napsání článku o situaci hiporehabilitačních aktivit v České republice pro účely St. Vincent-centra v Regensburgu na mě byly od počátku psaní této práce kladeny zvýšené nároky. Pro hlubší studium problematiky a k větší aktivitě na poli hiporehabilitačních aktivit s klienty s poruchami chování mě zároveň motivovala i spolupráce na workshopu ekocentra Renata s tematikou dětské agresivity a hiporehabilitace, a také dodatečné konzultace v českých střediscích o práci s koňmi a dětmi využívané v Německu, a to zejména pro účely rozšíření okruhu znalostí, popř. vylepšení vlastních strategií a metod. I z tohoto důvodu však pevně věřím, že předkládaná práce nebude přínosem jen mně osobně, díky získání spousty nových zkušeností a znalostí, jelikož bych se ráda této problematice v budoucnu věnovala i profesně, ale i širší veřejnosti zájmově zaměřené na oblast hiporehabilitace. A doufám také v to, že má práce přispěje k optimističtějšímu nahlížení na smysl takového přístupu ke klientům s poruchami chování.

*„Jezdectví je hledání krásy, rovnosti a pravdy.“*

*Nuno Oliveira*

## V SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- ADD - porucha pozornosti (attention deficit disorder)  
ADHD - porucha pozornosti provázená hyperaktivitou (attention deficit hyperactivity disorder)  
a kol. - a kolektiv  
atd. - a tak dále  
AVK - aktivity s využitím koní  
č. - číslo  
ČHS - Česká hiporehabilitační společnost  
DD - dětský domov  
Dg. i dg. – diagnóza  
HB - Havlíčkův Brod  
HT - hipoterapie  
JK - jezdecký klub  
LPPJ - léčebné pedagogicko-psychologické ježdění  
např. - například  
NH - natural horsemanship  
OS - občanské sdružení  
pers. comm. - osobní sdělení  
PL - psychiatrická léčebna  
PNH - Parelli Natural Horsemanship  
pozn. - poznámka  
spol. - společnost  
srov. - srovnej  
TVKPP - terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků  
tzn. - to znamená  
tzv. - tak zvaný

## VI SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

### LITERATURA:

1. ATKINSON, R. L. et al. *Psychologie*. Přeložili E. Herman, M. Petržela, D. Břejlová. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2003. 751 s. ISBN 80-7178-640-3.
2. BEDRNOVÁ, E. a kol. *Duševní hygiena a sebeřízení pro vysokoškoláky a mladé managery*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. 157 s. ISBN 80-7168-681-6.
3. BIRD, J. *Natural Horsemanship in Haltung und Pflege*. 1. vyd. Mürlenbach: Kynos Verlag, 2002. 208 s. ISBN 3-933228-48-4.
4. BLAKE, H. N. *Jak mluvit s koňmi*. Přeložila H. Komrsková. 1. vyd. Praha: Pragma, 2005. 160 s. ISBN 80-7205-200-4.
5. BOŘÁNEK, V. *Horsemanship. Přírozené jezdeckví*. 2. vyd. Aš: Harmony, 2006. 91 s. ISBN 80903484-7
6. BOŘÁNEK, V., KRÝSOVÁ, B. *Horsemanship: Obě oči* [DVD]. Režie O. Zalabák. Oldřiš: Harmony, 2006. 90 min.
7. BRANNAMAN, B., REYNOLDS, W. *Za hlasem ztracených koní: životní příběh jednoho z nejznámějších amerických horsemanů*. Přeložila B. Krýsová. 1. vyd. Oldřiš: Harmony, 2007. 165 s. ISBN 978-80-903484-3-1.
8. DURUTTYA, M. *Velká etologie koní*. 2. přeprac. a rozšíř. vyd. Košice-Praha: Hipodur, 2005. 583 s. ISBN 80-239-5088-6.
9. DUŠEK, J. a kol. *Chov koní*. 2. vyd. Praha: Brázda, 2007. 432 s. ISBN 80-209-0352-6.
10. EDWARDS, E. H. *Obrazová encyklopedie koní*. Přeložila H. Kholová. 2. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství - Cesty, 2005. 340 s. ISBN 80-7181-192-0.
11. FILIPEC, J. a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 1994. 648 s. ISBN 80-200-0493-9.
12. FRAŇKOVÁ, S., KLEIN, Z. *Úvod do etologie člověka*. 1. vyd. Praha: HZ Systém, 1997. 193 s. ISBN 80-86009-15-7.
13. GÁL, F. a kol. *Násilí*. 1. vyd. Praha: Egem, 1994. 145 s. ISBN 80-85395-41-X.
14. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2010. 800 s. ISBN 978-80-7367-686-5.
15. HEMPFLING, K. F. *Mit Pferden tanzen: Versammeltes Reiten am losen Zügel. Vertraute Harmonie von Anfang an*. 2. Aufl. Stuttgart: Franckh-Kosmos Verl., 2001. 204 s. ISBN 80-209-0351-8.

16. HEMPFLING, K. F. *Poznej svého koně: od prvního setkání až k celoživotnímu přátelství*. Přeložila Z. Fráterová. 1. vyd. Praha: Brázda, 2004. 204 s. ISBN 80-209-0330-5.
17. HERMSEN, J. *Encyklopedie koní*. 1. vyd. Praha: Rebo, 1998. Přeložila K. Hlavová. 312 s. ISBN 80-85815-86-9.
18. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K. *Hipoterapie: Léčba pomocí koně*. 2. vyd. Ostrava: Montanex, 2005. 293 s. ISBN 80-7225-190-2.
19. HUNT, R. *V harmonii s koněm: hloubková studie vztahu koně a člověka*. Přeložila B. Bořánková. 1. vyd. Oldřiš: Harmony, 2008. 64 s. ISBN 978-80-903484-4-8.
20. IRWIN, CH. *Jízda na vlně, aneb co mě naučili koně*. Přeložil L. Nagy. 1. vyd. Praha: Rybka, 2004. 168 s. ISBN 80-86182-82-7.
21. KOPP, H. U. Ganzheitliche pädagogische Ansätze in der Ausbildung von Pferden. Anmerkungen zur Beziehung zwischen Ausbilder und Pferd beim Einsatz der Methode Natural Horsemanship. In *Integralpädagogik: Wahrnehmungen im lernenden Leben*. Müller, T., Girg, R. 1. Aufl. Regensburg: S. Roderer Verlag, 2007. 270 s. ISBN 3897835932. S. 193 – 203.
22. KOPP, H. U., POLLINGER, R. Pädagogische Erfahrungen beim Dialog mit dem Pferd. Tiergestützte Intervention mit Pferden: können verhaltensauffällige Jugendliche in praktischer Kommunikation mit Pferden auf der Basis von Körpersprache ihr gewohntes gewaltbereites Handeln beenden?. *Jugendhilfe*. April 2010. Verlag Luchterhand 48. Jahrgang, Heft 2, S. 82 - 95.
23. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak přežít vztek, zlost a agresi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004. 156 s. ISBN 80-247-0818-3.
24. LEWIS, D. *Tajná řeč těla*. Přeložil J. Rezek. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1998. 229 s. ISBN 80-7187-151-6.
25. LORENZ, K. *Osm smrtelných hříchů*. Přeložil P. Příhoda. 2. vyd. Praha: Academia, 2000. 94 s. ISBN 80-200-0842-X.
26. LYONS, J., BROWNING, S. *Výcvik koně: Systém malých kroků Johna Lyonse*. Přeložila D. Burdová. 1. vyd. Neveklov: JK Amigo, 2001. 179 s. ISBN 80-238-7545-0.
27. NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003. 507 s. ISBN 80-200-0993-0.

28. NERANDŽIČ, Z. *Animoterapie: aneb Jak nás zvířata umí léčit*. 1.vyd. Praha: Albatros, 2006. 159 s. ISBN 80-00-01809-8.
29. OPGEN-RHEIN, C. *Pferdegestützte Therapie bei psychischen Erkrankungen*. 1. vyd. Stuttgart: Schattauer GmbH, Verlag für Medizin und Naturwissenschaften, 2011. 188 s. ISBN 978-3-7945-2755-7.
30. *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích*. 1. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství - Cesty, 2003. ISBN 80-7181-959-X.
31. PARELLI, P., KADASH, K. *Natural horse-man-ship*. Colorado Springs: Western Horseman, 1993. 223 s. ISBN 0911647279.
32. PRAŠKO, J. a kol. *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 359 s. ISBN 80-7178-737-X.
33. PROTHMANN, A. *Tiergestützte Kinderpsychotherapie. Theorie und Praxis der Tiergestützten Psychotherapie bei Kindern und Jugendlichen*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2007. 278 stran. ISBN 3631552939.
34. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. akt. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
35. RASHID M. *Horses never lie: the heart of passive leadership*. Boulder: Johnson Books, 2000. 169 s. ISBN: 1555662498.
36. ROBERTS, M. *Horse sense for people: using the gentle wisdom of the join-up technique to enrich our relationships at home and at work*. 1st American ed. New York: Viking, 2001. 220 s. ISBN: 0670899755.
37. ROBERTS, M. *Můž, který naslouchá koním*. Přeložil I. Šmoldas. Praha: Knižní klub, 1999. 288 s. ISBN 80-7176-877-4.
38. STOFFL, R. *Mit Pferden erziehen*. Köln, 2003. 292 s. Inaugural-Dissertation der Erziehungswissenschaftlichen Fakultät der Universität zu Köln. Begutachtet wurde die Dissertation von Herrn Professor Dr. Wolf-Rüdiger Minsel und Herrn Professor Dr. Johannes Wickert.
39. ŠEBEK, M. *Neklidné děti a jejich výchova*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990. 128 s. ISBN 80-04-23643-X.
40. ŠVEC, V., HRBÁČKOVÁ, K. *Průvodce metodologií pedagogického výzkumu: pracovní sešit*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně : Academia centrum, 2007. 129 s. ISBN 978-80-7318-547-3.

41. TELLINGTON-JONESOVÁ, L. PABELOVÁ, A. PABEL, H. *Jezdecká škola Lindy Tellington-Jonesové*. Přeložila J. Doubravová. 1. vyd. Praha: Brázda, 2000. 117 s. ISBN 80-209-0288-0.
42. TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Přeložila D. Tomková. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 198 s. ISBN 80-7178-503-2.
43. VELEMÍNSKÝ, M. a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN 978-80-7322-109-6.
44. VESELOVSKÝ, Z. *Etologie. Biologie chování živočichů*. Praha: Academia. 2005. 480 s. ISBN: 80-200-1331-8.
45. VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 94 s. ISBN 80-210-3532-3.
46. XENOFON. *Cyropaedia: The Education Of Cyrus* [online]. Stawell, F. M., Transl. Henry Graham Dakyns. Rel. February 2000 [cit. 2011-9-15]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/dirs/2/0/8/2085/2085.txt>.

#### **INTERNETOVÉ ZDROJE:**

47. BRANDT, N. *Prisoners Teach Wild Nevada Mustangs How to Cope With Captivity* [online]. 19. 5. 2009 [cit. 2011-4-2]. Dostupné z: <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aZFE10o4t5ak>.
48. CASKOVÁ, V. *Léčba koňmi 33: Požadavky na hiporehabilitační koně v ČR. Léčba koňmi* [online]. 6.12.2010 [cit. 2011-9-2]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-33-pozadavky-na-hiporehabilitacni-kone-v-cr>. ISSN: 1213-0737.
49. CKP - CHRPA-Centrum přípravy koní pro hiporehabilitaci [online]. 2009 [cit. 2011-7-4]. Dostupné z: [http://www.cpkchrpa.cz/viewpage.php?page\\_id=1](http://www.cpkchrpa.cz/viewpage.php?page_id=1).
50. ČERNÁ RYNEŠOVÁ, P. *Stimulační cvičení v PPK* [online]. 16.6.2011 [cit. 2011-7-4]. Dostupné z: <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/sekce/1/93-stimulani-cvieni-v-tvkpp>.
51. *Česká hiporehabilitační společnost* [online]. 2009 [cit. 2011-5-5]. Dostupné z: <http://chs.unas.cz>.
52. *Deutsches Kuratorium für Therapeutisches Reiten e. V.* [online]. [cit. 2011-9-10]. Dostupné z: <http://dkthr.de>.

53. *Epona–hiporehabilitace* [online]. 2011 [cit. 2011-7-3]. Dostupné z: <http://www.epona.hipoterapie.cz/>.
54. GENOIST, H. *The Mustang Project* [online]. 2006 [cit. 2011-5-2]. Dostupné z: [http://www.horsewhisperer.com/mustang\\_project.html](http://www.horsewhisperer.com/mustang_project.html).
55. GOŠOVÁ, V. *Léčebné pedagogicko psychologické ježdění (LPPJ)* [online]. 18. 4. 2011 [cit. 2011-3-15]. Dostupné z: [http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky\\_lexikon/L/Léčebné\\_pedagogicko\\_psychologické\\_ježdění\\_\(LPPJ\)](http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/L/Léčebné_pedagogicko_psychologické_ježdění_(LPPJ)).
56. *Hiporehabilitační středisko Bohnice* [online]. 2011 [cit. 2011-7-4]. Dostupné z: <http://cshipo.wz.cz/>.
57. *Hipoterapeutické aktivity/Psychiatrická léčebna Jihlava* [online]. 2011 [cit. 2011-7-5]. Dostupné z: <http://www.plj.cz/hipoterapeuticke-aktivity/>.
58. *Hipoterapie PIRUETA – Nadační fond pro hipoterapii* [online]. 2011 [2011-8-2]. Dostupné z: <http://hipoterapie.crespo.cz/fond.asp>.
59. HISSEN, D. J. „*Von Männern und Mustangs*“ [online]. [cit. 2011-4-5]. Dostupné z: [http://www.geo.de/components/GEO/static/geo\\_tv/2006/08/mustangs.pdf](http://www.geo.de/components/GEO/static/geo_tv/2006/08/mustangs.pdf).
60. HORSKÁ, Y. *PPK - terapeutické možnosti v praxi* [online]. 16.6.2011 [cit. 2011-10-3]. Dostupné z: <http://www.hiporehabilitace-cr.cz/index.php/sekce/1/95-tvkpp-terapeuticke-monosti-v-praxi->.
61. *Kinderzentrum St. Vincent* [online]. [cit. 2011-8-10]. Dostupné z: <http://www.vincent-regensburg.de>.
62. *Kinderzentrum St. Vincent* [online]. [cit. 2011-8-10]. Dostupné z: <http://www.vincent-regensburg.de/frame.htm>.
63. KOHOUTEK, R. *Dysforie – ABZ.cz: slovník cizích slov* [online]. 2006 [cit. 2011-8-3]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/dysforie>.
64. KUBALA, P. *Zážitkem a Přírodou: semináře zážitkové pedagogiky a přírodní výchovy* [online]. 2009 [cit. 2011-11-2]. Dostupné z: <http://zazitkem.webnode.cz/o-nas/>.
65. LANTELME, V. *Léčba koňmi 31: Hiporehabilitační středisko. Léčba koňmi* [online]. 5.4.2010 [cit. 2011-9-3]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-31-hiporehabilitacni-stredisko>. ISSN: 1213-0737.

66. LANTELME, V., SMÍČKOVÁ, Š. Léčba koňmi: 2. Rozvoj hiporehabilitace ve světě. *Léčba koňmi* [online]. 11.6.2009 [2011-6-18]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-2-rozvoj-hiporehabilitace-ve-svete>. ISSN: 1213-0737.
67. LANTELME, V. *Oficiální slovník ČHS 03\_2009.pdf* [online]. 19. 1. 2010 [cit. 2011-4-20]. Dostupné z: <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/remository?func=startdown&id=132>.
68. LAUGHLIN, M. *Wyoming Honor Farm Inmate/Wild-Horse Program* [online]. 15. 11. 2011 [cit. 2011-11-18]. Dostupné z: <http://www.cowboyshowcase.com/honorfarm.htm>.
69. MAS Mohelnicko, o. s. [online]. 2011 [2011-11.15]. Dostupné z: <http://www.mas-mohelnicko.estranky.cz/>.
70. MAŠKOVÁ, M. *Co je hiporehabilitace* [online]. 2011 [cit. 2011-10-3]. Dostupné z: <http://hipoterapie.cresco.cz/hipo.asp?idmenu=3>.
71. MAŠKOVÁ, M. *O co jde při PPK?* [online]. 16.6.2011 [cit. 2011-10-3]. Dostupné z: <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/sekce/1/92-o-co-jde-pi-tvkpp>.
72. MAŠKOVÁ, M. *Psychoterapie pomocí koní* [online]. 16.6.2011 [cit. 2011-10-3]. Dostupné z: <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/sekce/1/71-terapie-s-vyuitim-koni-pomoci-psychologickych-prostedk->.
73. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2006 [cit. 2011-5-8]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz>.
74. *Občanské sdružení Ryzáček* [online]. [cit. 2011-8-2]. Dostupné z: <http://www.ryzacek.com/>.
75. *OS Bonanza/Drž se na uzdě!/O projektu* [online]. 2009 [cit. 2011-8-9]. Dostupné z: [http://www.osbonanza.cz/o\\_programu.html](http://www.osbonanza.cz/o_programu.html).
76. *OS Svítání -O nás* [online]. 2011 [cit. 2011-7-3]. Dostupné z: <http://www.os-svitani.cz/>.
77. PITÁLKOVÁ, E. *Seznam hiporehabilitačních zařízení* [online]. [cit. 2011-9-15]. Dostupné z: <http://hiporehabilitace.unas.cz/kraj.php?kraj=CR>.
78. *Pferde und Reiten auf dem Pferdehof Steinrinnen bei Regensburg* [online]. 2011 [cit. 2010-12-10]. Dostupné z: <http://www.pferdesprache.de/>.
79. *Psychiatrická léčebna Kosmonosy* [online]. 2011 [cit. 2011-7-4]. Dostupné z: <http://www.plkosmonosy.cz/terapieod.html>.
80. *Sdružení „Piafa“ Vyškov* [online]. [cit. 2011-8-10]. Dostupné z: <http://www.piafa.cz>.



81. *Společnost Renata – občanské sdružení* [online]. 2009 [cit. 2011-9-15]. Dostupné z: <http://www.renatanet.cz/>.
82. *State of Wyoming - Department of corrections* [online]. 2008 [cit. 2011-3-1]. Dostupné z: <http://doc.state.wy.us/wildhorse/HorseHistory.html>.
83. *Von Männern und Mustangs – 360° - GEO Reportage auf Arte – GEO.de* [online]. 11.4.2010 [cit. 2011-5-2]. Dostupné z: [http://www.geo.de/GEO/kultur/geo\\_tv/51157.html](http://www.geo.de/GEO/kultur/geo_tv/51157.html).
84. *Wild Horse Redemption Doc Zone / CBC-TV* [online]. 2011 [cit. 2011-4-5]. Dostupné z: <http://www.cbc.ca/documentaries/doczone/2009/wildhorseredemption/>.
85. *Zpráva o činnosti v oblasti prevence kriminality v roce 2008* [online]. 2011 [cit. 2011-7-5]. Dostupné z: <http://www.svitavy.cz/pkb/projekty/2008.htm>.

#### **OSOBNÍ KOMUNIKACE:**

FRITSCHEROVÁ, A. 2011, pers. comm., 2. – 3. srpna

HUVAR, L. 2011, pers. comm., 20. – 21. srpna

KOPP, H. U. 2010, 2011, pers. comm.

KOPP, K. 2010, 2011, pers. comm.

KUBALA, P. 2011, pers. comm., 20. – 21. srpna

MRŠTINOVÁ, M. 2011, pers. comm., 15. srpna

POLLINGER, R. 2011, pers. comm.

PŘEVOROVÁ, K. 2011, pers. comm., 20. dubna, 15. srpna

ŠKARDOVÁ, M. 2011, pers. comm., 20. dubna, 15. srpna

## VII SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Rozdělení hiporehabilitace. Převzato z OS Ryzáček (<http://www.ryzacek.com/> [online]).
- Příloha č. 2: Model trojúhelníku; terapeutův postoj v roli instruktora umožňuje dobře vyjádřit zájem o pacienta. Komunikace směrem od terapeuta k pacientovi jde převážně přímo, zatímco zpětná komunikace - od pacienta k terapeutovi, jde převážně přes koně. (Hollý a Hornáček, 2005)
- Příloha č. 3: Informační leták pro rodiče a vychovatele dětí - Pferdeprojekt 2011.
- Příloha č. 4: Časový rozpis činností a rozdělení do skupin - Pferdeprojekt 2011.
- Příloha č. 5: Hiporehabilitační posuzovací škála (poskytla Ing. Magdalena Škardová).
- Příloha č. 6: Pozvánka na workshop „Koně, děti a my“ (<http://www.renatanet.cz/dokumenty/kone.jpg> [online]).
- Příloha č. 7: Hodnocení změn v chování v průběhu hiporehabilitace (Stoffl, 2003).
- Příloha č. 8: Velký výběh a možnost interakce koní pro udržení zdravé psychické kondice, ukázka typové pestrosti koní ve středisku Pirueta PL HB.
- Příloha č. 9: Děti z DD při popisování částí těla koně - OS Ryzáček.
- Příloha č. 10: Dívka z DD provádí koně překážkovou dráhou - OS Ryzáček.
- Příloha č. 11: Činnosti ve stáji prováděné dětmi ze St. Vincent-Schule Regensburg – vyklízení boxu, čištění kopyt, sedláni.
- Příloha č. 12: Trenérka Katharina Kopp předvádí s klisnou couvání dle metody Pata Parelliho.
- Příloha č. 13: Chlapec následně samostatně opakuje couvání.
- Příloha č. 14: Vyslání na kruh přes kavaletu.
- Příloha č. 15: Nácvič ustupování okolo zádi.
- Příloha č. 16: Simulační hra – nedokáží-li děti provést některý ze cviků s koněm, vyzkouší si jej sami na sobě, aby se nejprve dokázaly vcítit do role koně a následně pochopily, jakým způsobem k němu mají vysílat signály, aby jim zvíře porozumělo.
- Příloha č. 17: Při nových cvicích s koňmi bývá někdy nutné, aby asistenti pomohli dětem zkoordinovat pohyby těla a děti tak nedávaly koni chybné pobídky.
- Příloha č. 18: První klus na lonži. Chlapec je povinně vybaven bezpečnostní vestou a přilbou.

Příloha č. 19: Děti s poruchami chování si často ke svému koni vytváří hluboký citový vztah.

Příloha č. 20: Některé z dětí využívají každou volnější chvíli k mazlení se zvířaty.

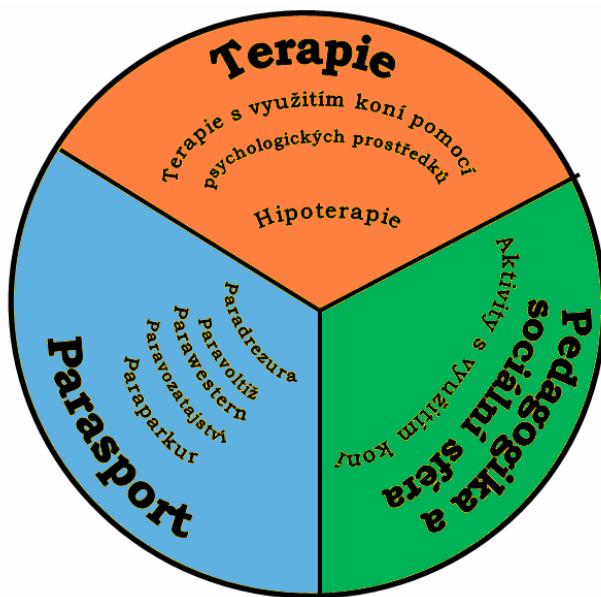
Příloha č. 21: Hry s koňmi pro uvolnění atmosféry. Jízda s míčem mezi barely.

Příloha č. 22: Wild Horse Program ve Wyomingu – první fyzický kontakt vězně s divokým koněm (<http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aZFE10o4t5ak> [online]).

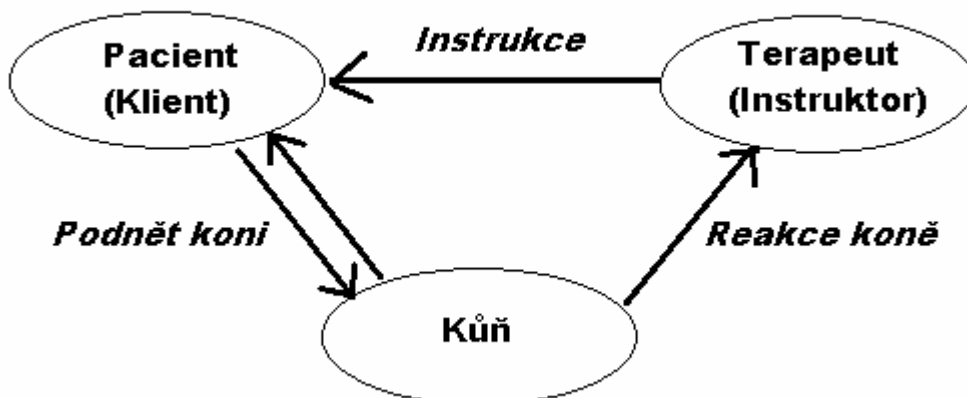
Příloha č. 23: Wild Horse Program ve Wyomingu – testování vězňů vhodných pro program citlivým koněm (<http://www.cowboystack.com/honorfarm.htm> [online]).

Příloha č. 24: DVD s instruktážním videem; záznam lekcí z projektu ve Steinrinnen „Pferdeprojekt 2011: Tiergestützte Intervention mit Pferden“.

Příloha č. 1: Rozdělení hiporehabilitace. Převzato z OS Ryzáček (<http://www.ryzacek.com/> [online]).



Příloha č. 2: Model trojúhelníku; terapeutův postoj v roli instruktora umožňuje dobře vyjádřit zájem o pacienta. Komunikace směrem od terapeuta k pacientovi jde převážně přímo, zatímco zpětná komunikace - od pacienta k terapeutovi, jde převážně přes koně. (Hollý a Hornáček, 2005)



## Pferdeprojektinfo 2011

Sehr geehrte Eltern und Erziehungsberechtigte,  
bezüglich des diesjährigen Pferdeprojektes, für das wir Ihren Sohn/Tochter ausgewählt haben,  
möchte ich Ihnen einige Informationen zukommen lassen.

Am 28.2 - 2.3.2011 finden dieses Mal die Intensivtage statt. Im Anschluss an die  
Faschingsferien findet das Projekt im wöchentlichen Turnus immer am Dienstag statt und  
endet Anfang Juli 2011.

Die Schüler werden bei möglichen Terminänderungen oder auch Verschiebungen rechtzeitig  
in Kenntnis gesetzt und dies wird im Hausaufgabenheft notiert.

Ziel des Pferdeprojektes ist es weniger, den Jugendlichen das Reiten beizubringen als  
vielmehr mit ihnen Verantwortung, Selbstsicherheit, Durchsetzungsvermögen, Körperarbeit  
usw. einzuüben und zu trainieren. Hierzu möchte ich Sie noch auf eine Publikation hinweisen  
die wir letztes Jahr im April veröffentlicht haben. Den Artikel können Sie auf der Homepage  
<http://www.vincent-regensburg.de> unter der Rubrik Schule finden.

Für das Projekt benötigen die Jugendlichen folgendes:  
festes Schuhwerk, Kleidung zum Umziehen und die dreckig werden darf, angemessene  
Kleidung die den Witterungsverhältnissen entsprechen (Jacke, Mütze, lange Hosen).

Bei unangemessener Kleidung und Schuhen kann der Jugendliche aus Fürsorgegründen nicht  
daran teilnehmen.

Schüler, die sich für dieses Projekt entschieden haben, sind im Sinne einer  
schulverpflichtenden Maßnahme über die Projektzeit dazu verpflichtet, daran teilzunehmen.  
Abschließend noch der voraussichtliche Projektplan 2011:

Intensivtage:	28.2. - 2.3.11
Tageseinheiten:	15.3; 29.3; 5.4; 3.5; 10.5;17.5; 24.5;31.5; 7.6; 28.6; 5.7. 2011

Die Projektzeit ist von 10.00 Uhr bis 13.00 Uhr (Abfahrts- Ankunftszeiten) Gutenbergstr.20

Für weitere Fragen stehe ich Ihnen gerne zur Verfügung.

Mit freundlichen Grüßen

Reinhold Pollinger (HpF)

Regensburg, 18.2.2011

**Hiermit bin ich einverstanden, dass mein Sohn/ meine Tochter an dem Pferdeprojekt,  
welches über die Schule versichert ist, teilnehmen darf.**

Unterschrift

## Pferdeprojekt 2011

Gruppe 1: Natalie mit Nabran  
Mickey mit Schimmel

Gruppe 2: Dominik mit Diggi  
?????? mit Madijan

Gruppe 3: *Viktor* Steven mit Nasir  
Stanley mit Baira

### Zeitplan:

10.30 - 11.10

Gruppe 1: Reithalle

Gruppe 2: Pferd putzen, streicheln, Box ausmisten, Hof kehren

Gruppe 3: Pferd putzen, streicheln, Box ausmisten, Hof kehren

11.10 – 11.50

Gruppe 2: Reithalle

Gruppe 1: Pferd putzen, streicheln, Box ausmisten, Hof kehren

Gruppe 3: Pferd putzen, streicheln, Box ausmisten, Hof kehren

11.50 – 12.30

Gruppe 3: Reithalle

Gruppe 1: Pferd putzen, streicheln, Box ausmisten, Hof kehren


Gruppe 2: Pferd putzen, streicheln, Box ausmisten, Hof kehren

Příloha č. 5: Hiporehabilitační posuzovací škála (poskytla Ing. Magdalena Škardová).

### Hiporehabilitační posuzovací škála

	21.2.2011	24.2.2011	28.2.2011	3.3.2011	7.3.2011	10.3.2011
<b>Motivace k aktivitám s koněm</b>						
1-nemá zájem; 2-velmi malý zájem; 3-zajímá se; 4-má výrazný zájem	3	3	3	3	3	3
<b>Schopnost komunikace verbální i neverbální s koněm (při aktivitách s ním)</b>						
1-nenavazuje; 2-navazuje velmi málo; 3-navazuje málo; 4-navazuje přiměřeně, se zájmem	4	4	3	3	3	3
<b>Spolupráce s koněm</b>						
1-velmi slabá; 2-slabá; 3-dobrá; 4-velmi dobrá	3	3	2	2	2	2
<b>Spolupráce a komunikace s terapeutem</b>						
1-velmi slabá; 2-slabá; 3-dobrá; 4-velmi dobrá	3	3	2	2	2	2
<b>Komunikace ve skupině</b>						
1-velmi slabá; 2-slabá; 3-přiměřená; 4-živá; 5-velmi živá, překotná, obtížně usměrnitelná	3	3	2	2	3	3
<b>Spolupráce s ostatními pacienty ve skupině</b>						
1-velmi slabá; 2-slabá; 3-dobrá; 4-velmi dobrá	3	3	2	2	2	2
<b>Emoce (emoční oživení během lekce)</b>						
1-není patrné; 2-mírné; 3-kolísavé; 4-výrazné; 5-velmi výrazné	4	3	2	2	2	3
<b>Aktivizace během lekce (psychomotorické tempo)</b>						
1-není patrná; 2-patrná; 3-výrazná; 4-velmi výrazná	3	3	3	3	3	3
<b>Zvládnutí požadovaných aktivit (obratnost, zručnost, jemná a hrubá motorika, koordinace pohybů)</b>						
1-velmi obtížně, výrazná ztuhlost; 2-obtížně, horší koordinace, horší jemná motorika; 3-dobře, přiměřeně	3	3	3	3	3	3
<b>Pozornost a soustředění (schopnost udržet pozornost a soustředění)</b>						
1-není schopen; 2-velmi slabá; 3-slabá; 4-dobrá; 5-velmi dobrá	4	4	4	3	3	3
<b>Schopnost vstřípení, udržení a vybavení si základních informací (paměť)</b>						
1-informace si nevstřípení a nevybaví; 2-informace si vstřípení, ale po chvíli nevybaví; 3-informace si vstřípení a vybaví si je pouze částečně; 4-informace si dobře vstřípení, udrží a vybaví	3	3	3	3	3	3
<b>Sebevědomí, sebehodnocení</b>						
1-velmi nízké; 2-nízké; 3-přiměřené; 4-nadhodnocené, nadnesené	2	2	2	2	2	2
<b>Sebeprosazení</b>						
1-neprosazuje se, uzavřený; 2-občas se pokusí prosadit; 3-přiměřené, respektuje pravidla a autority; 4-nepřiměřené, nerespektuje pravidla a autority	2	2	2	2	2	2
<b>Chování</b>						
1-přiměřené, slušné, dodržuje společenské normy; 2-nepřiměřené, klackovité, odbržděné; 3-nestabilní	1	1	1	1	1	1

Příloha č. 6: Pozvánka na workshop „Koně, děti a my“ (<http://www.renatanet.cz/dokumenty/kone.jpg> [online]).



# KONĚ, DĚTI A MY

**Ekocentrum  
Renata**

Pobytové setkání rodičů a dětí s koňskou silou. Překonávání strachu a získávání vztahu ke koním, jízda na koni pro nejmenší i největší.

Jízda na koních, praktická práce, diskuse, přednášky, sdílení.

Lektor - Marie Kučerová

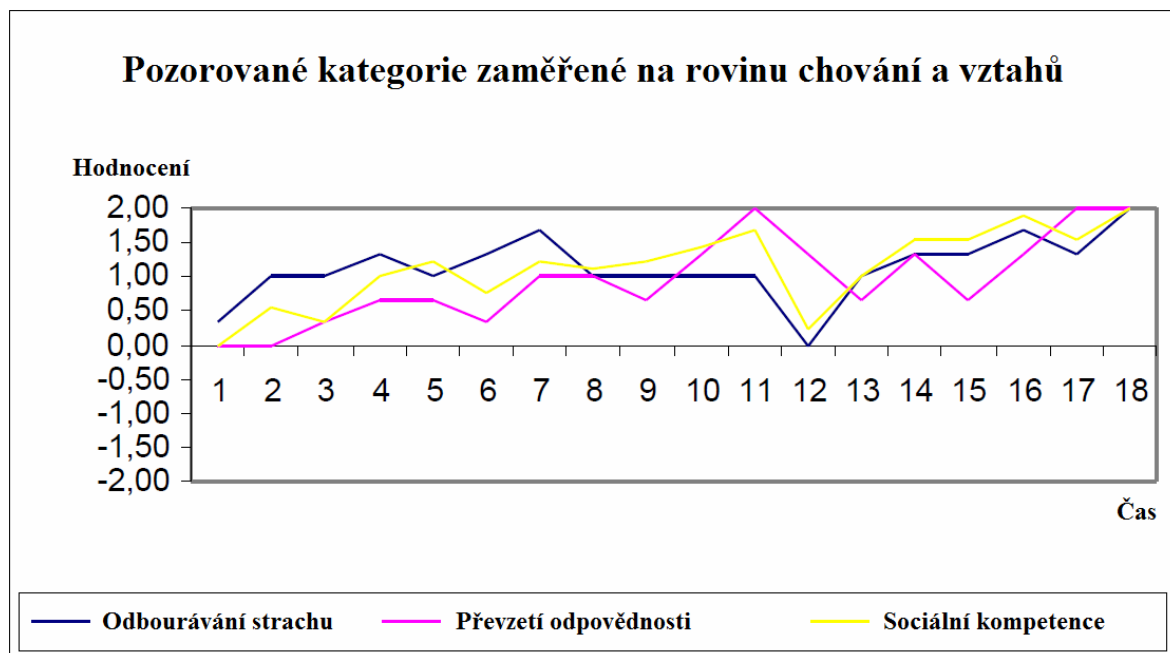
Zážitková pedagogika - Mgr. Petr Kubala a Mgr. Zdenka Malotová

Přirozená komunikace s koněm podle Pata Parelliho, dětská agresivita a animoterapie pomocí koní - přednáší Erika Kozielová

Občanské sdružení Renata ve spolupráci se Spolkem přátel koní.

**19. - 21.8. 2011 Vrážné u Chornic** Info:reditel@renatanet.cz

Příloha č. 7: Hodnocení změn v chování v průběhu hiporehabilitace (Stoffl, 2003).<sup>1</sup>



<sup>1</sup> Překlad autora



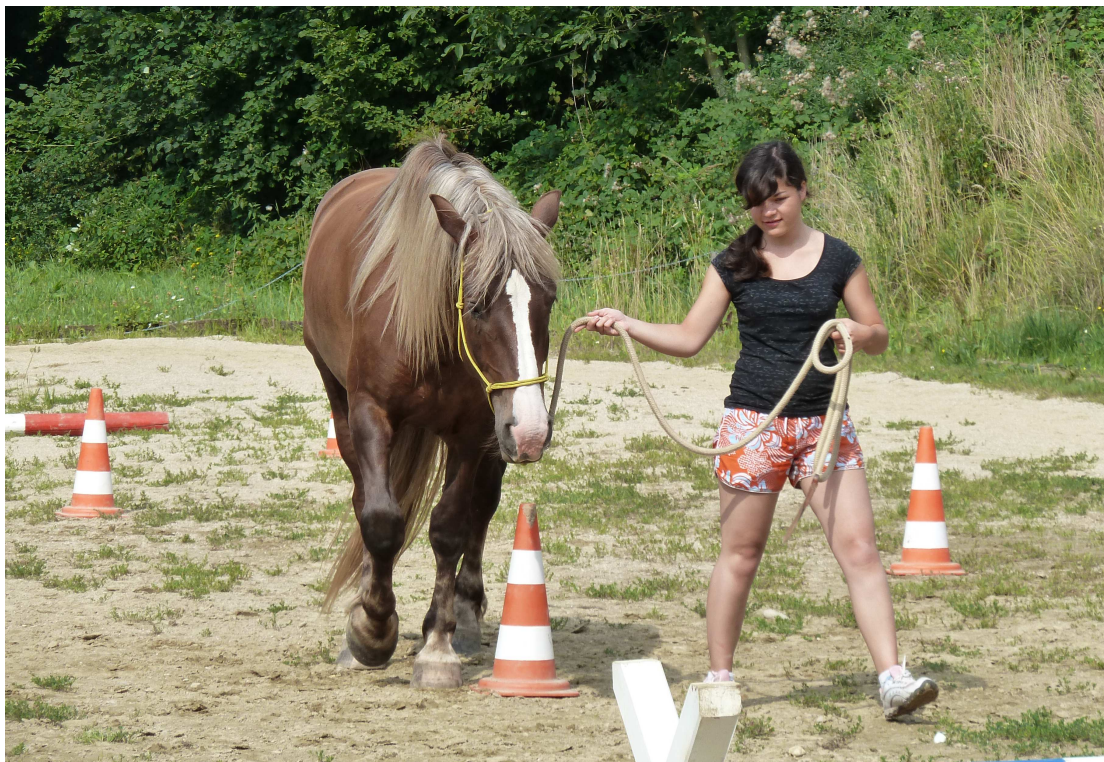
Příloha č. 8: Velký výběh a možnost interakce koní pro udržení zdravé psychické kondice, ukázka typové pestrosti koní ve středisku Pirueta PL HB.



Příloha č. 9: Děti z DD při popisování částí těla koně - OS Ryzáček.



Příloha č. 10: Dívka z DD provádí koně překážkovou dráhou - OS Ryzáček.



Příloha č. 11: Činnosti ve stáji prováděné dětmi ze St. Vincent-Schule Regensburg – vyklízení boxu, čištění kopyt, sedláání.



Příloha č. 12: Trenérka Katharina Kopp předvádí s klisnou couvání dle metody Pata Parelliho.



Příloha č. 13: Chlapec následně samostatně opakuje couvání.



Příloha č. 14: Vyslání na kruh přes kavaletu.



Příloha č. 15: Nácvič ustupování okolo zádi.



Příloha č. 16: Simulační hra – nedokáží-li děti provést některý ze cviků s koněm, vyzkouší si jej sami na sobě, aby se nejprve dokázaly vcítit do role koně a následně pochopily, jakým způsobem k němu mají vysílat signály, aby jim zvíře porozumělo.



Příloha č. 17: Při nových cvičích s koňmi bývá někdy nutné, aby asistenti pomohli dětem zkoordinovat pohyby těla a děti tak nedávaly koni chybné pobídky.



Příloha č. 18: První klus na lonži. Chlapec je povinně vybaven bezpečnostní vestou a přilbou.



Příloha č. 19: Děti s poruchami chování si často ke svému koni vytváří hluboký citový vztah.



Příloha č. 20: Některé z dětí využívají každou volnější chvíli k mazlení se zvířaty.



Příloha č. 21: Hry s koňmi pro uvolnění atmosféry. Jízda s míčem mezi barely.



Příloha č. 22: Wild Horse Program ve Wyomingu – první fyzický kontakt vězně s divokým koněm (<http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aZFE10o4t5ak> [online]).



Příloha č. 23: Wild Horse Program ve Wyomingu – testování vězňů vhodných pro program citlivým koněm (<http://www.cowboyshowcase.com/honorfarm.htm> [online]).

